

ประการที่สอง สภาพารวมสถานการณ์ปัญหาและประสบการณ์การทำงานของคณะกรรมการ หมู่บ้านแม่ตาช้าง

ในการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อแก้ไขความขัดแย้งของชุมชนนั้น ในปลายปี 2541 ชาวบ้านจาก
ตัวแทนทุกพื้นที่ในหมู่บ้านแม่ตาช้างจำนวน 18 คน รวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากร
ร่วมกัน แต่กลุ่มดังกล่าวยังไม่สามารถเกิดศักยภาพได้ด้วยเพราะมีปัญหาดังต่อไปนี้ คือ หนึ่ง ไม่มีแผน
การปฏิบัติงานตามแผนร่วมกัน ควรมีการปรับปรุงองค์กรให้เป็นระบบและดีขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การ
ปฏิบัติการที่เป็นจริง สอง คณะกรรมการบางคนมีภาระกิจในการรับงานหลายตำแหน่ง ทำให้ไม่
สามารถทำงานตามที่กลุ่มมอบหมายได้เป็นจริง สาม เนื่องจาก เวลา และผลประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ
ไม่สอดคล้องจึงทำให้คณะกรรมการไม่สามารถเข้าร่วมการประชุมได้จากที่ผ่านมา สี่ ผู้นำที่เข้าร่วมไม่
ได้รู้สึกร่วมกับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะขาดความรู้สึกร่วมกับปัญหาและยังมองปัญหาไกลตัว
ห้า ขาดงบประมาณในการดำเนินงาน หก ตัวแทนของกลุ่มแต่ละกลุ่มใช้น้ำที่เข้ามาร่วมประชุมไม่มี
อำนาจในการตัดสินใจ และไม่นำผลการประชุมไปปฏิบัติหรือทำความเข้ากับคนในชุมชน เจ็ด ไม่
สามารถประสานงานกลุ่มวิสาหกิจเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกัน

ประการที่สาม เกิดการสร้างแนวคิดในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งร่วมกัน

ทางตัวแทนชาวบ้านจากพื้นที่ต่างๆ ต้องการให้มีการแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยมีแนว
คิด คือ การฟื้นฟูองค์กรท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งสามารถเกิดศักยภาพในการจัดการทรัพยากรน้ำร่วม
กันได้ภายใต้ความแตกต่างทางชาติพันธุ์และในการใช้ผลประโยชน์ต่าง ๆ เช่น ควรมีคณะกรรมการ
เพื่อดูแลป่าทั้งที่อยู่ในเขตรอยต่อ 3 อำเภอ ควรมีการแก้ปัญหาน้ำในเชิงรุกด้วยเพราะปัจจุบันมีแต่การแก้
ปัญหาน้ำในเชิงรับ เพราะน้ำจะมีคุณภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับคนต้นน้ำ และเกิดแนวคิดสร้าง กฎเกณฑ์ กติกา
การจัดการทรัพยากรน้ำหมู่บ้าน เช่น ให้มีกติกาการใช้น้ำ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ฤดูแล้ง และฤดูฝน เพราะ
ความต้องการใช้น้ำในแต่ละฤดูไม่เหมือนกัน

ประการที่สี่ การกำหนดแนวทางในการทำงานร่วมกันในระดับหมู่บ้าน

การกำหนดแผนงานที่เป็นรูปธรรม คือ แผนการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกันดังนี้

เดือนที่ 1	-คณะกรรมการฯ แต่ละพื้นที่ลงสำรวจข้อมูลการใช้น้ำในพื้นที่ของตนเพื่อนำมาเสนอ
ร่วมกันในเวทีใหญ่
เดือนที่ 2-3	-สำรวจข้อมูลในพื้นที่
-จัดเวทีประชุมในระดับชุมชน
-สรุปข้อมูลและนำเสนอประเด็นร่วม
เดือนที่ 4	-ทำแผนร่วมกัน ,วิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน, กำหนดโจทย์การวิจัยร่วมกัน

การประชุมได้กำหนดการเก็บข้อมูล คือ ข้อมูลทางกายภาพ ข้อมูลองค์กรผู้ใช้น้ำ การจัดการกระบวนการ ข้อมูล องค์ความคิดเรื่องทรัพยากรน้ำและมีประเด็นในการเก็บข้อมูล เช่น 1. มีกลุ่มผู้ใช้น้ำในลุ่มน้ำแม่ตาช้างกี่กลุ่ม มีการใช้น้ำอย่างไร ใช้เพื่ออะไรบ้าง 2. แต่ละกลุ่มมีความขัดแย้งหรือไม่อย่างไร และมีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไร

กรณี ที่สอง การจัดเวทีระดมแลกเปลี่ยนปัญหา/การประชุมคณะกรรมการดำเนินงาน (ครั้งที่ 2-3)

เวทีครั้งที่ 1 วันที่ 30 มีนาคม 2544 ณ ห้องประชุม อบต.บ้านปง ต.บ้านปง อ.หางดง จ.เชียงใหม่

เวทีครั้งที่ 2 วันที่ 9 เมษายน 2544 ณ ห้องประชุม อบต.หนองควาย ต.หนองควาย อ.หางดง จ.เชียงใหม่

ในการประชุมครั้งนี้มีลักษณะการดำเนินการ คือสร้างความเข้าใจด้วยการแนะนำโครงการวิจัยฯและอธิบายวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมโครงการฯ รวมทั้งเปิดเวทีให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้แลกเปลี่ยนข้อมูลและเสนอข้อคิดเห็น

ประเด็นในการแลกเปลี่ยน คือ คำถาม : เราจะมีการฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้างร่วมกันได้อย่างไร

ผลที่เกิดขึ้นจากเวทีประชุมและปัจจัยส่งผลให้เกิดการรวมตัวกันของชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้าง โดยจะเสนอเป็นประเด็นย่อย ดังต่อไปนี้ คือ

ประการที่หนึ่ง สรุปภาพรวมปัญหาและการจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำแม่ตาช้างที่ผ่านมา

1. การทำงานที่ผ่านมาของคณะกรรมการลุ่มน้ำแม่ตาช้างที่ผ่านมาของคณะกรรมการฯ ขาดการดำเนินการตามแผนงานและขาดการประสานงานอย่างต่อเนื่องจึงทำให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติงานที่ไม่เป็นจริงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ รวมทั้งการขาดงบประมาณในการดำเนินงาน ซึ่งคณะกรรมการส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) จึงทำให้มีเวลาในการดำเนินการน้อย รวมทั้งประชาชนเดิม มีภาระกิจมาก ซึ่งมีตำแหน่งที่เป็นทางการถึง 3 ตำแหน่ง (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และประธานสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล) และขาดความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการทำงานเป็นกลุ่ม จึงทำให้กิจกรรมเป็นเพียงการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น กิจกรรมที่ต่อเนื่องจึงไม่เกิดขึ้น ทำให้เกิดปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น และเป็นเงื่อนไขให้เกิดการประชุมเมื่อครบวาระ 2 ปีขององค์กรคณะกรรมการฯ จึงนำมาสู่การจัดเวทีประชุม และปรับปรุงองค์กร ทบทวนผลการดำเนินงานที่ผ่านมา เมื่อวันที่ 26 พ.ค.2544 ณ วัดบ้านฟ่อน อ.หางดง จ.เชียงใหม่ และเกิดตัวแทนในประสานและดำเนินงานในพื้นที่ขึ้นอย่างต่อเนื่องของแต่ละส่วนของลุ่มน้ำแม่ตาช้าง (ต้นน้ำ , กลางน้ำ , ปลายน้ำ)

ประการที่สอง เกิดแกนนำหรือตัวแทนชุมชนในการทำงานร่วมกัน

ชุมชนในแต่ละพื้นที่ได้ส่งตัวแทนเพื่อเข้าร่วมฟื้นฟูองค์กรลุ่มน้ำ คือ พื้นที่คันน้ำ ตัวแทน ได้แก่ นายไกรภพ แซ่อย่าง และนายวชิระ หวังวนวัฒน์ โดยผู้เข้าร่วมประชุมเสนอทั้งสองคนเป็นผู้ประสานงาน โดยมติที่ประชุมรับรอง

พื้นที่กลางน้ำ ได้แก่ นายเฉลิม อันวิเศษ โดยผู้เข้าร่วมประชุมเสนอทั้งสองคนเป็นผู้ประสานงาน โดยมติที่ประชุมรับรอง

พื้นที่ปลายน้ำ ได้แก่ นายอินทร ทิพย์คำมา โดยผู้เข้าร่วมประชุมเสนอทั้งสองคนเป็นผู้ประสานงาน โดยมติที่ประชุมรับรอง

กรณีที่สาม การจัดเวทีระดมความคิด เป็นการประชุมคณะกรรมการชุดใหญ่ (ครั้งที่ 4)

เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2544 ณ ศาลาวัดบ้านพื่อน ต.หนองควาย อ.หางดง จ.เชียงใหม่ โดยมีเข้าร่วมประมาณ 180 คน ประกอบด้วย 1.คณะกรรมการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง 2.ตัวแทนชาวบ้านหมู่บ้านละ 5 คน ทั้ง 8 ตำบล 3.นักวิชาการจากส่วนกลางและ จ.เชียงใหม่ 4.สจ. / สส. จากพรรคร่วมรัฐบาล / ตัวแทนนายอำเภอหางดง/ ตัวแทนจากกรมชลประทาน/ ตัวแทน อบต.บ้านปง และหนองควาย

ช่วงแรก การเสนอสถานการณ์น้ำ โดยวิทยากร ดร.เจษฎา แก้วกัลยา/ นายชัยพันธุ์ ประภาสวัด เป็นผู้ดำเนินรายการ

ช่วงที่สอง สรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมา 2 ปี ของคณะกรรมการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง

ช่วงที่สาม เปิดเวทีให้คณะกรรมการฯ และผู้เข้าร่วมประชุมเสนอแลกเปลี่ยน/อภิปรายและเสนอข้อคิดเห็นเพื่อแก้ไขปัญหาให้เป็นรูปธรรมในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน
อย่างเป็นจริง และสรุปการประชุมที่ผ่านมาทั้งวัน

ช่วงสุดท้าย ปรับปรุงคณะกรรมการฯ โดยเลือกคณะกรรมการฯ และประธานชุดใหม่ในเวทีประชุม

ผลที่เกิดขึ้นจากเวทีประชุมและปัจจัยส่งผลให้เกิดการรวมตัวกันของชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้าง โดยจะเสนอเป็นประเด็นย่อย ดังนี้ คือ

ประการที่หนึ่ง สรุปปัญหาและบทเรียนคณะกรรมการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้างในรอบ 2 ปี ซึ่งการสรุปปัญหาและบทเรียนนั้น มีการนำเสนอ จากกลุ่มผู้ใช้น้ำดังนี้

กลุ่มกลางน้ำ

-นายเฉลิม อันวิเศษได้เป็นตัวแทนสรุปว่า หนึ่ง สถานการณ์ปี พ.ศ.2542 ต.บ้านปงได้จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยมีตัวแทนจาก 9 หมู่บ้าน 30 คน เป็นคณะกรรมการฯ ดูแลรักษาป่าต้นน้ำ แต่การทำงานไม่ต่อเนื่องเพราะไม่มีงบประมาณสนับสนุน มีปัญหาการขยายพื้นที่ทำการเกษตรเพิ่มขึ้นทั้งคนบนคอยและพื้นราบ ทำให้มีปัญหาการใช้น้ำ ตลอดระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมา และมีกิจกรรมขึ้นไปดูแล ตรวจป่าต้นน้ำพื้นที่บนคอย โดยวิธีการเดินสำรวจ ถ้าสุดเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2544 และจากการสำรวจพบว่าชาวบ้านบนคอยได้ให้ความร่วมมือด้วยดีในการอนุรักษ์ป่าไม่มีการขยายพื้นที่ปลูกพืชเพิ่มขึ้นหรือตัดไม้ทำลายป่าซึ่งเป็นเรื่องน่ายินดี สอง บทบาทคณะกรรมการทุกกลุ่มที่ใช้น้ำร่วมกันยังขาดความชัดเจนในบทบาท ซึ่งต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการวางแผนกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นจริง สาม ปัญหาความขัดแย้งในระดับพื้นที่ยังไม่เกิดการร่วมกันแก้ไขปัญหา สี่ การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งยังไม่มีรูปธรรมที่ชัดเจน เป็นเพียงแค่การพูดคุย หรือการใช้เวทีประชุมคณะกรรมการฯ เมื่อเกิดสถานการณ์ขึ้น ซึ่งในระยะยาวยังไม่มาตรการร่วมกันอย่างเป็นจริง ห้า ไม่สามารถสร้างการจัดการร่วมได้ เช่นกรณี ไรตอรัท ซึ่งจัดว่าเป็นกลุ่มที่ใช้น้ำมากเกินความจำเป็น โดยใช้รดน้ำสวนหรือแปลงดอกไม้ ทำน้ำพุ และที่ผ่านมาผู้เข้าร่วมของกลุ่มนี้เป็นเพียงตัวแทนซึ่งไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่และไม่มีอำนาจในการตัดสินใจได้ ซึ่งมีส่วนน้อยที่ผู้บริหารหรือผู้ตัดสินใจจะเข้าร่วมประชุมจากที่ผ่านมา

-ตัวแทนจากไรตอรัท นายวิรัช มีหนูน ได้สรุปปัญหาการจัดการน้ำ คือ หนึ่ง ปัญหาความขาดแคลนน้ำเกิดจากธรรมชาติไม่ได้เกิดจากการกักเก็บน้ำ และการแก้ไขปัญหาคควรจะมีการแก้ไขปัญหในช่วงหน้าฝนเพราะน้ำมาก ควรมีแหล่งเก็บน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้ง เพราะที่ผ่านมามักแก้ปัญหาลเฉพาะหน้าแล้งซึ่งไม่สามารถแก้ไขปัญหาคได้ สอง กลุ่มต้นน้ำและ กลางน้ำ ยังมีความเห็นแก่ตัวใช้น้ำแต่เพียงผู้เดียวควรปล่อยน้ำให้ไหลตามธรรมชาติ ในช่วงหน้าแล้งไม่ควรกักน้ำไว้มากเพราะชาวบ้านที่อยู่ปลายน้ำเดือดร้อนและปัจจุบันกลุ่มผู้ใช้น้ำปลายน้ำเป็นผู้ที่มีปัญหาและเดือดร้อนมากที่สุด

กลุ่มต้นน้ำ ตัวแทนชาวบ้าน พ่อหลวงไตรภพ แซ่ย่าง จากบ้านม้งคอยปุย ได้เสนอสรุปบทเรียน คือ หนึ่ง การจัดการน้ำในพื้นที่ต้นน้ำสามารถจัดการร่วมกันได้ เช่น กรณีบ้านทุ่งโป่ง หมู่4 ต.บ้านปงเคยมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องน้ำไม่พอใช้ แต่ก็สามารถจัดการน้ำได้โดยมีการพูดคุยกันและแบ่งน้ำใช้และม้งก็ปล่อยน้ำลงมาให้ตามระยะเวลาที่กำหนด 3 วัน หรือ 5 วันแล้วแต่จะพอใช้หรือไม่ ถ้าไม่พอก็มาตกลงกันใหม่ได้ สอง มีการทำกิจกรรมร่วมกันในการอนุรักษ์ป่า เช่น การทำแนวไฟเพื่อป้องกันไฟป่า สาม สร้างมาตรการ กติกา การใช้น้ำร่วมของคนพื้นที่สูง สี่ วัฒนธรรม ประเพณี ที่ชุมชนยึดถือร่วมกันได้เป็นพื้นฐานของการรวมกลุ่มในพื้นที่ต้นน้ำและยอมรับซึ่งกันและกัน

ประการที่สอง สรุปภาพรวมของปัญหาการจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง

1. ปัญหาไม่มีน้ำใช้ตลอดปี และถ้ามีน้ำจะหาวิธีแบ่งน้ำกันใช้ได้อย่างไร ผู้ใช้น้ำทุกกลุ่มต้องให้ความร่วมมือโดยการร่วมประชุมปรึกษาหารือเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา

2. ปัญหาการจัดการน้ำ อยากให้กลุ่มผู้ใช้น้ำที่อยู่ต้นน้ำหรือกลางน้ำไม่ให้ทำที่กักน้ำหรือที่กั้นทางน้ำไหล เพราะผู้อยู่ปลายน้ำไม่มีน้ำใช้ในช่วงหน้าแล้ง

3. ปัญหาความร่วมมือในการจัดการน้ำ ทั้งภาครัฐและประชาชนไม่มีการประสานความร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาให้เป็นจริง

4. ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทั้งของคนบนคอกคนพื้นราบ และหน่วยงานรัฐ ซึ่งสาเหตุที่ทำให้ป่าต้นน้ำหายและน้ำแห้ง

5. ปัญหาการบุกรุกถ้ำเหมือง และสายน้ำธรรมชาติ โดยปลูกสร้างอาคาร บ้านเรือน ทำสวนปลูกดอกไม้ ปลูกพืชอื่นๆ หรือสร้างสิ่งกีดขวางลำน้ำทำให้น้ำไม่ไหลตามปกติและไม่มีน้ำใช้ถึงคนปลายน้ำ

ประการที่สาม เกิดโครงสร้างองค์กรท้องถิ่นในการจัดการน้ำร่วมกัน

จากการรวมตัวของชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ในอดีตที่ผ่านมาเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ.2541 (2 ปีที่ผ่านมา) ไม่สามารถสร้างการรวมกลุ่มกันได้และขาดการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในระดับพื้นด้ปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ดังนั้นจึงทำให้เกิด พื้นฟู และเสริมสร้างองค์การท้องถิ่นให้มีการจัดการน้ำตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางแผนร่วมกันไว้ จึงทำให้เกิดมีการทบทวน สรุปทบทวน และเกิดการเลือกคณะกรรมการฯ ชุดใหม่ ในวันที่ 26 พ.ค.2544 ณ วัดบ้านพื่อน อ.หางดง จ.เชียงใหม่ โดยในที่ประชุมเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนจากคณะกรรมการกลาง ให้เป็นในนาม อนุกรรมการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง โดยมีตัวแทนทุกหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องจะได้เข้ามาอย่างทั่วถึง รวมถึงการประสานงานทุกส่วนอย่างเป็นจริง โดยมีการเสนอจากที่ประชุม โดยมีตัวแทนจากหมู่บ้านละ 2 คน (จาก 5 คน) ส่วนคณะกรรมการดำเนินงานยังมีอัตราส่วนคงเดิม คือ ตำบลละ 2 คน (8 ตำบล) ซึ่งในที่ประชุมได้เสนอให้กำนันในแต่ละตำบลเป็นอนุกรรมการโดยตำแหน่งและอีก 1 คนให้มีการกลับไปเลือกในหมู่บ้าน โดยไม่จำกัดว่าเป็นจะเป็นผู้นำที่เป็นทางการหรือผู้ที่เป็นธรรมชาติ ผู้ที่ต้องการที่จะมาทำงานร่วมกันอย่างเสียสละ

คณะกรรมการศึกษาและฟื้นฟูจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จึงประกอบด้วยคณะกรรมการ 2 ชุด คือ คณะกรรมการดำเนิน และคณะอนุกรรมการ โดยวิธีการให้ผู้เข้าร่วมประชุมเสนอชื่อตัวแทนที่จะเป็นคณะกรรมการดำเนินการ และมติที่ประชุมรับรองรายชื่อดังนี้

1. ตำบลหนองควาย

-นายทอง สิงห์กะ

-นายโฮ สมจันทร์

2.ตำบลบ้านปง

-นายเฉลิม อำนวย

-นายอินสม สิงห์คำ

3.ตำบลน้ำแพร่

-นายเทียบ ช้วนล้วน

-นายไกรวุธ หมั่นชัย

4.ตำบลบ้านแหวน

-นายอินทร ทิพย์คำมา

-นายไผ่ ไชยยัง

5.ตำบลสุเทพ

-นายไตรภพ แซ่อย่าง

-นายวชิระ หวังวนวัฒน์

6.ตำบลโป่งแยง

-นายพิสิทธิ์ ทิพย์ปิ่นทอง

-นายสวัสดิ์ ถนอมรุ่งเรือง

7.ตัวแทนกลุ่มรีสอร์ท

-นายวิรัช มีหนูน

ตัวแทน กฤษฎาคอยรีสอร์ท

-นายกันหา นิราราช

ตัวแทนศูนย์ฝึกอบรมธนาคารไทยพาณิชย์

8.ตำบลสันผักหวาน

-นายอรุณ นาคำดา

-นายบุญยืน วงศ์ผืน

9.ตำบลหางดง คือ นายประทวน ไชยชนะ และนายอินแก้ว แก่นสาร

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการฯ คือ

- 1.รวบรวมข้อมูลพื้นฐานจากชาวบ้านในเรื่องของการใช้น้ำในเขตพื้นที่ที่ตนเองรับผิดชอบ
- 2.สร้างกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ คืน น้ำ ป่า
- 3.ประสานงานทุกระดับ ทั้งในระดับภายใน และภายนอกพื้นที่ เช่น อนุกรรมการ ภาครัฐ ภาคเอกชน เพื่อให้เกิดการร่วมมือกันและแก้ไขปัญหาาร่วมในระยะยาว

กรณีที่มี จัดเวทีแลกเปลี่ยนปัญหาการประชุมคณะกรรมการดำเนินงาน (ครั้งที่ 5)

จัดเวทีวันที่ 17 กรกฎาคม 2544 ณ ห้องประชุมศูนย์ฝึกอบรมไทยพานิชย์ มีผู้เข้าร่วม 20 คน คณะกรรมการ 12 อนุกรรมการ 7 คน ตัวแทนศูนย์ฝึกอบรมไทยพานิชย์ 1 คน (ผู้จัดการ)

ในการจัดประชุมครั้งนี้มีลักษณะการดำเนินงานคือ การตามผลการดำเนินการในครั้งที่แล้วและแลกเปลี่ยนปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางแก้ไข

ประเด็นในการแลกเปลี่ยนคือ เราจะหาแนวทางแก้ไขปัญหความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างคนพื้นราบ หมู่ 1 และ หมู่ 2 ได้อย่างไร จากกรณี หมู่ 1 ยกกำลังทำลายฝายกันน้ำ หมู่ 2 เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2544 และจะเสริมสร้างองค์กรให้เข้มแข็งได้อย่างไรเพื่อให้งานดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

ผลที่เกิดจากเวทีประชุม

1.มีแนวทางในการแก้ปัญหความขัดแย้งระหว่างหมู่ 1 และหมู่ 2 โดยการเสนอแนวคิดอย่างมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมประชุมคือ ให้ทำหนังสือถึง ผู้ใหญ่บ้านและอบต. หากลงตกกันไม่ได้ให้ใช้กฎหมายบ้านเมืองจัดการ

2.ได้มีการจัดโครงสร้างของคณะกรรมการฯ โดยใช้มติจากที่ประชุม คือ ประธาน รองประธาน เหมัญญิก เลขานุฯ และฝ่ายทะเบียน ได้รายชื่อผู้ดำเนินการฝ่ายต่างๆ ดังนี้

รองประธาน นายไตรภพ แซ่ย่าง บ้านมั่งคอดอยบุย ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

เลขานุฯ นายกันหา นิราราช ตัวแทนจากศูนย์ฝึกอบรมธนาคารไทยพานิชย์

เหมัญญิก นายวิรัช มีหนูน ตัวแทนจากกฤษฎาโคยริสอร์ท

ฝ่ายทะเบียน แบ่งออกเป็น 3 ส่วน

ต้นน้ำ นายพิสิทธิ์ ทิพย์ปิ่นทอง บ้านผานกกก ต.โป่งแยง อ.แม่ริม

กลางน้ำ นายอินสม สิงห์คำ จาก บ้านแม่ชะได้ หมู่ 3 ต.บ้านปาง อ.หางดง

ปลายน้ำ นายอินทร ทิพย์คำมา บ้านแหวน หมู่ 1 ต.บ้านแหวน อ.หางดง

3.ได้กำหนดให้มีการร่างระเบียบข้อบังคับขององค์กร เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญห

4.กำหนดแผนการดำเนินงานกิจกรรมโครงการร่วมกันคือ

4.1.จัดอบรมปลูกจิตสำนึกผู้ใช้น้ำในลุ่มน้ำแม่ตาช้างทุกกลุ่ม

4.2.ศึกษาดูงานการจัดการลุ่มน้ำและการจัดการป่าที่ อ.เชียงดาว และที่ จ.น่าน

4.3.ในหน้าแล้งให้คณะกรรมการฯ ลงพื้นที่สำรวจลุ่มน้ำทั้งสายตั้งแต่ปลายน้ำถึงต้นน้ำ

4.4.ระดมความคิดในการหาแนวทางแก้ไขปัญหให้เป็นจริงเพื่อลดความขัดแย้งที่

มือผู้ให้หมดไป

5. ความบกพร่องของการเป็นคณะกรรมการหรือข้ออ่อน *ประการที่หนึ่ง* การคัดเลือกคณะกรรมการจากคุณวุฒิและวัยวุฒิซึ่งบางคนไม่มีผลได้ผลเสียในลุ่มน้ำจึงไม่ให้ความสนใจจึงไม่มีสำนึกที่จะแก้ไขปัญหาร่วม *ประการที่สอง* เป็นคณะกรรมการเพราะตำแหน่ง หน้าที่ที่ต่องเป็น *ประการที่สาม* การไม่มีคำตอบแทนในการประชุมทำให้ไม่สนใจที่จะเข้าร่วมประชุม *ประการที่สี่* ไม่ได้เป็นผู้เดือดร้อนและไม่รู้สึกเห็นความสำคัญของปัญหาจึงไม่มาร่วมประชุม

6. มีข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาควศึกษาปัญหาลูกก่อนว่าเป็นอย่างไร ป่าไม้ไม่มี น้ำในลำเหมืองขึ้นเงินเพราะอะไร และแล้วจึงจะมาสรุปและหาแนวทางแก้ไขปัญหให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

กรณีที่ห้า จัดเวทีแลกเปลี่ยนและระดมความคิดในการร่วมเขียนแผนที่ขอบเขตสาขาน้ำในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จัดเวทีวันที่ 22 กรกฎาคม 2544 ณ ห้องประชุมสวนอัญญา ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ มีผู้เข้าร่วมประชุม 20 คน

ขั้นตอนในการประชุม ในช่วงเช้าสรุปผลการดำเนินกิจกรรมโครงการวิจัยศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้แลกเปลี่ยนและเสนอแนะข้อบกพร่องและความคิดเห็นเพื่อนำมาปรับปรุงเอกสาร ในช่วงบ่าย ร่วมกันเขียนแผนที่ขอบเขตสาขาน้ำโดยการแบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่ม คือกลุ่มต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

ผลที่เกิดจากเวที 1. ได้ข้อมูลที่เป็นจริงเพิ่มเติมจากข้อมูลเดิม

2. ได้แผนที่สาขาน้ำในแต่ละโซนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การจัดทำโมเดลและแผนที่ขอบเขตลุ่มน้ำได้เป็นจริง

3. ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีความรู้สึกและทัศนคติที่ดีต่อกันมากกว่าเดิม

กรณีที่หก จัดเวทีแลกเปลี่ยนปัญหาและติดตามความก้าวหน้าของงาน

จัดเวทีวันที่ 17 สิงหาคม 2544 ณ ห้องประชุมศูนย์นานาชาติ (ตึก IC) ม.เชียงใหม่ ผู้เข้าร่วม 15 คน

ในการประชุมมีลักษณะการดำเนินงาน คือ ในช่วงแรกให้มีการแลกเปลี่ยนปัญหา ในช่วงสองรายงานความก้าวหน้าของงาน

ผลที่เกิดจากเวที

1. คณะกรรมการได้เสนอการกำหนดแผนงานคือ *หนึ่ง* ให้มีการเตรียมความพร้อมของคณะกรรมการโดยการเพิ่มทักษะและความรู้ ก่อนลงพื้นที่ ในวันที่ 7 กันยายน 2544 ณ บ้านแหวน

กำนันอินทร ทิพย์คำมา เป็นผู้รับผิดชอบสถานที่ *สอง* กำหนดวันลงพื้นที่ทำความเข้าใจกับชาวบ้าน กลุ่มต้นน้ำปลายเดือนกันยายน กลุ่มกลางน้ำและต้นน้ำ ต้นเดือนตุลาคม *สาม* คณะกรรมการทุกคนมี

ส่วนร่วมในการนำเสนอข้อมูลในการจัดทำเอกสารเผยแพร่ข้อมูลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้กลับไปเขียนและกลับมานำเสนอในที่ประชุมวันที่ 24 สิงหาคม 2544

2. เกิดชุดทำงานสองชุดคือ ชุดลงพื้นที่ทำความเข้าใจชาวบ้านและชุดจัดทำเอกสารเผยแพร่ข้อมูลได้เป็นจริง

3. ได้มีการปรับปรุงร่างระเบียบข้อบังคับขององค์กรให้มีความเหมาะสมมากกว่าเดิม

4. คณะกรรมการได้เรียนรู้กระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงาน

กรณีที่เกิด จัดเวทีแลกเปลี่ยนและติดตามความก้าวหน้าของแผนงาน

จัดเวทีวันที่ 24 สิงหาคม 2544 ณ ห้องประชุมศูนย์นานาชาติ ม.เชียงใหม่ ผู้เข้าร่วม 20 คน

ในเวทีประชุมมีลักษณะดำเนินการคือ ติดตามความก้าวหน้าของแผนงาน และแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ผลที่เกิดจากการเวที 1. คณะกรรมการได้ร่วมแลกเปลี่ยนเสนอข้อคิดเห็นต่อร่างระเบียบข้อบังคับขององค์กร ให้มีความเหมาะสมและสามารถปฏิบัติได้จริง 2. ได้สร้างความเข้าใจร่วมกันในเรื่องการกำหนดแผนงาน และเนื้อหาและเป้าหมายในการจัดอบรมคณะกรรมการ 3. ได้ผู้ประสานงานในการดำเนินการอบรมคณะกรรมการ คือนายกันหา นิราราช

กรณีที่เกิด เวทีระดมความคิดเห็น แลกเปลี่ยนของกลุ่มสถานประกอบการ (รีสอร์ท บ้านจัดสรร โรงแรม บ้านพักตากอากาศ)

มีการจัดเวทีประชุม 2 ครั้ง เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2544 และวันที่ 26 เมษายน 2544

ลักษณะการดำเนินการ คือ ให้ข้อมูลสถานการณ์น้ำทั่วประเทศ และสถานการณ์น้ำในภาคเหนือ รวมทั้งสถานการณ์น้ำในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง รวมทั้งการแนะนำโครงการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และขั้นตอนในการดำเนินโครงการต่อไป ให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้รับรู้และเข้าใจ และขอความร่วมมือจากสถานประกอบการเพื่อให้ข้อมูลที่เป็นจริงเกี่ยวกับการใช้น้ำโดยผ่านแบบสอบถามและอธิบายรายละเอียดในแต่ละหัวข้อของแบบสอบถามอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้เข้าใจ และเปิดเวทีให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ พร้อมทั้งให้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นด้วย

ผลที่เกิดขึ้นจากเวทีประชุมและปัจจัยส่งผลให้เกิดการรวมตัวกันของชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้าง โดยจะเสนอเป็นประเด็นย่อย ดังต่อไปนี้ คือ

ประการที่หนึ่ง สรุปภาพรวมของปัญหาของกลุ่มผู้ประกอบการ

1. สายน้ำแม่ตาช้างมีแหล่งกำเนิดอยู่บนคอกยบและปลายน้ำไหลลงสู่แม่น้ำปิงได้ผ่านทั้งหมด

8 คำบล มีประชากรผู้ใช้น้ำทั้งสิ้น 26,115 ราย ในเขต อ.เมือง อ.แม่ริม และอ.หางดง ระยะทางการเดินทางของน้ำจากต้นน้ำถึงปลายทางไกลมากกว่าจะไหลลงมาสู่ผู้ใช้น้ำที่อยู่ปลายทาง น้ำจึงแห้งกลางทางมาไม่ถึงผู้ใช้น้ำปลายทาง

2.ผู้ที่อยู่บนคอยเป็นผู้ใช้น้ำมาก แต่ใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่ปล่อยน้ำทิ้งโดยไม่มีการเก็บกักน้ำ ทำให้เกิดปัญหาในหน้าแล้งน้ำขาดแคลน

3.การเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในอดีตเคยใช้พื้นที่ทำการเกษตรแต่ปัจจุบันพื้นที่ที่เคยทำการเกษตร ถูกนำมาสร้างรีสอร์ท บ้านจัดสรร โรงแรม บ้านพักตากอากาศ

4.มีปริมาณคนเพิ่มจากเดิมถึง 50 % ทั้งกลุ่มรีสอร์ท การที่ประชากรของกลุ่มต้นน้ำเพิ่มขึ้น เนื่องจากการขายพื้นที่ทำกินของคนพื้นที่ราบให้นายทุนมาทำธุรกิจบ้านจัดสรร แต่ปริมาณของน้ำเท่าเดิม และลดน้อยลงจากเดิมกว่าเมื่อ 10 ปีที่แล้ว ซึ่งอาจเป็นสาเหตุของการขาดแคลนน้

5.คนปลายทางใช้ประปาภูเขาและใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย ใช้ในทางเกษตร เช่น การปลูกถั่วเหลือง เป็นพืชที่ให้น้ำมาก รวมทั้งการใช้ในการประกอบธุรกิจในการจัดทำสวน และการใช้น้ำเพื่อบริโภค เช่น น้ำบาดาล น้ำบ่อ น้ำกรมชลประทาน รวมถึงการไม่มีการชนะในการร่อนน้ำที่ไหลมาหรือเปิดน้ำทิ้งไว้โดยไม่ได้ใช้ประโยชน์

6.ฝายกั้นน้ำที่บ้านห้วยน้ำล้อม ได้ถูกปูจำนวนมากเจาะรูทำให้ฝายไม่สามารถเก็บน้ำไว้ได้น้ำจึงไหลซึมลงไปในดิน

7.ปัญหาของผู้ใช้น้ำกลุ่มปลายทางมีมากในช่วงเฉพาะหน้าแล้งคือเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน เพราะต้องใช้น้ำในการปลูกถั่วเหลืองและถั่วลิสง

ประการที่สอง กลุ่มผู้ประกอบการได้แนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้

1.ให้สถานประกอบการทุกแห่งช่วยเหลืตัวเองก่อนโดยการสร้างบ่อน้ำ หรือขุดบ่อบาดาลไว้ใช้เอง เพื่อลดปัญหาการขาดน้ำ และลดความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้น้ำในกลุ่มน้ำเดียวกัน (บ้านปงวิลเลจ เป็นผู้เสนอ)

2.ให้มีวิทยากรที่มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืชที่สามารถอุ้มน้ำและรับน้ำได้ดี ไปให้ความรู้แก่ผู้ที่อยู่ต้นน้ำ และปลูกพืชที่ไม่ต้องใช้น้ำมาก

3.ให้สร้างเขื่อนเก็บน้ำ หรืออ่างเก็บน้ำไว้บนคอย เพื่อเก็บกักน้ำในหน้าฝนซึ่งมีน้ำมาก ไว้ใช้ในหน้าแล้ง และสถานประกอบการยินดีจ่ายค่าน้ำในช่วงหน้าแล้ง 4 เดือน หากมีการเก็บค่าน้ำจากการใช้น้ำในอ่างเก็บน้ำที่จะสร้างขึ้น

4.ต้องมีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าและน้ำ เช่น กรมป่าไม้ กรมชลประทาน

5.ให้มีการรณรงค์เกี่ยวกับการใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่าอย่างต่อเนื่อง ทำเป็นโครงการและให้เป็นรูปธรรม โดยให้ชาวบ้านผู้ใช้น้ำมีส่วนร่วมในการรณรงค์

6.จำกัดพื้นที่เพาะปลูกของคนบนคอยและคุ่มกำเนิดประชากร เพราะถ้ามีการเกิดประชากรเพิ่มขึ้นการขยายพื้นที่ย่อมตามมา

7.ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำในกลุ่มน้ำแม่ตาช้างเพราะคิดไม่ตรงกัน ต่างคนต่างคิดจึงเข้าใจกันคนละอย่าง

8.เสนอให้มีการวิเคราะห์คุณภาพของน้ำด้วย ว่ามีความเหมาะสมในการใช้หรือไม่อย่างไร สรุป ในการดำเนินการของขั้นตอนที่ สามารถทำให้เกิด แนวคิด ทิศทาง เป้าหมายร่วมกันเพื่อฟื้นฟูองค์กรท้องถิ่น

3.1.2 ขั้นตอนที่สอง กระบวนการสร้างความเข้าใจระดับตำบล

พื้นที่เป้าหมาย 8 ตำบล 3 อำเภอ แบ่งตามลักษณะพื้นที่ดังนี้

-กลุ่มต้นน้ำได้แก่ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง และตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

-กลุ่มกลางน้ำได้แก่ ตำบลบ้านปง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

-กลุ่มปลายน้ำได้แก่ ตำบลหนองควาย ตำบลบ้านแหวน ตำบลน้ำแพร่ ตำบลหางดง และตำบลสันผักหวาน

ในการสร้างความเข้าใจในระดับตำบล ได้มีกิจกรรมดังต่อไปนี้ คือ

กรณีศึกษาหนึ่ง กิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนระดับตำบล กลุ่มต้นน้ำ

จัดเวทีที่ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ มีหมู่บ้านเดียวที่ใช้น้ำในกลุ่มน้ำแม่ตาช้าง คือบ้านม้งคอยปุย วันที่ 21 เมษายน 2544 ณ ห้องประชุมบ้านม้งคอยปุย ผู้เข้าร่วมประมาณ 50 คน

ผลที่เกิดขึ้นจากเวทีประชุมและปัจจัยส่งผลให้เกิดการรวมตัวกันของชุมชนบริเวณกลุ่มน้ำแม่ตาช้าง โดยเสนอประเด็นย่อย ดังต่อไปนี้ คือ

สรุปภาพรวมของปัญหาความขัดแย้งในการจัดการน้ำ

1.ล้นจี่เป็นไม้ผลที่ต้องการน้ำมากและเป็นพืชที่ไม่อึดน้ำ ต้องการน้ำมากในช่วงกำลังติดดอก ระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนเมษายน และตรงกับช่วงหน้าแล้งซึ่งน้ำมีน้อยและคนพื้นราบปลูกพืชนอกฤดูคือปลูกถั่วเหลืองส่งผลให้คนปลายน้ำไม่มีน้ำในการเกษตร

2.กลุ่มสถานประกอบการที่เข้ามาทำธุรกิจในเขตตำบลบ้านปง เป็นต้นเหตุที่ทำให้หน้าขาดแคลนเพราะกักน้ำไว้ใช้เกินความจำเป็น

3.คนพื้นราบใช้น้ำฟุ้งเพื่อยไม่ประหยัดน้ำ

4.เกิดจากสภาพธรรมชาติเพราะป่าไม้ถูกทำลายทำให้อากาศแห้งแล้งน้ำจึงหายไปด้วย

5.ปัญหาการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ โดยไม่กันเขตที่อยู่อาศัยให้ชัดเจนทำให้ผู้อยู่ในเขตอุทยานชุกบ่อหรือสระน้ำเองไม่ได้

กิจกรรมแลกเปลี่ยนกลุ่มค่าน้ำค่าบ่อโป่งแยง อ.แม่วิม 2 หมู่บ้าน คือบ้านแม่สาใหม่และผานกกก ที่ใช้น้ำในกลุ่มน้ำแม่ตาช้างวันที่ 23 เมษายน 2544 ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านแม่สาใหม่ ต.โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 70 คน (2 หมู่บ้าน)

ผลที่เกิดขึ้นจากเวทีประชุมและปัจจัยส่งผลให้เกิดการรวมตัวกันของชุมชนกลุ่มน้ำแม่ตาช้าง โดยจะเสนอเป็นประเด็นย่อย ดังต่อไปนี้ คือ

ประการที่หนึ่ง สรุปภาพรวมของปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรน้ำ

ในอดีตเคยมีน้ำมากแต่ปัจจุบันน้ำที่เคยมีมากกลับลดลง พื้นที่ที่เป็นตาน้ำบางพื้นที่น้ำเคยซึมออกมาก็ไม่มีน้ำในปัจจุบัน ซึ่งหน่วยงานรัฐมีส่วนในการลดยาด้วยโดยตรง คือตัดไม้ที่มีอยู่เดิมและปลูกป่าใหม่ โดยจะกล่าวโทษชาวเขาว่าเป็นผู้ตัดไม้ทำลายป่า รวมทั้งการทำงานที่ผ่านมาไม่มีการประสานงานกันเพื่อพูดคุยถึงสาเหตุปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อมีปัญหาการขาดแคลนน้ำคนพื้นราบมักใช้วิธีรุนแรงในการแก้ไขปัญหามาสู่การก่อให้เกิดความขัดแย้ง และความขัดแย้งขยายตัวออกไปเป็นวงกว้างเสมอ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการทำลายป่า คือ กฎหมายต่างๆ ของรัฐ ซึ่งจะใช้ในการจัดการทรัพยากรได้ถูกนำมาเป็นเครื่องมือของหน่วยงานรัฐและนายทุนแสวงหาผลประโยชน์เข้าหาตัวเองโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของชาวบ้าน

การปฏิบัติงานของแกนนำชาวบ้านที่ผ่านมาเมื่อเข้าไปตรวจสอบพื้นที่ในเขตป่าอนุรักษ์ จะถูกขู่ฆ่าจากหน่วยงานรัฐหรือผู้มีอิทธิพลในแถบนั้น ซึ่งเป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่เสี่ยงต่อชีวิต ทำให้แกนนำเกิดความกลัวและท้อแท้ในการแก้ไขปัญหา

ในปัจจุบันชาวบ้านได้ตระหนักถึงปัญหาเรื่องน้ำ เมื่อก่อนน้ำใช้อย่างไม่มีความกังวล แต่ปัจจุบันน้ำไม่รู้หายไปไหน ซึ่งอาจจะเกิดจากธรรมชาติที่เปลี่ยนไป การที่มีประชากรเพิ่มขึ้น รวมถึงพื้นที่ราบมีการสร้างสถานประกอบการเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากเมื่อประมาณ ปี พ.ศ.2528 และในช่วงที่เกิดวิกฤติน้ำคือเมื่อปี พ.ศ.2533-2540 คนพื้นราบขึ้นมานุกและทำลายท้องทุ่งน้ำของชาวเขาเพราะคิดว่าชาวเขาเป็นต้นเหตุของการขาดแคลนน้ำ จากสาเหตุนี้เมื่อปลายปี 2541จึงจัดให้มีการประชุมร่วมระหว่างผู้ใช้น้ำ 3 กลุ่มโดยมีคนกลางจากภายนอกเป็นผู้ประสานงานให้เกิดการประชุม (คือนายชัยพันธ์ ประภาสวัต) จึงทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างคนพื้นราบและคนบนคอยในการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำ และได้จัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มน้ำแม่ตาช้างขึ้นมาเพื่อเป็นการหันหน้าพูดคุยกัน ส่งผลให้เกิดอนุกรรมการใน

การดูแลรักษาสายน้ำย่อยของคนบนคอกเพื่อให้คนพื้นราบได้เห็นถึงความพยายามของคนตน และทำให้เกิดความเข้าใจในระดับหนึ่ง โดยให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวังมากขึ้น

ประการที่สอง เกิดแกนนำในระดับพื้นที่

การวางแผนในการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ชุมชนได้ตกลงร่วมกันให้มีตัวแทนจากหมู่บ้านละ 2 คน โดยวิธีการให้ผู้เข้าร่วมประชุมเสนอชื่อผู้ที่เหมาะสมและผู้ถูกเสนอชื่อยอมรับเป็นตัวแทนด้วยมติที่ประชุมรับรองชื่อที่เสนอ มีรายชื่อดังนี้

บ้านผานกกก	1. นายพิสิทธิ์ ทิพย์ปันทอง	2. นายเสริมศักดิ์ รัตนติลกุล
บ้านแม่สาใหม่	1. นายมนัส รัตนอมารกุล	2. นายสวัสดิ์ รัตนอมรุ่งเรือง

กรณีที่สอง กิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนระดับตำบล กลางน้ำ

จัดเวทีในวันที่ 25 เมษายน 2544 ณ อบต.บ้านปง ต.บ้านปง อ.หางดง จ.เชียงใหม่ มีผู้เข้าร่วมประชุม 30 คน เป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประชาคมหมู่บ้าน สมาชิก อบต และชาวบ้านผู้ใช้น้ำแม่ตาช้าง

ผลที่เกิดขึ้นจากเวทีประชุมและปัจจัยส่งผลให้เกิดการรวมตัวกันของชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้าง โดยจะเสนอเป็นประเด็นย่อย ดังต่อไปนี้ คือ

ประการที่หนึ่ง เกิดการสรุปปัญหาความขัดแย้งวิกฤตในการจัดการน้ำ

เมื่อปี 2533-2534 เพราะกลุ่มสถานประกอบการต่างๆ ที่อยู่ในเขตดินน้ำเข้ามาแย่งน้ำชาวบ้านใช้ ด้วยวิธีการสร้างฝายกั้นขวางลำน้ำทำให้ทิศทางการไหลของน้ำเปลี่ยนไป และใช้ท่อ PVC ขนาด 8 นิ้ว ถึง 10 นิ้ว กักน้ำที่บริเวณดินน้ำเพื่อดึงน้ำเข้าไปใช้ในพื้นที่ของตนเอง ทำให้ปริมาณน้ำที่เคยมีมากลดลง ไหลไปไม่ถึงผู้ใช้น้ำปลายทางโดยเฉพาะช่วงหน้าแล้งเดือนมีนาคม - เมษายน น้ำขาดแคลนมากไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้น้ำเพื่อทำเกษตรของชาวบ้านมีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกและตัดไม้ขาย รวมทั้ง ชาวเขากักน้ำโดยการนำท่อ PVC วางกักน้ำที่บริเวณดินน้ำเพื่อดึงน้ำเข้าสวน แต่เมื่อน้ำเหลือใช้แล้วไม่มีภาชนะหรือแหล่งเก็บกักน้ำไว้ปล่อยให้น้ำไหลทิ้งโดยเปล่าประโยชน์

กรณีที่สาม กิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนปัญหาระดับตำบลของกลุ่มปลายน้ำ

พื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการจัดเวที ได้แก่ ต.บ้านแหวน และต.น้ำแพร่(มีพื้นที่ติดกัน) อ.หางดง จ.เชียงใหม่ ในเวที ต.บ้านแหวน ได้จัดประชุมวันที่ 27 พฤษภาคม 2544 ณ ศาลาวัดชัยวุฒิ บ้านไร่ หมู่ 1 ผู้เข้าร่วม 35 คน ในเวที ต.น้ำแพร่ได้จัดเวทีประชุมวันที่ 24 พฤษภาคม 2544 ณ ศาลาประชุม

ของหมู่บ้าน บ้านบ่อ หมู่ 1 ผู้เข้าร่วมประชุม 30 คน ในเวทีตำบลหางคอง ได้จัดเวทีในวันที่ 20 พฤษภาคม 2544 ณ บ้านกำนันบ้านคองหลวง หมู่ 6 มีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 40 คน

สามารถสรุปผลที่เกิดขึ้นจากเวทีประชุมและปัจจัยส่งผลให้เกิดการรวมตัวกันของชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้าง โดยจะเสนอเป็นประเด็นย่อย ดังต่อไปนี้ คือ

ประการที่หนึ่ง เกิดการสรุปปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำ

ปัญหาของความขัดแย้งในการจัดการน้ำได้เกิดขึ้นเมื่อปี 2529 - 2534 มีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินชาวบ้านเป็นจำนวนมากเพื่อประกอบธุรกิจบ้านจัดสรร และเก็งกำไร ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ จากใช้พื้นที่ทำเกษตรเป็นปลูกสร้างอาคารบ้านจัดสรร และรีสอร์ท บางพื้นที่ถูกปล่อยให้กร้างว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์ และนายทุนได้ปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างรูกกล้าต้นไม้ และถมที่ทับถมเหมือนแม่ตาช้างบางช่วง ทำให้น้ำไม่ไหลและน้ำแห้ง รวมทั้งกลุ่มรีสอร์ทเป็นตัวการทำให้น้ำขาดแคลน เพราะใช้น้ำมากเกินไปจนความจำเป็น กักน้ำเข้าพื้นที่ตนเองเพื่อใช้ทำสวนดอกไม้ น้ำพุ และให้บริการแขกผู้มาพัก

การผลิตของชนเผ่าม้งบนพื้นที่ป่าต้นน้ำ ด้วยการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกสิ่งซึ่งสิ่งนี้เป็นไม้ผลที่ต้องการน้ำมากในช่วงที่กำลังติดดอกก็ระหว่างเดือนธันวาคม ถึงเดือนเมษายน ซึ่งตรงกับหน้าแล้งกลุ่มปลายน้ำต้องใช้น้ำเพื่อหล่อเลี้ยงตัวเหลืองซึ่งปลูกในช่วงระหว่างการให้น้ำต้นสิ่งของชนเผ่าม้ง ทำให้น้ำไม่พอใช้ ชนเผ่าม้งกักน้ำโดยการนำท่อPVC หลายๆ ท่อ วางตามจุดที่เป็นต้นน้ำเพื่อดึงน้ำเข้าสวน

ประการที่สอง สรุปบทเรียนหรือประสบการณ์การแก้ไขปัญหา

ในอดีตเมื่อขาดแคลนน้ำชาวบ้านรวมกลุ่มกันขึ้นไปพูดคุยกับรีสอร์ทเพื่อให้เกิดทางน้ำปล่อยน้ำให้ไหลลงมายังพื้นที่ปลายน้ำ รีสอร์ทเปิดน้ำให้ขณะที่ชาวบ้านอยู่ในพื้นที่ แต่พอชาวบ้านกลับลงมาก็ปิดน้ำ บางครั้งน้ำยังไหลลงมาไม่ถึงพื้นที่ปลายน้ำ กลุ่มชาวบ้านต้องกลับขึ้นไปใหม่วันละหลายครั้งทำให้ชาวบ้านรู้สึกเหนื่อย และเบื่อหน่ายกับการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีนี้ จึงเปลี่ยนจากการต้องเดินทางไปกลับวันละหลายครั้งเป็นนอนเฝ้าบริเวณฝายและเปิด-ปิดน้ำเอง วิธีการนี้ได้ผลพอสมควรแต่เป็นการเสี่ยงชีวิต เพราะบางครั้งมีความขัดแย้งกับผู้ดูแลฝายของกลุ่มรีสอร์ท และเป็นวิธีแก้ปัญหาระยะสั้น

3.1.3 ขั้นตอนที่สาม การจัดเวทีแลกเปลี่ยนปัญหาและสร้างความเข้าใจร่วมในปัญหาการจัดการทรัพยากรระดับหมู่บ้าน

พื้นที่เป้าหมายของจัดเวทีระดับหมู่บ้านประมาณ 27 หมู่บ้าน แบ่งตามลักษณะพื้นที่ออกเป็นกลุ่มได้ 3 กลุ่ม คือกลุ่มต้นน้ำ กลุ่มกลางน้ำ และกลุ่มปลายน้ำ ดังนี้

กลุ่มคันทันน้ำ แบ่งย่อยออกเป็น 5 กลุ่มเพื่อให้ง่ายต่อการนำเสนอข้อมูล เพราะลักษณะพื้นที่ทางกายภาพคล้ายกัน คือ

กลุ่มที่ 1 บ้านมั่งคองปุย ม.11 ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

กลุ่มที่ 2 บ้านแม่สาใหม่ ม.6 ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

กลุ่มที่ 3 บ้านผานกกก ม.9 ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

กลุ่มที่ 4 บ้านปางยาง ม.7 ต.บ้านปาง อ.หางดง จ.เชียงใหม่

กลุ่มที่ 5 บ้านน้ำจุ่ม ม.8 ต.บ้านปาง อ.หางดง จ.เชียงใหม่

กลุ่มกลางน้ำ 1.บ้านปางใต้ 2.บ้านปางเหนือ 3.บ้านแม่ฮะใต้

4.บ้านแม่ฮะเหนือ 5.บ้านทุ่งโป่ง หมู่ 4 6.บ้านทุ่งโป่ง หมู่ 9 (ทั้ง 6 หมู่บ้านอยู่ในเขต ต.บ้านปาง อ.หางดง จ.เชียงใหม่)

กลุ่มปลายน้ำ กลุ่มปลายน้ำแบ่งย่อยออกเป็น 2 กลุ่มเพื่อให้ง่ายต่อการจัดลำดับข้อมูลและการนำเสนอ :

กลุ่มที่ 1 อยู่ในพื้นที่ ต.หนองควาย 1.บ้านฟ่อน 2.บ้านไร่-กองจิง

3.บ้านต้นหนองควาย 4.บ้านสันทราย 5.บ้านขุนเส

6.บ้านดองกาย หมู่ 1 และหมู่ 12

อยู่ในพื้นที่ ต.น้ำแพร่ 1.บ้านบ่อ 2.บ้านศาลา 3.บ้านคอยถ้ำ

อยู่ในพื้นที่ ต.บ้านแหวน 1.บ้านไร่ 2.บ้านแหวน 3.บ้านทำบุญเรือง

กลุ่มที่ 2 อยู่ในพื้นที่ ต.หางดง 1.บ้านดงหลวง 2.บ้านบ้านกอง 3.บ้านดง

จากเวทีการแลกเปลี่ยนปัญหาและสร้างความเข้าใจร่วมในปัญหาการจัดการทรัพยากรระดับหมู่บ้านนั้น ทำให้เห็นถึงเงื่อนไขและปัจจัยส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มของระดับกลุ่มคันทันน้ำ และระดับกลุ่มกลาง กับกลุ่มปลายน้ำ ดังต่อไปนี้ คือ

ระดับกลุ่มคันทันน้ำ (ชนเผ่าม้ง)

ปัจจัยที่หนึ่ง ระบบการจัดการที่ใช้ประเพณีเป็นรากฐานของการจัดการร่วมกัน

การจัดการทรัพยากรของกลุ่มคันทันน้ำได้ใช้รากฐานที่เกี่วข้องกับระบบอาวุโสของหมู่บ้านและพิธีกรรมต่างๆ จะเสนอดังต่อไปนี้ คือ

ประการที่หนึ่ง การดูแลรักษาป่าของกลุ่มคนน้ำนั้นได้ใช้ระบบอาวุโสของหมู่บ้านที่ชาวบ้านนับถือและศรัทธา โดยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่เป็นทางการ แต่เป็นผู้นำธรรมชาติ โดยชาวบ้านจะเป็นผู้ที่เลือกผู้อาวุโสขึ้นมาโดยดูจากความอาวุโส ความรอบรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อมั่นและศรัทธาที่ชาวบ้านให้ความเคารพ ยำเกรงให้เป็นผู้อาวุโส และเป็นผู้ดูแลลักษณะพื้นที่ป่าที่เหมาะสมที่จะเป็นป่าอนุรักษ์ โดยดูจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่และมีต้นไม้ใหญ่อยู่อย่างหนาแน่นเช่นเลือกพื้นที่ป่าดงแจ้ง หรือ ดันน้ำที่ต้องอนุรักษ์ โดยผู้อาวุโสจะเป็นผู้นำทำพิธีกรรมในการเลี้ยงผีป่าผีน้

ประการที่สอง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบการจัดการทรัพยากร คือ พิธีกรรมดงแจ้งและพิธีเลี้ยงผีป่าและผีน้

“พิธีกรรมดงแจ้ง” เป็นพิธีกรรมดั้งเดิมในการรักษา ป่า ของชนเผ่าม้งบ้านแม่สาใหม่ คือ “ป่าดงแจ้ง” หรือ ถิ่นที่ ส่งผลให้การอนุรักษ์ป่าซึ่งสามารถเห็นเป็นรูปธรรมในพื้นที่ คือ มีไม้ขนาดใหญ่และเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์มีความชุ่มชื้น พิธีกรรมดงแจ้งพื้นฐานการสร้างมิกติกาในการรักษา เช่น การแบ่งเขตป่า (ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย ป่าพิธีกรรม) ห้ามเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า ทำลายคันน้ำ บริเวณพื้นที่อนุรักษ์นั้นจึงเป็นป่าหวงห้ามของชาวบ้านเผ่าม้ง และเป็นกติกาดั้งเดิมปฏิบัติกันตั้งแต่บรรพบุรุษ

“พิธีเลี้ยงผีป่าและผีน้” เป็นความเชื่อว่าเป็นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ผีป่าผีน้ ให้ช่วยดูแลรักษาป่า และน้ำ หากใครเข้ามาในบริเวณนี้จะต้องถูกลงโทษ โดยผีน้ผีน้ำ ซึ่งในการทำพิธีกรรมนี้ได้มีการสถาปนาไว้ การทำพิธีกรรมจะทำในช่วงหน้าแล้ง คือ ปีใหม่ม้ง ประมาณเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ ขึ้น 3 ค่ำ ทำประจำทุกปี ๆ ละครั้ง เป็นความเชื่อของชนเผ่าม้ง เพื่อการรักษาป่าต้นน้ำให้มีใช้ไปจนชั่วลูกชั่วหลานตลอดไป

ปัจจัยที่สอง ความร่วมมือในการจัดการดูแลระบบสาขาน้ำย่อยร่วมกัน ซึ่งมีการแบ่งกันดูแลรักษาและจัดการร่วมกัน โดยอนุกรรมการดูแล/ตรวจสอบ สาขาน้ำย่อย มีผู้รับผิดชอบ สาขาน้ำ ๆ ละ 2 คน เพื่อเป็นการอธิบาย หากมีคนพื้นราบและเจ้าหน้าที่รัฐขึ้นไปตรวจป่าและ ดูเขตคันน้ำ

ระดับกลุ่มกลางน้ำและกลุ่มปลายน้ำ

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการรวมตัวกัน คือ ปัญหาความขัดแย้งการจัดการน้ำ คนพื้นราบ ซึ่งมีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำขึ้นมาเมื่อปี 2542 หลังเกิดกรณีพิพาทระหว่างคนคันน้ำ (ชนเผ่าม้ง) และคนพื้นราบ จึงก่อให้เกิดการรวมกลุ่มมีเป้าหมายเพื่อรักษาป่าและน้ำให้คงอยู่อย่างยั่งยืน มีป่าและน้ำใช้ตลอดไป และมีการดำเนินกิจกรรมเพื่อป้องกันการทำลายและขยายป่าต้นน้ำด้วยวิธีการเดินตรวจป่าต้นน้ำทุก 3 เดือน มีสมาชิกเข้าร่วม 30 คน เป็นตัวแทนทุกหมู่บ้านในเขต ต.บ้านปาง ในการดำเนินกิจกรรมได้รับความร่วมมือด้วยดีจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ รีสอร์ท ชาวบ้าน

ในอดีตที่ผ่านมาการตรวจป่าของกลุ่มอนุรักษ์เป็นกิจกรรมที่ดีที่ช่วยป้องกันรักษาป่าไม้แต่กลับทำให้เกิดความไม่พอใจซึ่งกันและกันระหว่างคนบนคอยและคนพื้นราบจนมาถึงปัจจุบันนี้ เพราะส่วนใหญ่คนพื้นราบและกรมป่าไม้ขึ้นไปครั้งใด จะทำลายทรัพย์สินของคนค้ำน้ำเกือบทุกครั้ง เช่น การไปตัดต้นไม้ การทำลายท่อน้ำ การยึดรถไถของคนคอย

3.1.4 ขั้นตอนที่ดี การสร้างความร่วมมือในเวทีประชาคมตำบลบ้านปาง

จัดเวทีวันที่ 7 พฤษภาคม 2544 ณ อบต. บ้านปาง ต.บ้านปาง อ.หางดง จ.เชียงใหม่ โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมครั้งนี้ ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน 8 หมู่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. ชาวบ้าน และครูใหญ่โรงเรียนบ้านปาง รวม 25 คน

ในเวทีระดับประชามันทำให้เห็น สถานการณ์ของปัญหาในการจัดการน้ำที่เป็นภาพรวมซึ่งสามารถเสนอได้ คือ สถานการณ์ในอดีตปริมาณน้ำมีมากชาวบ้านสามารถใช้น้ำได้ตามใจชอบไม่มีความเดือดร้อนเรื่องการใช้น้ำ แต่ในปัจจุบันน้ำที่เคยมีปริมาณมากกลับลดลงป่าไม้บริเวณค้ำน้ำและบริเวณอื่นๆ ถูกทำลายมาก ทำให้ไม่มีพืชปกคลุมพื้นดินบริเวณค้ำน้ำ ซึ่งมีสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ น้ำหายไป และสาเหตุหลักก็จากการเข้ามาของกลุ่มสถานประกอบการต่าง ๆ ในเขตตำบลบ้านปาง เป็นผู้ฉกฉวยโอกาสการใช้น้ำจากชาวบ้านไป และชนเผ่าม้งปลูกต้นไม้จำนวนมากทำให้ต้องใช้น้ำมาก

เวทีประชาคม ต้องมีบทบาทหรือสร้างเสริมกิจกรรม ดังเช่น กิจกรรมการฟื้นฟูป่าไม้ด้วยการอนุรักษ์ และปลูกป่าเสริม กิจกรรมเดินสำรวจพื้นที่ค้ำน้ำเพื่อหาสาเหตุของการหายไปของน้ำ กิจกรรมจำกัดเขตพื้นที่ทำกินของชาวเขา กิจกรรมให้กลุ่มรีสอร์ททุกแห่งนำสิ่งกีดขวางทางน้ำออกให้หมด กิจกรรมการประสานให้ทุกกลุ่มหันหน้ามาประชุมปรึกษาหารือกันมากกว่าใช้วิธีรุนแรง

3.1.5 ขั้นตอนที่ดี การสร้างกิจกรรมการอนุรักษ์ในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน

กิจกรรมเดินป่าของกลุ่มอนุรักษ์ป่าค้ำน้ำ

กลุ่มอนุรักษ์ป่าค้ำน้ำมีแผนการเดินป่าทุก 3 เดือน ได้ดำเนินกิจกรรมมาแล้ว 6 ครั้ง ในช่วง 2 ปี และครั้งนี้ที่ทีมงานวิจัยและเจ้าหน้าที่ สกว.ภาค ร่วมเดินเป็นครั้งที่ 1 ของปี 2544 วันที่ 1 พฤษภาคม 2544 เดินจากเขตพื้นที่บ้านม้งคอยปุย ต.สุเทพ อ.เมือง ข้ามคอยมาถึงเขตพื้นที่หมู่ 3 ต.บ้านปาง อ.หางดง ซึ่งเป็นบริเวณอ่างเก็บน้ำกว้างประมาณ 3 ไร่ ของหมู่บ้านแม่ฮะได้ หมู่ 3 ที่ชาวบ้านเรียกว่าน้ำบ่อแร่ เพราะเป็นเหมืองเก่าที่นายทุนไม่ได้ใช้แล้วชาวบ้านได้รับบสนับสนุนจาก อบจ. เมื่อปี 2542 มาทำการขุดลอกและขยายบริเวณบ่อให้กว้างและลึกกว่าเดิมเพื่อให้มีการกักเก็บน้ำได้มากกว่าเดิม

การเดินป่ามีเจ้าหน้าที่ป่าไม้จำนวน 10 นาย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 หมู่ 4 หมู่ 7 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้าน ร่วมเดินตรวจป่าเดินจากหมู่บ้านม้งคอยบุยเข้าไปในพื้นที่สวนของชาวบ้านม้งคอยบุยผ่านป่า ไปร่งและทะลุมาพบสวนลิ้นจี่ที่หมู่ 3 ต.บ้านปาง

ผลของกิจกรรมการเดินป่าส่งผลให้เกิดการสะท้อนปัญหาในระดับต่าง ๆ คือ

ระดับการผลิต ดังเช่น พื้นที่บนคอยซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชนเผ่าม้งอยู่อาศัยใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ทำสวน ลิ้นจี่ และปลูกพืชอื่นบางเล็กน้อย เช่น ข้าวโพด กระหล่ำปลี ผักกาดขม และการปลูกลิ้นจี่นั้นมีวิธีการ ใช้น้ำเข้าสวนลิ้นจี่ด้วยการค้ำจากต้นน้ำเข้าสวนบางสวนมีบ่อพักน้ำ บางสวนไม่มีบ่อพักน้ำปล่อยให้ น้ำไหลทิ้ง สวนที่มีบ่อพักน้ำสามารถต่อสปริงเกอร์ได้หลายตัวเพื่อให้ น้ำลิ้นจี่เป็นการประหยัดน้ำด้วย รวมทั้งการขยายพื้นที่ทำกินเป็นสาเหตุที่ทำให้ป่าไม้ถูกทำลายมากในสมัยก่อนและเป็นสาเหตุการหายไปของน้ำ

ระดับการจัดการน้ำ ดังเช่น พื้นที่ในหมู่ 3 ต.บ้านปาง เป็นเขตติดต่อกับพื้นที่คอยบุย และมีอ่าง น้ำขนาดกว้างประมาณ 3 ไร่อยู่ในพื้นที่นาของหมู่บ้าน การใช้น้ำด้วยวิธีการค้ำท่อน้ำจากอ่างเก็บน้ำเข้า พื้นที่ตนเอง หมู่ 3 หมู่ 5 สวนบัวรีสอร์ท นาคอยรีสอร์ท ร่วมใช้

ในปัจจุบัน ชนเผ่าม้งใช้น้ำเพื่อปลูกลิ้นจี่ คนพื้นราบใช้น้ำทำการเกษตร กลุ่มสถานประกอบการใช้น้ำเพื่อธุรกิจ ส่งผลให้ปริมาณน้ำในสายน้ำแม่ปานซึ่งเป็นต้นน้ำของสายน้ำแม่ตาช้างอยู่บนคอยบุยที่ยัง มีสภาพสมบูรณ์ลดปริมาณลงแต่ยังคงมีน้ำไหลอยู่แต่มีไม่มากเหมือนในอดีตซึ่งน้ำเคยมีมากจนกระทั่ง คนไม่สามารถเดินข้ามลำน้ำ

3.2 กระบวนการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้าง

การจัดเวทีระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มคือกลุ่มต้นน้ำ กลางน้ำ และปลาย น้ำ รวมทั้งจัดเวทีประชุมกลุ่มรีสอร์ทซึ่งเป็นกลุ่มกลางน้ำ จัดเวทีประชุมคณะกรรมการจัดการลุ่มน้ำนั้น ทำให้ชุมชนเกิดการสรุปบทเรียนที่ผ่านมา สามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหารวมทั้งสามารถเห็นแนว คิดที่แตกต่างกันในการใช้น้ำ

ด้วยเงื่อนไขของการสร้างให้เกิดเวทีการแลกเปลี่ยนทำให้ชาวบ้าน พื้นฟูองค์กรท้องถิ่นในการ จัดการน้ำร่วมกันภายใต้ความแตกต่างทางเศรษฐกิจ และชาติพันธุ์

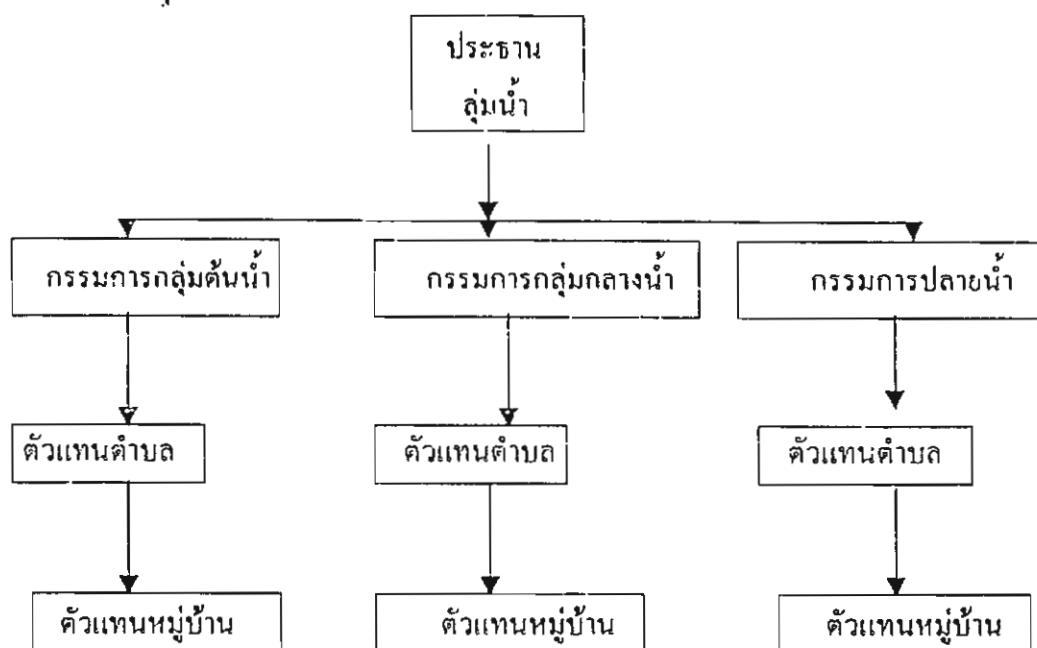
การจัดการทรัพยากรร่วมได้เกิดขึ้นในระดับหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ตาช้างซึ่งกระบวนการใน การจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกัน สามารถเสนอได้ดังต่อไปนี้ คือ

ขั้นตอนที่หนึ่ง การจัดตั้งองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง

ชุมชนในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มต้นน้ำ กลุ่มกลางน้ำ กลุ่มปลายน้ำ การรวมกลุ่มเกิดจากโครงสร้างของกลุ่มอนุรักษ์เดิมที่ได้ผ่านการก่อตั้งมาช่วงเวลาหนึ่ง ดังเช่น กลุ่มอนุรักษ์ต้นน้ำ และกลุ่มอนุรักษ์กลางน้ำ รวมทั้งในปัจจุบันได้มีการผสมผสานระหว่างกลุ่มที่ไม่เป็นทางการรวมกับกลุ่มที่เป็นทางการ

โครงสร้างองค์กรท้องถิ่นของลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ได้รวมตัวกันในนาม "คณะกรรมการฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำแม่ตาช้าง" ซึ่งการรวมตัวจะมีการจัดตั้งแต่ละระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ของภาค ภาติระดับลุ่มน้ำ มีสัดส่วนที่เป็นตัวแทนจากระดับต่างๆ ทั้งเป็นผู้นำแบบทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำธรรมชาติ

□ โครงสร้างของคณะกรรมการดำเนินงาน โครงการศึกษาฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ประกอบด้วยส่วนต่างๆ

ความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ ภายใต้การรวมตัวในปัจจุบัน คือ หนึ่ง ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง สอง พ่อหลวงทุกหมู่บ้านที่เป็นคณะกรรมการ และอนุกรรมการร่วมจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้างนั้น ทุกหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถาม และมีส่วนร่วมในเวทีประชุมทุกหมู่บ้านนั้น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่ขัดแย้งกับกลุ่มชาวบ้าน สาม ชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลในการจัดการน้ำและได้รับรู้ข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องการจัดการน้ำ และ

ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงคลี่คลายได้ในระดับหนึ่ง ที่ เกิดแกนนำประสานงานการจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนันในแต่ละตำบล ห้า เกิดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในลุ่มน้ำแม่ตาช้างโดยองค์กรชาวบ้าน

ขั้นตอนที่สอง การสร้างแนวทางในการจัดการทรัพยากรร่วม

จากการรวมกลุ่มเป็นองค์กรของกลุ่มใช้น้ำนั้นได้มีแนวทางการจัดการทรัพยากรดังต่อไปนี้ คือ ประการที่หนึ่ง สิทธิและการมีส่วนร่วมในการจัดการ การจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำแม่ตาช้างนั้น ทุกกลุ่มต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เพื่อจะได้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างเท่าเทียมและอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ประการที่สอง แผนการจัดการทรัพยากรร่วม ในปัจจุบันคณะกรรมการแต่ละกลุ่มได้มีการสร้างแผนการจัดการทรัพยากรน้ำ โดยมีระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกาการจัดการในแต่ละกลุ่มที่ชัดเจน และในอนาคตมีแนวคิดร่วมกันว่า จะมีแผนการจัดการระดับลุ่มน้ำ ซึ่งจะมีการสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา และวางแผนการจัดการโดยองค์กรชุมชน

การจัดการทรัพยากรร่วมของคณะกรรมการฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำแม่ตาช้างในปัจจุบัน คือ หนึ่ง การกำหนดการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งร่วมกัน สอง มีการกำหนดบทบาทที่สร้างการมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มผู้ใช้ในการจัดการทรัพยากร

ประการที่สาม เกิดองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ชุมชนมีการใช้องค์ความรู้เดิม ผสมผสานกับความรู้ใหม่ ดังเช่น

หนึ่ง องค์ความรู้พิธีกรรมกับการอนุรักษ์ป่า มีการใช้ประเพณีดั้งเดิม เช่น ดงเซ่ง พิธีกรรมเลี้ยงผีนา ผีไร่ ผีฝาย ผีน้ำ เป็นพื้นฐานการเชื่อมโยงความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรของแต่ละกลุ่ม

สอง องค์ความรู้การจัดการแบบสมัยใหม่ เช่น การสร้างแผนที่ร่วมกัน ซึ่งการสร้างแผนที่เป็นการจัดการทรัพยากรร่วม การทำแผนที่ของชุมชนจะใช้ความทรงจำของคนท้องถิ่นกำหนดพื้นที่ขอบเขตทางกายภาพ ดังนั้นแผนที่สัญลักษณ์ทางความรู้ในเรื่องเขตแดนของชุมชนและชุมชนได้ใช้ความรู้ของท้องถิ่นกำหนดพื้นที่และความสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอำนาจเหนือกว่า

3.3.การจัดเวทีสรุปบทเรียนผลการดำเนินการกิจกรรม “โครงการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง” เพื่อร่วมกันวิจารณ์และอภิปราย วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการทำงานในช่วงต่อไป
จัดเวทีวันที่ 24 สิงหาคม 2544 ณ ห้องประชุมศูนย์นานาชาติ ม.เชียงใหม่ มีผู้เข้าร่วมประชุม 40 คน
ดังนี้

1. คณะกรรมการจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง
2. นักวิชาการจากส่วนกลาง และเชียงใหม่ / สกว.ภาค / NGO
3. เจ้าหน้าที่ป่าไม้/ตัวแทนอำเภอหางดง
4. ทีมงานวิจัย
5. สื่อมวลชน

เครื่องมือที่ใช้ในการประชุม 1.สรุปผลการดำเนินงานระยะ 4 เดือนโดยใช้ Program power point และ เอกสารประกอบการประชุม 2 ชุด สรุปผลการดำเนินงานโครงการฯ และ ร่างแผนงานในการดำเนินการในช่วงต่อไป

การประชุมมีลักษณะการดำเนินงานคือ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การวิจารณ์และอภิปรายสรุปผลการดำเนินการโครงการฯ การนำเสนอแนะความคิดเห็น และการเสนอข้อมูลใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการเขียนรายงานและทำแผนงานในการดำเนินงานในช่วงต่อไป

ข้อมูลที่ใช้ในการดำเนินการประชุม

- ช่วงแรก เปิดการประชุมโดย ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย ฝ่ายชุมชน (สกว.)
- ช่วงสอง การนำเสนอสถานการณ์น้ำ โดย ดร.เจษฎา แก้วกัลยา
- ช่วงสาม สรุปผลการดำเนินกิจกรรมโครงการฯ โดยนายชัยพันธ์ ประสาทะวัต หัวหน้าโครงการ/วิทยากรในการดำเนินรายการ
- ช่วงที่สี่ เปิดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิจารณ์ผลงาน เสนอแนะความคิดเห็น
- ช่วงที่ห้า นำเสนอแผนงานในการดำเนินโครงการระยะต่อไปโดยนายชัยพันธ์ ประสาทะวัต
- ช่วงสุดท้าย สรุปข้อมูล โดย ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย ฝ่ายชุมชน (สกว.)

ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย ฝ่ายชุมชน (สกว.)

ตามที่ได้ทำมาแสดงให้เห็นถึงกระบวนการวิจัย การจัดการปัญหาชาวบ้านได้อย่างจริงจังและน่าชื่นชม
งานในช่วงที่สองเลขขอบเขตกำหนด โครงการลักษณะนี้จะเข้าไปเสริมสร้างพลังชาวบ้าน(ถ้ามีโครงการ

การเช่นนี้อีก ศกว.ก็จะสนับสนุน) เป็นทิศทางที่น่าจะเกิดขึ้น สิ่งที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งคือความคิดที่จะลงแรงทำในฝ่ายที่เป็นชาวบ้านที่จะเข้ามาร่วมกระบวนการทำงานด้วยเหตุด้วยผล คนอื่นคือคนภายนอกเป็นคนจัดฉากจัดเวทีให้ แต่ผลสำคัญของงานวิจัยเป็นผลมาจากชาวบ้าน โดยนำกระบวนการวิจัยเข้าไปช่วยหนุนชาวบ้านให้ทำงานได้ เป็นมิติใหม่ของงานวิจัย ไม่ใช่เฉพาะในเมืองไทย แต่ในโลกด้วยที่จะทำอย่างไรให้ชาวบ้านได้ประโยชน์เต็มที่จากการวิจัย ศกว. ช่วยในเรื่องการตัดสินใจ ในช่วงนี้จะเป็นช่วงการเสนอผลการวิจัยในช่วงที่ผ่านมามีพร้อมๆ กับเสนอโครงการในช่วงต่อไป เพื่อขอความกลั่นเห็นจากหลายๆ ท่าน จากทิศทางได้ทำมาถูก จริง อย่างไรบ้างที่ควรจะไปข้างหน้า ควรจะเป็นอย่างไร ควรจะเพิ่มเติมอะไร ขาดตกบกพร่องตรงไหนจะได้วางโครงการอีก 2-3 ปี จะได้เข้ารูปเข้าร่าง ในรอบตัวเราที่อยากจะเห็นร่วมกันหวังว่าการให้ความเห็นวันนี้จะช่วยให้สามารถทำโครงการให้เป็นประโยชน์ได้ต่อไป

ดร.เจนฉา แก้วกัลยา ผู้ประสานงานชุดโครงการวิจัยทรัพยากรน้ำ

ความสำคัญของงานวิจัยการจัดการลุ่มน้ำขนาดเล็ก อย่างง่ายๆ ลุ่มน้ำที่ท่านอยู่ พื้นที่ที่เป็นคณะกรรมการลุ่มน้ำ คือตัวชี้วัดที่สำคัญที่สุด จะเห็นว่าลุ่มน้ำแม่ตาช้างเกิดความเคลื่อนไหวด้วยการออกโทรทัศน์ 4 ครั้ง และนอกจากนั้นยังมีเรื่องในการฝึกอบรมข้าราชการระดับสูงกระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ในประเทศไทยเข้าใจว่ามีที่เดียวที่มาดูแลสำหรับการจัดการลุ่มน้ำที่ดำเนินการโดยชาวบ้าน ตัวผู้พูดเองก็รู้ว่ามีผลสำคัญอย่างไร โดยเอาสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นตัวชี้วัดความสำคัญ ก่อนที่จะลงรายละเอียดในงานวิจัย ขออนุญาตในการปรับแก้ตัวชี้วัดต่างๆ เข้าหากัน เพราะมีผู้เข้าร่วมประชุมจากหลายส่วน จะได้ปรับเข้าหากันก่อนที่จะลงรายละเอียด ที่ผ่านมาเป็นอย่างไร ที่น่าจะเป็นอย่างไร อยากจะเกริ่นนำเกี่ยวกับคำว่า ลุ่มน้ำ การจัดการ ความสำคัญของการวิจัย ขอให้คำจำกัดความที่ตรงกัน "ลุ่มน้ำ" การแบ่งเขตโดยเส้นสันปันน้ำ เพื่อเข้ามาพิจารณาขอบเขตสันปันน้ำ กับเขตการปกครอง ยกตัวอย่างน้ำแม่ตาช้างอยู่ในส่วนหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ 3 อำเภอ คือ อ.เมือง อ.แม่ริม อ.หางดง 8 ตำบล (เป็นเพียงส่วนหนึ่งไม่ใช่ทั้งหมด) 62 หมู่บ้านก็เป็นส่วนหนึ่ง ประชากร 40,000 กว่าคน เขตลุ่มน้ำกับการปกครองไม่ได้ไปด้วยกันเท่าไร ขอพูดถึงภาพรวมลุ่มน้ำแม่ตาช้างเป็นลุ่มน้ำเล็กๆ ลุ่มน้ำหนึ่ง พูดถึงลุ่มน้ำให้เข้าใจตรงกันขอบเขตของลุ่มน้ำ แบ่งเป็น ขนาดใหญ่ กลาง เล็ก ในไทยลุ่มน้ำใหญ่ๆ มี 25 ลุ่มน้ำ ขนาดกลางประมาณ 150 ลุ่มน้ำ ขนาดเล็ก 1,500 ลุ่มน้ำ ลุ่มน้ำแม่ตาช้างเป็นลุ่มน้ำขนาดเล็กค่อนข้างจิ๋ว เป็นลุ่มน้ำที่อยู่ในลุ่มน้ำขนาดกลาง ที่เป็นส่วนหนึ่งของลุ่มน้ำปิงบนและปิงล่าง คงพอเข้าใจว่าลุ่มน้ำขนาดใหญ่ กลาง เล็ก เป็นอย่างไร จะเข้าถึงคำว่าจัดการ ทำไม่ต้องมีการจัดการ และจัดการอะไรในลุ่มน้ำ จัดการในที่นี้คือการจัดการทรัพยากร ก็มีน้ำ ดิน ป่าไม้ มนุษย์ ต้องจัดการเนื่องจากความไม่พอดี ถ้าพอดีอยู่แล้วไม่ต้องจัดการ ถ้าไม่พอดีให้เกิดความพอดี เท่าเทียม

ในต้นน้ำ กลาง และปลาย การจัดการให้เกิดสมดุล และความยั่งยืน ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป ตัวอย่างของการบริหารจัดการลุ่มน้ำ ' คือ แม่ตาช้าง มีการจัดการใช้น้ำให้เกิดความชัดเจน ของต้นน้ำ กลาง และปลาย เช่นเดียวกับเหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้น และยังไม่เรียบร้อยดี บ้านน้ำก้อ จ.เพชรบูรณ์ เกิดปัญหาเกี่ยวกับดินถล่มและน้ำหลาก น้ำท่วมก็ถือว่าเกิดความไม่พอดี การจัดการเรามองถึงความไม่พอดีในสิ่งนั้นแล้วเข้าไปจัดการให้เกิดความพอดี ในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน น้ำก้อ จ.เพชรบูรณ์ อยู่ในลุ่มน้ำป่าสัก เป็นลุ่มน้ำย่อยลุ่มน้ำหนึ่ง การบริหารจัดการจะให้คงอยู่ ขนาดของลุ่มน้ำและการจัดการ และทรัพยากรในมุมมองของผม และนักวิชาการ และการประสานงานในการวิจัยมองว่าการจัดการลุ่มน้ำ ทรัพยากร ถ้าเกิดลุ่มน้ำใหญ่ต้องมองทรัพยากรอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นลุ่มน้ำขนาดกลางต้องมองการจัดการทรัพยากรโดยองค์รวมที่เราทำอยู่ ไม่ได้มองแต่เพียงลุ่มน้ำ ต้องมองการจัดการน้ำเป็นตัวตั้งตามด้วย ทรัพยากรป่าไม้ ดิน มนุษย์ เป็นผู้ดำเนินการ เข้าใจว่าเราเริ่มจับทางได้แล้วปัญหาที่แท้จริง และจะหาแนวทางแก้ไขอย่างไร จึงนำเสนอการจัดการแบบองค์รวม ด้านธรรมชาติ และการใช้ที่ดินที่ถูกต้อง ตัวหนึ่งที่ได้มองในการจัดการลุ่มน้ำ ก็คือมนุษย์ ที่เป็นตัวชี้วัดการจัดการเป็นองค์กรหน่วยงาน สถาบัน หรือ มุมมองที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการซึ่งขึ้นอยู่กับขนาดของลุ่มน้ำว่าใครจะเข้ามาเป็นองค์กรหรือหน่วยงานในการจัดการ ในระดับประเทศ ก็จะเป็นคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ เป็นหน่วยงานนโยบาย และกรณีกระทรวงใหม่ กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยปรับทุกรูปแบบในระดับประเทศต่ำลงมาในลุ่มน้ำขนาดใหญ่ 25 ลุ่มน้ำ เราคงคุ้นคณะกรรมการลุ่มน้ำปิงตอนบนอยู่ในส่วนของเรา เราเป็นส่วนหนึ่งของลุ่มน้ำปิง ก็จะมีคณะกรรมการลุ่มน้ำดำเนินงานเป็นกรรมการที่ต้องดูในเชิงนโยบาย กำหนดแนวทาง โดยมีสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทช.) จะเป็นองค์กรประสานงานกับคณะกรรมการลุ่มน้ำต่างๆ ลุ่มน้ำปิงบน เราแบ่งออกเป็น 25 ลุ่มน้ำ ขนาดกลาง 1 ใน 15 ลุ่มน้ำ ขนาดกลางเรียกว่าส่วนที่ 2 ของลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำแม่ตาช้างเป็นส่วนหนึ่งของส่วนที่สองของแม่น้ำปิง ถามว่า ใครจะเข้าไปเป็นองค์กรกลางในการบริหารจัดการยังลุ่มน้ำขนาดเล็กอย่างแม่ตาช้าง ถามว่าใคร หน่วยงานไหน ควรจะเป็นหน่วยงานในการบริหารจัดการ หรือถามว่าถ้ามีปัญหา เท่าที่เรารู้มาเกี่ยวกับประวัติแม่ตาช้างและลุ่มน้ำอื่นๆ ขนาดเล็กในภาคเหนือมีปัญหที่เกิดขึ้นในส่วนของ การขาดแคลนน้ำ ยังไม่แน่ใจว่าฝ่ายปกครองซึ่งมีทักษะในส่วนปกครอง การจัดการก็มีปัญหา ถามว่ารูปแบบตรงนี้หน่วยงานไหน ใครควรจะเป็นตัวอย่างในการบริหารจัดการฟื้นฟูสำหรับลุ่มน้ำขนาดเล็ก นี่คือการถามและเป็นโจทย์ ที่จะต้องทำการวิจัยระดับประเทศ มีองค์กร มีคณะกรรมการโดยมีผู้แทนทุกส่วนในระดับประเทศ ในระดับลุ่มน้ำใหญ่มององค์กรกำหนดออกมาอย่างชัดเจนรู้พอที่จะมีแนวทาง แต่พอลงมารายละเอียดในระดับต่างๆ เมืองไทยยังไม่มีรูปแบบชัดเจน ที่ คร.ผอ.ฝ่าย4 มองว่าขนาดเล็ก จะหาแนวทางในการจัดการอย่างไร นี่คือการถาม โจทย์ ความสำคัญของการวิจัย เราต้องการที่จะหา

1.อยากจะรู้ว่ารูปแบบขององค์กร อย่างของงานท่านคณะกรรมการฯ แม่ตาช้าง ได้ติดต่อ คิดตาม ถ้าปรับตลอดเวลา มีกรรมการกี่คน เพื่อความเหมาะสมและพอดี นี่แหละที่ต้องการทำการวิจัยหน่วยงานไหนที่ทำได้คงลำบาก จะให้ใครมาทำคงลำบาก จะต้องใช้งานวิจัยเป็นตัวทดลอง ตัวปรับศึกษา

2.รูปแบบกระบวนการว่าจะเป็นอย่างไ โดยมองถึงว่าผลการวิจัยจะต้องให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเรียนรู้ไปด้วยกันทุกคนคือประชาชน และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ประชาชนที่อยู่ที่นี่และองค์กรของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง ถ้ามาร่วมกันบริหารจัดการ

3.รูปแบบองค์กรเป็นอย่างไ เราเป็นองค์กรเอกชนถ้าเรามาคุยถ้าเราประสานกันดู จะเป็นอย่างไร นี่คือขั้นตอนกระบวนการและวิธีการที่เป็นรูปธรรม

คงไม่พูดถึงโดยคาดหวังว่ารูปแบบในกลุ่มน้ำแม่ตาช้างจะเป็นรูปแบบและกระบวนการ วิธีการจัดการกลุ่มน้ำขนาดเล็กเพื่อที่จะเชื่อมโยงไปกลุ่มน้ำขนาดกลางและขนาดใหญ่ สกว. จะสนับสนุนการวิจัยและกำลังศึกษาบทเรียนจากการบริหารจัดการกลุ่มน้ำขนาดใหญ่ กลาง เล็ก จะมีการสัมมนาในวันที่ 6 กันยายน 2544 เพราะเราพยายามดึงระดับผู้บริหาร รัฐมนตรีมารับฟังกระบวนการครั้งนี้ กลุ่มน้ำขนาดใหญ่ที่ทำอยู่ปัจจุบันเป็นอย่างไร ขนาดกลาง เล็ก เป็นอย่างไร กระบวนการและการเชื่อมโยงในแนวคิดอยากให้ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่เป็นตัวตั้ง คราวนี้ชาวบ้านเป็นคนคิด คนทำ คนอื่นหรือคนภายนอกองค์กรเอกชน หน่วยงานรัฐ เข้ามาร่วมคิดร่วมทำ อยากให้คิดอย่างนี้ พยายามแค่ทำยาก โดยคาดหวังว่าคนนอกเข้ามาประสานจะเกิดความยั่งยืนในแนวคิด ก่อนที่จะเกริ่นนำอยากให้แนวคิดอีกอย่าง ยิ่งการบริหารจัดการในพื้นที่เล็กเท่าไร มันจะเกี่ยวข้องกับผู้รับ - ผู้เสียประโยชน์ที่ใกล้ตัวที่สุด

เพราะฉะนั้นการวิจัยด้านสังคมต้องดูชุมชน วัฒนธรรมท้องถิ่นต้องเป็นตัวนำ โดยทางด้านเทคโนโลยีจะเข้ามาเสริม เช่น มีข้อมูลเทคโนโลยี มาเป็นตัวเสริมไม่ใช่ตัวตั้ง สกว. ไม่มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกเรากำลังคลำแนวทางว่าทางไหนดีที่สุด ถ้าเป็นกลุ่มน้ำใหญ่เทคโนโลยีจะนำ และคนในพื้นที่จะตามตัวอย่างเช่น ปัญหาที่เกิดขึ้นที่น้ำก้อ จ.เพชรบูรณ์ กลุ่มน้ำป่าสัก เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2544 ผมเป็นผู้พิจารณาอยู่เบื้องหลัง มีผู้สื่อข่าว หนังสือพิมพ์ สื่อมวลชน และ TV คร.ฉัฐธา คร.สุเกียรติ ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจะแก้ไขปัญหายังไงที่น้ำก้อ งานชิ้นนั้นเป็นงานวิจัยของ สกว. ที่เพิ่งเสร็จเราทำการศึกษาถึงจุดสีแดงซึ่งเป็นพื้นที่เสี่ยงภัยมากที่สุดแต่เราใช้เทคโนโลยีทำ ยังไม่ได้นำผลงานวิจัยออกสู่สายตาเกิดเหตุการณ์ฉล้นล้นเสียก่อน อย่างไรก็ตามในภาพใหญ่กลุ่มน้ำใหญ่เรานำเทคโนโลยีมาจับ ว่าตรงไหนเป็นอย่างไร แล้วมาผ่องถ่ายสู่อย่างเล็ก แล้ว Fogus แต่แนวทางที่อยากได้คือแบบนี้

นายชัยพันธ์ ประภาสะวัต หัวหน้าโครงการวิจัยฯ สรุปผลการดำเนินการกิจกรรมโครงการฯ ที่ผ่านมา โดย Power point

สภาพพื้นที่และขอบเขตลุ่มน้ำแม่ตาช้าง เป็นลุ่มน้ำขนาดเล็กต้นกำเนิดอยู่ที่เทือกเขาสุเทพ-ปุย และอุทยานแห่งชาติออบขาน ต.สุเทพ และต.โป่งแยง อ.แม่วัง ไหลลงสู่ อ.หาง มีลำน้ำสาขาหลายสาย เช่น น้ำแม่ป่าน น้ำแม่มาไท น้ำห้วยเสี้ยว ไหลรวมกันที่บ้านทุ่งโป่ง ม.4 ต.บ้านปาง สถานการณ์ชุมชน ลุ่มน้ำแม่ตาช้างในอดีต น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านได้อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำนี้มากกว่า 100 ปี เป็นชุมชน ขนาดเล็กอาศัยอยู่ 2 ฝั่งลำน้ำ ไม่มีความเคียดแค้นเรื่องการใช้น้ำ ใช้น้ำร่วมกันอย่างมีความสุขตลอดสาย น้ำ แต่เมื่อ 10 กว่าปีที่ผ่านมาเริ่มขาดแคลนและมีปัญหา อาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ แบ่ง ออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนพื้นที่ต้นน้ำบนคอยและพื้นที่กลางน้ำ ปลายน้ำ คนพื้นราบ

ส่วนที่ 1 พื้นที่ต้นน้ำมีชนเผ่าม้งอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นผลิตเพื่อขาย ทำให้เกิดการเพิ่มหรือขยายพื้นที่โดยการรุกกล้าแผ้วถางป่าทำให้ถูกกล่าวหาจากคนพื้น รราบว่า "เป็นผู้ทำลายป่า"

ส่วนที่ 2 พื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำเป็นคนพื้นราบอาศัยทั้งหมดมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการ ใช้น้ำที่ดินและน้ำเมื่อปี 2528 เมื่อมีกลุ่มผู้ประกอบการเข้ามาสร้างรีสอร์ท โรงแรม บ้านจัดสรรทำให้การ ใช้น้ำที่และน้ำเปลี่ยนวัตถุประสงค์ไป การใช้น้ำในการเกษตรเป็นเพื่อธุรกิจ กลุ่มสถานประกอบการ เป็นผู้ใช้น้ำรายใหม่และรายใหญ่ที่มีอิทธิพลเหนือชาวบ้านในแถบนี้ กลายเป็นตัวแปรความขัดแย้ง ระหว่างคนบนคอยและคนพื้นราบในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง เราได้พบปัญหาความขัดแย้งเกิดจากการใช้น้ำไม่ เท่าเทียมกัน กลุ่มที่ถูกมองว่าใช้น้ำมากคือกลุ่มสถานประกอบการและชนเผ่าม้งบนคอย และมีการยก กำลังขึ้นไปตรวจป่าโดยคนพื้นราบ ความขัดแย้งต่างๆ ได้เกิดเป็นจุดๆ ทั้งคนบนคอยกับคนพื้นราบ ทั้ง คนพื้นราบกับคนพื้นราบด้วยกันเอง คนบนคอยกับสถานประกอบการ จึงมองปัญหาและหาแนวทางแก้ ไข โดยการจัดเวทีเพื่อให้มีการประจันหน้ากันทุกกลุ่ม ผลจากการจัดเวทีสามารถลดความขัดแย้งได้ใน ระดับหนึ่ง และได้เกิดการจัดตั้งคณะกรรมการจัดการลุ่มน้ำโดยเลือกตัวแทนจากที่ประชุมทุกส่วนมา ร่วมเป็นคณะกรรมการฯ มีคณะกรรมการดำเนินการ 18 คนและกรรมการลุ่มน้ำ 290 คน ในช่วงแรก และได้มีการปรับรูปแบบคณะกรรมการฯ มาเรื่อยๆ เพื่อให้มีความคล่องตัวในการทำงาน และมีการ ปรับคณะกรรมการฯ ชุดใหญ่ เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2544 ณ วัดบ้านพ่อนโดยจัดตั้งคณะกรรมการชุด ใหม่เพิ่มกรรมการในส่วนหมู่บ้าน อบต. เพราะในสิ่งที่เราจะทำนี่เป็นการจัดตั้งคณะกรรมการที่เป็นองค์ กรภาคประชาชนเพื่อเชื่อมโยงกับหน่วยงานรัฐ หน่วยงานเอกชน ทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ การประชุมได้กำหนดหาแนวทาง กติกา แนวนโยบายเพื่อวัตถุประสงค์ พยายามให้กิจกรรมที่เกิด ขึ้นเป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาที่ชัดเจนคือ ชาวบ้านได้ร่วมกันวาดแผนที่สายน้ำ แบ่งขอบเขตการ ใช้น้ำแบ่งเป็นโซน ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ และจัดทำโมเดลขอบเขตสายน้ำ เพื่อเป็นเครื่องมือในการ หาแนวทางแก้ไขปัญหา ในการดำเนินงานระยะ 4 เดือนได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ คือ ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง

มีขอบเขตถึงไหน มีใครเข้ามาเกี่ยวข้องกับบ้างทั้ง 3 อำเภอ 8 ตำบล ผู้ใช้น้ำมีใครบ้าง ทำอะไร อยู่ที่ไหน ทำอย่างไร แยกย่อยออกไปมีการจัดเวทีหลายครั้งเพื่อสำรวจศึกษาข้อมูลเช่นในพื้นที่นี้ใช้ทำอะไร ปลุกปั้นจิ๋ ทำไร่ ทำนา และได้แผนที่ลุ่มน้ำมาพร้อมโมเดล เพื่อที่จะบอกขอบเขตของการใช้ทรัพยากรถ้าข้ามเขตแล้วจะเป็นอย่างไร จึงมีโมเดลที่จะเป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากร ซึ่งไม่ใช่แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ หรือแผนที่ทหารที่มาแบ่งเขตพื้นที่กัน นี่คือนี่ที่เราร่วมกันคิดร่วมกันทำ และเราก็ได้รับรู้ว่ามี การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินอย่างมาก โดยเฉพาะ ด.บ้านปง ประมาณเกือบ 90% สายน้ำถูกเปลี่ยนไป ภารกิจของน้ำที่เคยตอบสนองให้กับการเกษตรก็มาตอบสนองให้สถานประกอบการ เป็นปัญหาที่ต้องคิดค้นหาแนวทางการแก้ไข กลุ่มรีสอร์ทก็ได้มีการจัดตั้งกลุ่มกันขึ้นมา ส่วนกลุ่มชาวบ้านก็ได้มีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมา และร่วมกันหันหน้าพูดคุยกันเพื่อหาแนวทางแก้ไข ในการจัดเวทีประชุมกลุ่มชนเผ่าม้งจะให้ความสำคัญกับการประชุมมากด้วยการเข้าร่วมประชุมทุกครั้งและมามาก เพราะกระแสที่บอกว่าคนบนคอยทำลายป่าต้นน้ำนั้น ต้องแสดงศักยภาพให้เห็นว่าเราสามารถอยู่กับธรรมชาติ และรักษาระบบนิเวศน์ไว้ได้อย่างยั่งยืนและพร้อมที่จะยอมรับกติกาที่ตกลงร่วมกัน และได้รับความร่วมมืออย่างสูง ส่วนคนพื้นราบมีกลุ่มคนหลากหลายและใช้น้ำกันมานาน อยู่ๆ มีคนเข้ามาถามว่าใช้น้ำทำอะไร ปลุกอะไร มีความซับซ้อนของเรื่องการทำความเข้าใจ สำนักทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ก็เริ่มจะคิดที่จะทำเรื่องการจัดการน้ำลุ่มน้ำแม่ตาช้าง มีกรรมการบางส่วนซึ่งรู้สึกว่ารู้อลแล้ว และพวกเขาคงจะทำอะไรอีก กลุ่มนี้ทำเพื่อไปต่อด้านรัฐบาลหรือเปล่า ที่จริงไม่ใช่ เพราะจบส่วนแรกที่ได้มาก็เป็นของรัฐบาลเอง เพื่อที่อยากจะรู้ว่าคุณจะทำน้ำได้อย่างไร โดยที่ไม่ใช่ให้ข้างบนมาสอน กลุ่มชาวบ้านเริ่มเข้าใจมากขึ้นหลังจากมีการประชุมกลุ่มย่อยต้องใช้ความพยายามมากในการขอประชุม เนื่องจากชาวบ้านติดภารกิจประจำวัน จึงต้องประชุมช่วงกลางคืนบ้าง ถูกลมฝนบ้างมาก การเก็บข้อมูลไม่ใช่เรื่องง่าย พื้นที่ก็แตกต่างกัน จากแผนที่ที่ดูแบบๆ แต่ถ้าดูจริงๆ จะเห็นว่าจากบ้านม้งคอยไปต้องใช้เวลาประมาณ 3-4 ชม. ต้องย้อนกลับมาในตัวเมืองเชียงใหม่ แล้วกลับขึ้นไปบนคอย ในแต่ละสถานที่ที่จัดประชุมบางที่คือนัดข้ามวันก็มี ก็ได้ข้อมูลมาพอสมควร เหมือนภาพที่เรากำลังมองหาจิกซอร์แต่ละส่วนอยู่ และนำมาประกอบกัน ส่วนของการใช้น้ำต้นน้ำไม่ใช่มีแต่ชาวเขาที่อยู่บนคอย คนพื้นราบ คนต่างประเทศ ที่ขึ้นมาอยู่บนคอย และมีหน่วยราชการบางส่วนที่พูดถึง ส่วนที่อยู่บนต้นน้ำก็เข้าไปใช้น้ำ นี่กำลังพูดถึงส่วนคอยสุเทพซึ่งที่กำลังมีปัญหาหน้าห้วยแก้ว มีหน่วยราชการมากกว่า 30 แห่ง ที่ใช้น้ำ และไม่มีใครไปเก็บรวบรวมข้อมูล ไม่ใช่ชนเผ่าม้งฝ่ายเดียวคนบางส่วนยังเข้าใจผิดว่าคนต้นน้ำคือชนเผ่าม้ง ชนเผ่าม้งใช้น้ำที่ไหลไปสู่แม่ตาช้าง น้ำห้วยแก้วเป็นน้ำคนละสายกับแม่ตาช้าง ชาวเขามักตกเป็นเป้าหรือเหยื่อของสังคม โอกาสที่จะตอบได้หรือพูดจามีน้อยมาก โอกาสนี้เป็นโอกาสที่ดีที่จะได้ร่วมพูดจากัน มีตัวแทนจากรีสอร์ท ชนเผ่า คนกลางน้ำ ปลายน้ำ เราได้ภาพเกร่าวๆ 4 เดือน โดยไม่ได้ข้อสรุปอะไรมาแต่เห็น

ปัญหา เห็นพื้นที่ เห็นใครทำอะไร ครองไหน เมื่อเห็นแบบนี้แล้วโครงการฯ ของเราต้องมิกติดาสักอย่าง เช่น ห้ามปิดกั้นลำน้ำ ห้ามใช้น้ำโดยตรงจากสายน้ำหรือสาขา การปลูกสิ่งก่อสร้างขวางลำน้ำ คณะกรรมการฯ เริ่มค้นหาที่จะมุ่งไปสู่ปัญหาตรงนั้นและมีความจำเป็นที่จะต้องหาข้อมูลเพิ่ม และดำเนินการศึกษาวิจัยพร้อมกับหากติกา ใช้งานวิจัยค้นหาเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ที่เชื่อถือได้ ให้มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการลุ่มน้ำงานต่อไปจะทำอะไร

เปิดเวทีแสดงความคิดเห็น

ผู้ช่วยป่าไม้ จากอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ

จากคำพูดที่บอกว่าน้ำห้วยแก้วไม่สัมพันธ์กับลุ่มน้ำแม่ตาช้างนั้น มีความหมายอย่างไร มีหลักวิชาการอะไร เพราะบนดอยลุ่มน้ำทั้ง 2 มีคอนทิวรีเดียวกันประมาณ 1,000 ฟุต เป็นเทือกเขาเดียวกันกับคำกล่าวที่ว่าชาวเขาไม่เกี่ยวข้องนั้นมีหลักวิชาการรองรับหรือไม่ อย่างไร

นายชัยพันธ์ ประภาสวัค

ขณะนี้ยังไม่มีข้อมูลเฉพาะ ที่เราได้ศึกษาก็เพียงเฉพาะลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ว่าเป็นน้ำอะไรอาจจะมีส่วนที่เกี่ยวข้องกันก็ได้ แต่ไม่ได้ศึกษาตรงห้วยแก้ว เพราะเท่าที่ทราบข้อมูลมีส่วนราชการที่ใช้น้ำห้วยแก้วมาก แต่ส่วนดอยปุยอาจจะสัมพันธ์กัน แต่ส่วนใหญ่ที่ใช้จะลงไปทางลุ่มน้ำแม่ป่านไหลไปทางน้ำแม่ตาช้างมากกว่า

อ.เพิ่มศักดิ์ นักวิชาการจากส่วนกลาง

สนใจเรื่องลุ่มน้ำเมื่อ 25 ปีที่แล้ว ได้ทำวิจัยแถวดอยปุย พุดถึงพื้นที่ตรงนี้ เช่นลุ่มน้ำขนาดเล็ก ขอแสดงความคิดเห็นด้านมองจากข้างบนลงมาจะเล็ก แต่ด้านมองจากข้างล่างจะใหญ่ แต่ที่มองระยะ 4 เดือนที่ผ่านมาทำได้ขนาดนี้ก็ดีแล้ว เพราะพื้นที่ใหญ่มากใช้ประเด็นชุมชนเป็นหลัก จึงเป็นองค์กรใหญ่ในการวางแผนต้องทำความเข้าใจการวางแผน ที่จะทำให้เป็นจริงค่อนข้างลำบาก อาจจะแลกเปลี่ยนประเด็น การจัดการลุ่มน้ำ ตัวทรัพยากร คน ไม่ได้เน้นด้านใดด้านหนึ่งจะทำอย่างไรให้ 2 ส่วนสมดุล ยังยืนในเรื่องของการจัดการเป็นหัวใจ ฉะนั้นสถาบันเพื่อสิทธิชุมชนที่จัดงานในด้านนี้ใช้มุมมองสถาบันเป็นหลัก ประเด็นที่จะพูดถึงการจัดการในเชิงสถาบัน ความขัดแย้ง ความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ มีความต้องการค่อนข้างมาก แต่ไม่ได้หมายความว่า มุมมองด้านสถาบัน ชาวบ้านเป็นหลัก เข้าใจว่ามองภาพประเด็นเนื้อหา แตกต่าง เช่น กายภาพ ชีวภาพ ข้อมูลต่างๆ ที่ใช้ในการตัดสินใจในเชิงสถาบัน เชิงชุมชน ไม่ได้ตัดสินใจโดยข้อมูล หรือโดยยกมือโหวตเสียง แต่จะใช้พื้นฐานภูมิปัญญา องค์ความรู้เหล่านี้มีอยู่แล้วจะทิ้งไม่ได้ ดีใจที่เห็นการทำสิ่งที่อยากให้เป็นอย่างแล้ว แสดงขอบเขตลุ่มน้ำชัดเจน เท่านั้นยังไม่พอดังต้องมีหัวใจด้วย คือ การจัดการ ฉะนั้นข้อมูลที่จะต้องเอาเข้าสู่กระบวนการพัฒนาศักยภาพขององค์กรประชาชนในชุมชน จะต้องมีการบูรณาการความรู้ ความเข้าใจที่ตรงกันมีขีด

จำกัด ฉะนั้นข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม ในระดับลึกในปัจจุบันจากการศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสถาบันในการจัดการลุ่มน้ำในส่วนภูมิภาคในหลายประเทศก็ทำ 3 ระดับ ระดับเมือง ความขัดแย้งคนจากแต่ละฝ่าย ระดับหน่วย ในระดับครัวเรือน ระดับกลุ่ม ตรงนี้เข้าใจการทำงาน 4 เดือน สามารถเห็นปัญหาชัด แต่อยากเน้นให้เห็นความสำคัญ 3 ระดับ ครัวเรือน ชุมชน ระหว่างชุมชน แต่จะทำได้แค่ไหน ข้อมูลในเรื่องเชิงทรัพยากรต้องสมดุลมี 2 ส่วนเชิงปริมาณและคุณภาพ เชิงปริมาณที่วิจัยได้ทำไว้คร่าวๆ การใช้น้ำ วัตถุประสงค์ ปริมาณน้ำ คงยังไม่ได้รวบรวม อ.มิ่งสรรพ เคยนำเสนอปริมาณน้ำทำได้จากการประมาณหยาบๆ เป็นอย่างไร เข้าใจว่ายังไม่ได้ศึกษาการใช้น้ำ แต่คราวนี้เราได้ศึกษาการใช้น้ำอย่างคร่าวๆ ประเด็นผมคือ ต้องให้ความสำคัญศึกษาการใช้น้ำ ศักยภาพในการใช้น้ำแม่ตาช้าง คราวประชุมร่วมกับ อ.มิ่งสรรพ ผมเคยเสนอชาวบ้านสามารถวัดน้ำได้ สิ่งง่ายในการวัดน้ำทุกลำห้วยมีหลักการ มีระดับเท่าไร เพราะฉะนั้นปริมาณน้ำที่ได้เราจะได้ว่าเรามีต้นทุนตามธรรมชาติเท่าไร ฉะนั้นสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะต้องศึกษา และหาบทสรุป

นายชัยพันธ์ ประภาสวัต

เราได้มีการวัดน้ำใหม่แล้ว แต่ข้อมูลที่ได้อาจมีค่าต่ำต้อยนี้ยังไม่ได้รวบรวมสถิติล่าสุด เราจะต้องใช้เวลาในการศึกษาปริมาณน้ำ เพียง 4 เดือน จะได้เพียงตัววัดเดียว ต่อไปจะให้องค์กรชาวบ้านวัดน้ำ เคยคุยกันว่าใช้เครื่องมือมันแพง ก็จะใช้เทคโนโลยีชาวบ้านแทนและตรงกับใจคิดไว้ ข้อมูลได้วัดน้ำระยะ 2 แล้ว

นิคม พุทธา จากโครงการลุ่มน้ำปิงตอนบน

ถือโอกาสที่จะเข้ามาเรียนรู้เนื่องจากสนใจในการจัดการลุ่มน้ำ และสนใจที่จะเรียนรู้ในเชิงลึกยิ่งขึ้น ในความเห็นบริบทในการจัดการลุ่มน้ำมีความหลากหลายหลายประเด็น การรวมความขัดแย้งในขณะนี้ทั้งคนพื้นราบ และคนบนคอก คนชั้นกลาง และคนที่มาอาศัยไป รัฐบาล ความขัดแย้งก็เกิดขึ้น เพราะเราไม่มีองค์ความรู้ในเรื่องของการจัดการ ภาพรวมและการเชื่อมโยง ความเชื่อมโยงคืออะไร องค์ความรู้ในทางนักวิทยาศาสตร์สามารถหาได้ขอบเขตลุ่มน้ำแม่กี่ไร่ ปริมาณน้ำมีเท่าไร พื้นที่การใช้ประโยชน์จากที่ดิน จำนวนประชากร องค์ประกอบของทรัพยากร ดิน ไม้ สัตว์ ป่ามีกี่ชนิด แมลง ความสำคัญของชีวภาพต่างๆ หาได้ แต่กำลังขาดองค์ความรู้โดยรวมนี้เป็นประเด็นที่จะแลกเปลี่ยน ประเด็นที่สอง คือกลไกความร่วมมือ คือต่างคนต่างทำต่างคนต่างอยู่ ทั้งๆ ที่อยู่ในลุ่มน้ำเดียวกัน ฝ่ายปกครองจะยึดเขตการปกครองเป็นหลัก คนข้างล่างก็จะมุ่งเรื่องการใช้น้ำ สนามกอล์ฟ รีสอร์ทจะมีอำนาจทางสังคม ก็จะใช้เครื่องมือเทคโนโลยี อยากได้ ป่า ดิน น้ำ ก็ซื้อเอา และคนบนคอกเองเข้าใจภาพรวมที่จะใช้น้ำร่วมกัน ขอเสนอว่าควรสนับสนุนงานวิจัยชิ้นนี้ต่อไป เพื่อที่จะได้องค์ความรู้ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะระยะ 4 เดือน ยังเป็นข้อมูลเบื้องต้นอยู่ ยังมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาในรายละเอียด 1. ศึกษาออก

มาให้ได้ในเรื่องขององค์ความรู้ เมื่อได้องค์ความรู้แล้วเราจะเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ที่ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องกับลุ่มน้ำ คนบนคอย คนพื้นราบนอกจากจะได้องค์ความรู้ 2. ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน 3. จะนำไปสู่กลไกความร่วมมือ ณ วันนี้ถ้าเป็นแนวทาง 3 ข้อนี้ ผมเชื่อว่าจะก่อให้เกิดความยั่งยืน การลดปัญหาความขัดแย้ง ก่อให้เกิดบูรณาการต่อการอนุรักษ์ทรัพยากร

ดร.เจษฎา แก้วกัลยา

ขอบคุณคุณนิคม ทั้ง 3 ประเด็น เป็นสิ่งที่อยากได้ แต่สิ่งที่ให้เหมือนกับการแกล้ง แกล้งจริงๆ แล้วเรานำแผนที่หรือภาพถ่ายทางอากาศมาเลยก็ได้ แต่สิ่งที่ได้เป็นกระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้โดยผู้แทนของชาวบ้านในอัตราส่วนที่ไม่ใหญ่เหมือนแกล้ง

นายเจษฎา สหพันธ์เกษตรกรรมภาคเหนือ

มุมมองที่อยากเสนอ เข้าใจว่าน่าจะมีการแยกแยะกลุ่มอาชีพให้ชัดเจน เวลาเราพูดถึงกลุ่ม พื้นราบ แต่ดูรายละเอียดในความแตกต่างของคนพื้นราบมีอาชีพที่หลากหลาย มีทั้งคนจน คนรวย การจัด การน้ำ การใช้น้ำอาจจะไม่เหมือนกันมีข้อที่แตกต่าง เหมือนคนบนคอย บางส่วนปลูกลิ้นจี่ บางส่วนเป็นคนจนที่ไม่ได้ใช้น้ำ ควรจะมีการแบ่งข้าวคนออกหลายระดับ โดยเฉพาะรีสอร์ท สถานประกอบการขนาดใหญ่ เป็นงานวิจัยมีการเสนอการวิจัยเชิงนโยบายหรือยัง ต้องละเอียด มันยังไม่เห็นความแตกต่าง คนทุกกลุ่มจะใช้น้ำเหมือนกันนั้นไม่ใช่ และเสนอพิจารณาให้แยกแยะให้ละเอียดยิ่งขึ้น

อ.เพ็ญศักดิ์

จากที่ดูเนื้อหาตอนข้างใหญ่มีหลายมิติอย่างงานชิ้นบุกเบิกนี้มีจิตความขัดแย้ง หัวใจคือพยายามที่จะค้นหากลไกของความขัดแย้งชุมชนมีการจัดตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำ ในข้อเสนอที่มีปัญหาในด้านการตัดสินใจ คณะกรรมการเองมีการระดมความคิดไปสู่การปฏิบัติ และอำนาจการตัดสินใจจะได้อย่างไร และต่อไปจะพัฒนาคณะกรรมการให้เป็นสถาบันที่จะแก้ไขความขัดแย้งในชุมชน ประเด็นที่น่าสนใจแนวทางก็คือ การแลกเปลี่ยนให้ชาวบ้านได้รู้ปัญหากัน โดยตรงได้เรียนรู้กันและกันโดยตรง เป็นเรื่องที่ ดี ที่ชาวบ้านทั้ง 3 ส่วน มานั่งคุยกันเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จะได้จากคณะกรรมการและจากการแก้ไข ปัญหา แต่อย่างไรก็ตามที่จะเป็นจุดเริ่มต้น เพราะการแบ่งเป็นตอนบน ตอนกลาง ตอนล่าง การทำข้อมูลชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงสังคม เศรษฐกิจ ในส่วนต่างๆ ซึ่งในการศึกษาผมคิดว่าต้องศึกษาใน แต่ละส่วนเพราะตอนกลาง ตอนล่าง ข้อมูลที่คณะทำงานได้มา มีการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินค่อนข้างสูง คณะเดียวกันตอนกลางมีการขยายตัวในเชิงธุรกิจ นำจากคนกลุ่มหนึ่งเป็นความอยู่รอดเพื่อการประกอบอาชีพ แต่ไม่ได้หมายความว่า จะกลายเป็นความอยู่รอดของคนอีกกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นเชิงธุรกิจ แต่ที่ทุกคนจะได้ใช้น้ำอย่างเท่าเทียมอาจจะไม่ใช่ก็ได้ เพราะเป้าหมายคนละอย่าง ข้อมูลส่วนนี้ต้องชัดเจน

ต้องมีมิติ ในเรื่องเทคนิค ปริมาณน้ำ อย่างไรก็ตามท้ายที่สุดคิดว่า เราจะเข้าใจแนวคิดในระบบนิเวศน์ได้
อย่างไร เราควรจะมีชีวิตอยู่กับธรรมชาติอยู่กับป่าไม้ ที่ดิน และน้ำ ได้อย่างไร

นายชัยพันธ์ ประสาทะวัต

อีกอย่างหนึ่งที่เราค้นพบ เราทำวิจัยเรื่องน้ำเราจะมุ่งไปที่น้ำอย่างเดียวไม่ได้ เพราะน้ำอยู่กับป่า กับดิน
ต้องไปจัดการ พวดังดินกับน้ำก็ไม่ได้ต้องพวดังป่าอีก เพราะว่าเราจะทำอะไรถ้าไม่มีการจัดการป่าที่ดี
น้ำก็มาไม่ได้ เพราะฉะนั้นหลักผลการพิสูจน์พบว่า คนนี้แหละเป็นปัญหาที่ใหญ่ที่สุด บนความหลากหลาย
หลายแนวคิด วิธีคิด การจัดการ อีกคนคิดว่าน้ำเพื่อเกษตร แต่มีคนกลุ่มใหม่เข้ามา ก็เปลี่ยนเป็นบ้านจัด
สรรก็ใช้น้ำเพื่อธุรกิจ นอกจากนั้นยังมีอีกกลุ่มใช้น้ำเพื่อความสวยงามมี สปริงเกอร์ อ่างเก็บน้ำ

อ.พิมพ์ศักดิ์ คำถาม-คณะกรรมการ 18 คน จากกลุ่มแรกมีส่วนราชการอย่างเป็นทางการหรือไม่

นายชัยพันธ์ ไม่ได้เลือกจากกำนันผู้ใหญ่บ้านแต่เป็นการเลือกจากการลงมติ แต่ในส่วนที่ปรึกษามีเจ้า
หน้าที่อุทยาน สส. สจ. ในทีมที่ปรึกษา

อ.มยุ โมะะคุปต์ นักวิชาการจากส่วนกลาง

งานวิจัยระยะ 4 เดือน ได้ศึกษาปัญหาในพื้นที่ หลักที่จะสร้างความเข้าใจกับคนในพื้นที่ ชีวิตเค้าอยู่
อย่างไร พวดังประเด็นการใช้น้ำ ดูแลน้ำ ตรงนี้พวดังหลายท่านเรามองภาพในระบบนิเวศน์ เราจะต้อง
มองในลักษณะลุ่มน้ำเพื่อการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนสร้างความสมดุลให้กับสิ่งแวดล้อมรวมตัวคนที่อยู่ในพื้นที่
ที่ด้วย ไม่ใช่ตัวเรา ผลกระทบทั้งทางบวกและลบ ถ้าเรามองเป็นคนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม เราต้องมองว่า
ทรัพยากรต่างๆ มีความเป็นอยู่ในลักษณะใด มนุษย์เราอยู่ในลักษณะพึ่งพาซึ่งกันและกัน ทั้งมีชีวิตและ
ไม่มีชีวิต พืชพันธุ์และสัตว์ น้ำ อากาศ ลม ถ้าคุยต่อการดำรงชีพถ้ามีความสมดุลสมบูรณ์เราจะไม่คิดถึง
กลไกความสำคัญทุกด้านที่เราอาศัย สมัยสุขุขทัยที่บ้านทีกไว้มีน้ำมีปลาในนามีข้าวเพราะความอุดม
สมบูรณ์ของเราทำให้เราไม่ได้คิดว่าต้องพึ่งคนมีความรู้ ชาวบ้านถือน้ำไปหาปลาก็ได้ปลา เข้าป่าเค็ด
ใบไม้มา เอาหนังสัตว์ไปยิงนกก็ได้นกก็ได้ของกินมา เมื่อนานเข้าทรัพยากรมันหมดไป เพาะเราใช้แบบ
ไม่ได้คำนึงถึงความสมดุล ใครจะรักษาความสมดุลไว้ได้รวมทั้งตัวเราเอง ต่างๆ เหล่านี้เราต้องมาสร้าง
ความเข้าใจสิ่งที่จะให้วิจารณ์ใน 4 เดือนที่หาข้อมูลในด้านความขัดแย้ง สำคัญในการวิจัยมันเป็นปัญหา
ต่อเนื่องในลุ่มน้ำ สิ่งที่เราอยากเห็นว่าการวิจัยต่อไปเพื่อสู่ความเป็นรูปธรรม และถ้าเราคิดในแนวทาง
เดียวกันเริ่มต้นจากรวมการก่อนแก้ไขปัญหา หรือวางแผน การจัดการ ทรัพยากรต่างๆ ในลุ่มน้ำด้วยผู้ที่
มีส่วนได้ส่วนเสียให้ครบวง เพราะว่าการบริหารพื้นที่ทรัพยากรแต่ละแห่งต้องมีทั้งภาครัฐ ประชาชน
พื้นที่ ภาคเอกชนองค์กรต่างๆ ก็จะเข้ามาช่วยเหลือ สรุปผลให้การทำงานเป็นไปอย่างสะดวก ไม่สะดุด
แนวคิดที่จะพัฒนาประเทศ ไม่ใช่มองแค่เราเฉพาะตัวเราเอง และลุ่มน้ำเล็กๆ นี้อุด เพราะลุ่มน้ำนี้มี
ผลกระทบไปสู่ลุ่มน้ำขนาดใหญ่ทั่วประเทศ เพราะฉะนั้นการดูแลการศึกษาการวางแผนการทำงานร่วม

กันจะต้องใช้ความต่อเนื่อง เกี่ยวเนื่องกัน ฉะนั้นเราต้องคิด แต่แค่เราคิดจะเป็นอย่างไร โดยไม่สนใจว่าจะไหลไปไหน จะลงไปถึงลุ่มน้ำเจ้าพระยาอะไรก็แล้วแต่ เราจะต้องมองภาพตรงนั้นด้วย เราต้องอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาแบบนิเวศน์ ถ้าจะจัดตั้งจริงๆ ต้องเข้ามาสนับสนุนองค์ความรู้ในลุ่มน้ำที่ขาด กรมชลประทาน กรมป่าไม้ กรมพัฒนาที่ดิน เพื่อพัฒนาศักยภาพ เรื่องอาชีพที่มั่นคง กรมส่งเสริมการเกษตร ต้องเข้ามาพูดคุยกัน อะไรที่เหมาะสม เพราะพื้นที่แต่ละที่ที่ต้องสงวนไว้ส่วนหนึ่งเพื่อทำให้สารประกอบสร้างโปรตีน เป็นอาหารให้เรา ให้สัตว์ มนุษย์เราจะอยู่ได้เราเพราะเรากินสัตว์ สัตว์กินพืช ถ้าขาดพวกพืชพรรณทั้งหลายสิ่งมีชีวิตจะอยู่ไม่ได้ อาจจะใช้เวลา ถ้าเราคิดตรงนี้ได้ว่าชีวิตเราอยู่ในระบบพึ่งพาแบบนิเวศน์ ในป่าของมนุษย์ ชายทะเล สิ่งต่างๆ เหล่านี้เชื่อมโยงกันหมด เราจะเริ่มเข้าใจในภาพองค์รวมอย่างไร เราจะทำให้เป็นรูปธรรมที่สุด อย่างที่เราจะทำวันนี้ สภาพลุ่มน้ำเห็นชัดเจนการปิดกั้นลำน้ำ การที่มีสันเขาเดียวกัน แต่ข้างล่างลงไปไม่ได้เป็นไปตามเส้น ขอบเขตอาจจะเลื่อมไป ขึ้นอยู่กับลักษณะของดินด้วยลุ่มน้ำดิน สันดิน บางทีน้ำตกถึงฝั่งโน้นแค่นั้นไหลลงฝั่งนี้สิ่งต่างๆ เหล่านี้เราต้องศึกษารายละเอียด องค์ความรู้เหล่านี้เราต้องอาศัยหน่วยราชการซึ่งเป็นลูกจ้างของประชาชน ทำข้อมูลไว้ให้เราถึงอยากจะทำให้มารวมในคณะกรรมการด้วย เพื่อให้คุยกันให้ครบวงในเรื่องขององค์ความรู้ต่างๆ สนับสนุนองค์ความรู้ให้เราได้รับทราบ ส่วนต่างๆ เหล่านี้ที่อยากจะเห็น กลุ่มลุ่มน้ำต่างๆ สิ่งที่เราจะเสริมคือการใช้น้ำต่างๆ ปริมาณเท่าไร ผมเคยทำงานที่กระทรวงเกษตร 33 ปี และไปสอน 5 ปี มีศิษย์ ป.โทและป.เอก ศึกษาเรื่องไบโอเทค ชีวภาพในน้ำ คนแรกให้ทำวิทยานิพนธ์คือความต้องการใช้น้ำในลุ่มน้ำลำพระเพลิงเป็นตัวอย่าง ส่วนหนึ่งเรื่องน้ำที่เรากำลังใช้อยู่ มีความสำคัญในการใช้น้ำในระดับต่างๆ อย่างไรบ้าง ตัวเลขเฉลี่ยในครัวเรือนว่าใช้เท่าไร ครอบครัวยุคใช้น้ำเท่าไร ในภาคเกษตร ภาคอุตสาหกรรมตัวเลขเหล่านี้จำเป็นที่จะต้องศึกษาเพื่อเราจะได้ว่าปริมาณน้ำที่เราเก็บไว้ทั้งหมดมันพอเพียงหรือมันใช้เกินไปแล้ว อันตรายแล้ว เราจะป้องกันแก้ไขปัญหานี้อย่างไรนั่นคือส่วนหนึ่ง อีกคนทำ ป.โท เกี่ยวกับพื้นที่เสี่ยงภัย เรามีข้อมูลมีวิชาการที่ทำได้แต่ยังไม่ได้นำมาออกมาใช้ เพราะพื้นที่เสี่ยงภัยค่อนข้างเสี่ยง พื้นที่เสี่ยงภัยค่อนข้างท่วม มีตรงไหนบ้าง ปัจจัยต่างๆ จะเป็นตัวอย่างเราว่าสภาพลุ่มน้ำต่างๆ ลักษณะอย่างไร ใช้ประโยชน์ขณะนี้ใช้ประโยชน์อะไรบ้าง จะต้องทำอะไรในอนาคต ข้อมูลต้องจัด ทุกลุ่มน้ำ ทั้งเล็ก กลาง ใหญ่ อย่างเช่นที่น้ำก้อ ที่จะจัดให้มีสถานีวัดน้ำ ความรู้พื้นบ้านต่างๆ หรือเครื่องมือที่ใครออกมาทำก็ได้ จำเป็นแล้วทุกลุ่มน้ำที่จะต้องสร้างให้เกิดกระบวนการจากการศึกษาวิจัยทฤษฎี น้ำที่ห้วยฮ่องไคร้ ที่คณะวิทยาศาสตร์เป็นตัวอย่างการศึกษา ถ้ามีป่าที่สมบูรณ์ไม่ถูกรบกวน น้ำที่ตกลงมาร้อยเปอร์เซ็นต์ มันจะถูกซับไว้ด้วยรากไม้ สัตว์มากินน้ำ 15% จะไหลไป 25% ถ้าเกิดการใช้ที่ดินตัวเลขพวกนี้จะแตกต่างกันไป สภาพป่าเหลือเท่าไร การใช้ที่ดินรูปแบบไหนสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะต้องมีองค์ความรู้เข้ามาช่วย เสี่ยงภัย เสี่ยงอย่างไร ถ้าท่านมีความจำเป็นในการใช้น้ำครั้งนี้ต้องสรุปได้ ถ้าขาดอยู่ตรงนี้

ในอนาคตที่จะทำลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ข้อมูลต้องออกมาเป็นรูปธรรมให้ได้ทุกด้าน ข้อมูลด้านทรัพยากร ประชากร สถิติ ทุกท่านก็คงจะเห็นเราต้อง รู้กลไก อาชีพ การศึกษา สาธารณสุข การพัฒนา สุขภาพอนามัย คืออย่างไร แรงงาน เป็นปัญหาที่จะต้องพัฒนาให้สมบูรณ์แบบ งานวิจัยในอนาคตจะเป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์แบบต่อไป ปัญหาที่จริงที่ยังไม่ได้พูดถึงคือสิทธิทำกิน เป็นปัญหาที่ไม่อยากมีใครพูดถึง ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานในการที่จะมีการดำรงชีวิตให้ยั่งยืนถาวร สร้างความมั่นใจ สร้างความศรัทธา ให้คนภาครัฐต่างๆ ผมไปพูดที่ จ.กาญจนบุรี พูดถึงปัญหาอื่นๆ ไม่พูดถึงปัญหาสิทธิทำกินซึ่งไม่มีเอกสารสิทธิทำกิน อยู่อย่างไม่มีความมั่นใจไม่มีความศรัทธา เพราะฉะนั้นถึงใช้ที่ดินแบบไม่มีความถาวรระยะยาว ใช้ไปวันๆ เพื่อให้เกิดรายได้ จะเสื่อมโทรมอย่างไรไม่แคร์ ตรงนี้เป็นพื้นฐานที่ต้องระวังจะเกิดผลกระทบในภาพรวมของเศรษฐกิจของประเทศชาติ ฉะนั้นคือเพื่อจะให้ทราบการพัฒนาจะต้องได้ตัวเลขด้านอื่นๆ อีกมาก จะต้องเอามาประมวลเข้าด้วยกันทั้งหมดในด้านอาชีพ รายได้ เราต้องบอกได้ว่าชาวบ้านมีรายได้เท่าไร เข้าช่วยเรื่องอาชีพส่งเสริมอย่างเป็นจริง จัดหาตลาดพัฒนา เราต้องเสียสละอุทิศตัวเองได้ ทำประโยชน์ในลุ่มน้ำให้เกิดความเป็นธรรม เพื่อความยั่งยืนของคนในพื้นที่

เจนฐา สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ

ค้นหาศักยภาพในการจัดการระยะยาว ชุมชนเปลี่ยนไปมีระบบตลาดที่หลากหลายมากขึ้น การผลิตเพื่อจำหน่ายมากขึ้น อีกเรื่องที่ต้องศึกษาคือ กระบวนการวิจัย ยุทธศาสตร์ของรัฐ ที่ทำให้มีการปรับเปลี่ยน และที่สำคัญคือ นโยบายการจัดการน้ำของรัฐในอดีต ปัจจุบัน อนาคต สถานการณ์ที่รัฐครอบงำทำให้น้ำเป็นสินค้า มุมมองที่รัฐคิดเห็นอย่างไรในช่วงนี้ จะมีประโยชน์ในการเสนอต่อสาธารณะในระยะยาวว่า การศึกษาอาจจะผลิตผลได้ในมุมมองของคนอื่น ว่าเรื่องการจัดการน้ำที่ได้บอกว่าน้ำเป็นสินค้า ต้องขายน้ำ เราต้องค้นหาสภาพที่ถูกต้องที่สุดอาจจะเป็นข้อตรงข้ามก็ได้ เรื่องการวิเคราะห์ของรัฐ ก็น่าจะเป็นประเด็นหนึ่งในงานวิจัย

นายชัยพันธ์ ประภาสวัต

เราคิดที่จะทำ เราจะทำร่วมกับอำเภอ ชลประทาน และกำลังจะเชิญจังหวัดมาคุย ส่วนราชการมีภาระปัญหาเรื่องงานทำให้ประสานงานยากจริงๆ เราอยากให้ผู้เข้าร่วมจะได้ทราบกฎ กติการ่วมกัน และก่อนจะนำเสนออีกเรื่อง ข้อมูลเรามีหมดแต่เรายังไม่ได้สังเคราะห์ ข้อมูลดิบเรามีมาก ต่อไปเราอาจออกแบบผังเมืองควบคุมการสร้างรีสอร์ท

อ.สุคนธา จากสำนักทรัพยากรน้ำแห่งชาติ

เกี่ยวกับผลงานวิจัยเป็นผลงานที่ออกมาดีมากด้านองค์ความรู้ต่างๆ การเข้ามาทำความเข้าใจ ร่วมกันหาเหตุผล งานทำได้ขนาดนี้ออกมาดี งานเป็นกระบวนการเรียนรู้ คงต้องเพิ่มเติมที่ยังขาดอยู่ให้ครบ มีอยู่บางประเด็นที่จะขอฝากในงานวิจัยอันดับต่อไป เรียนชี้แจงเรื่องการจับเก็บค่าน้ำ หรือการลง

ทุนร่วมกันในด้านแรงงานของเกษตรกร ก่อสร้างต่างๆ บางแห่งอาจจะมอบที่ดินให้แก่การเก็บค่าน้ำไม่มีนโยบาย

นายอินทอง ไชยลังกา คณะกรรมการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง

คณะกรรมการลุ่มน้ำแม่ตาช้างมี 3 ส่วน ได้ประสานงานกันเรียบร้อยแล้วในการลงพื้นที่แบบสับเปลี่ยนกันไปมาคือทั้ง 3 ส่วนจะหมุนเวียนกันลงพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ขอบคุน ตกว.ที่ให้การสนับสนุนงานวิจัยซึ่งเป็นครั้งแรกที่ทำงานวิจัยได้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน คือสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ที่มีนโยบายแต่แรกเริ่มว่าจะเก็บค่าน้ำ และชาวบ้านก็เข้าใจอย่างนั้น แต่วันนี้ อ.สุคนธา บอกว่าไม่มีนโยบายเก็บค่าน้ำ เป็นเพียงคำพูด แต่ถ้าเป็นกฎหมายออกมาว่าเก็บชาวบ้านจะทำอย่างไร และขอขอบคุนเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ให้ความร่วมมือด้วยดีในการขึ้นตรวจป่า และเรื่องที่จะมีการทำประชาพิจารณ์ที่ จ.พิษณุโลก ขอเสนอให้มาจัดที่ จ.เชียงใหม่เพราะมีป่าไม้และประชามากกว่า

อ.สุคนธา

เรื่องนโยบายนำร่างกฎหมายเดิมหรือใหม่หมดแล้ว ให้ใช้ฉบับใหม่และจะมารับฟังความคิดเห็นของประชาชนก่อนในประเด็นต่อความรู้สึก ขนบธรรมเนียม เราจะรับฟังความคิดเห็นไม่นำเอาสิ่งเดิมที่เคยพูดเคยคิดไว้มาใช้ ต้องปรับมากในเนื้อหาและคงยังไม่ออกมาเร็วๆ นี้

นายอินทอง ไชยลังกา คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติไม่มีคณะกรรมการในส่วนของชาวบ้านเป็นจากส่วนของ ADB เราปรับกฎหมายนี้ จากการประชุมครั้งล่าสุดให้ตั้งคณะกรรมการพิจารณากฎหมายใหม่ตามที่ ผอ.สุคนธา แจ้งว่าได้รื้อกันใหม่แล้วแจ้งให้ทราบในที่ประชุมเลย

ดร.สิทธาภรณ์ บัวสาย

งานวิจัยจะมีการวิเคราะห์มุมมองให้เห็นค่อนข้างชัดว่ามีวิธีมองได้หลายแบบเศรษฐศาสตร์ก็บอกว่าต้องทำให้มันมีราคาย่อมพิสุจน์เรื่องการเก็บค่าน้ำว่างานวิจัยนี้มีมุมมอง แต่อาจจะไม่ถูกก็ได้แต่ได้ทำให้เห็นว่า ความนึกคิดเรื่องการเก็บค่าน้ำนั้น เป็นจุดที่งานจะเข้าไปกันได้ว่ามีองค์ความรู้อื่นอะไรบ้างเพราะฉะนั้นในการพิจารณาออกกฎหมายจะต้องพิจารณาว่าข้อกฎหมายเองก็อาจจะผิด เราจะคุยกันเรื่องกฎหมาย จะพูดถึงเรื่องสิทธิ สิทธิในการใช้น้ำ เราอาจจะไม่คุยเรื่องสิทธิ โจทย์จะเปลี่ยนไปอีกหนึ่งทันที แทนที่จะมานั่งทวงสิทธิเราพอมีเหลือเจือจานไปเพราะฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่ว่าทำไมต้องมีงานวิจัยถ้าทำให้มีน้ำหนักเข้มข้นด้วยข้อเท็จจริงจากการวิเคราะห์จะเข้าไปช่วยสนับสนุน คนที่จะออกนโยบายให้สามารถหาบทสรุปในที่สุด

นายไตรภพ แซ่ย่าง คณะกรรมการลุ่มน้ำแม่ตาช้างส่วนพื้นที่บนต้นน้ำบนคอย

จากเดิมสภาพปัญหาที่เรามีการแก้ไขด้วยวิธีการต่างๆ เราจะมองเฉพาะปัญหาตรงนี้เป็นหลัก บางพื้นที่น้ำจะต่างกัน แผนที่ขาดตรงบ้านผานกกก อยากให้เพิ่มขอบเขตของแผนที่ออกไป ลุ่มน้ำแม่

ดาข้างมาจากส่วนของอุทยานเท่านั้น และส่วนของอุทยานเท่านั้นที่มีอยู่ เช่นนั้น เราต้องรู้ว่าด้านตะวันตกแม่น้ำสายไหนที่ตายไปแล้ว เช่น น้ำห้วยเสี้ยว อีกอย่างแผนที่ที่ทำให้ไม่ถูกน่าจะขยายไปต้องดีขอบเขตให้ชัด ต่อไปหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะเข้ามาทำแผนที่ให้ชัดเจนขึ้นเพื่อลบภาพมายาคติที่คนพื้นราบมีต่อกันบนคอย ต่อไปภาพความขัดแย้งจะเป็นอย่างไร งานวิจัยจะนำไปสู่กระบวนการและผลประโยชน์ร่วมกัน ภาพที่คนพื้นราบพาป่าไม้ขึ้นไปตรวจป่าซึ่งมีงบนคอยเองไม่เคยทำ ภาพตรงนี้จะออกสู่สายตาคนทั่วไปเป็นที่นำไปสู่มายาคติของสังคมและสู่เด็กรุ่นต่อไป ปัญหาของเราที่ลุ่มน้ำแม่ดาข้างเกิดก่อนที่ อ.เชียงกลาง จ.น่าน และไม่รุนแรงเท่า ที่ อ.เชียงกลางเป็นภาพที่ออกสู่ทั่วประเทศ ดำรวจและทหารบอกว่าจะให้เงินพี่น้องม้งให้ไปอยู่ที่พิจิตร และนำพื้นที่ตรงนี้ทำอ่างเก็บน้ำให้คนพื้นราบ แต่ได้ดูงานวิจัยชิ้นหนึ่งที่พื้นที่ตรงนั้น งานวิจัยด้านหน้าพยายามเข้าไปช่วยทำแผนที่ทำกิน แต่งานวิจัยด้านหลังพบว่าการวิจัยเรื่องของสัตว์ในป่าสงวนว่ามีสัตว์ป่าคุ้มครองประเภทที่หนึ่ง พบสารที่เป็นอันตรายอยู่ในพื้นที่นั้น 2 ตัวนี้ที่พบอาจต้องทำให้มีงถูกย้ายออกจากพื้นที่ในอนาคตก็นได้

นายชัยพันธ์ ประภาสวัต นำเสนอการทำงานในช่วงต่อไปของโครงการ

การศึกษาลุ่มน้ำแม่ดาข้างในปี 2544 มีเงื่อนไขทำไมต้องมาทำวิจัยปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน ระบบการจัดการน้ำที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งมีกลุ่มผู้มีอิทธิพลในการใช้น้ำเหนือคนอื่นๆ นั่นคือมีความขัดแย้งระหว่างน้ำเพื่อธุรกิจ น้ำเพื่อชีวิตชุมชน ความแตกต่างทางวิถีคิด อดิชาติพันธุ์ รูปแบบชีวิตที่แตกต่าง การสร้างกระบวนการวิจัย ทำให้เกิดกระบวนการในการแก้ไขปัญหาคือขัดแย้งได้เกิดการฟื้นฟูองค์กรท้องถิ่นกระบวนการรวมตัว ขั้นตอนที่หนึ่ง การสร้างเวทีเพื่อรวบรวมปัญหาของแต่ละกลุ่ม ขั้นตอนที่สอง ระดมปัญหาการใช้น้ำของกลุ่มที่แตกต่างระหว่างคันท้า กลางน้ำ ปลายน้ำ ขั้นตอนที่สาม สร้างเวทีวิเคราะห์เพื่อยกระดับการแก้ไขปัญหาลุ่มน้ำคือทำเป็นกลุ่มตัวเองและกลุ่มที่แตกต่าง ขั้นตอนสี่ สร้างเวทีหาแนวทางแก้ไขปัญหาและแนวคิดรวมทั้งกระบวนการในการจัดการน้ำ คำถามปัญหาอะไร เกิดจากอะไร ค้นหาคำตอบ ขั้นตอนห้า สร้างการรวมตัวของกลุ่มผู้ใช้น้ำให้ได้ความถาวรมีกติกา มีระยะเวลา เราต้องไหลความถึกถึงชีวิตที่มั่นคงของทรัพยากร การวางแผนเมืองถ้าเราจะให้เป็นบูรณาการเราต้องไปสู่มิติการรวมตัวของกลุ่มผู้ใช้น้ำทำให้เกิดหนึ่ง คณะกรรมการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ดาข้าง สอง เกิด กฎ ระเบียบ กติกา การจัดการน้ำแต่ละกลุ่มไปสู่การกำหนดเป็นนโยบาย สาม เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน คันท้า กลางน้ำ ปลายน้ำ สี่ เกิดการจัดวางทรัพยากรรูปแบบใหม่เป็นการยอมรับซึ่งกันและกัน สิ่งที่ต้องทำต่อไปในโครงการคือ

1. ทำอย่างไรให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน
2. มีเงื่อนไขที่ทำให้องค์กรท้องถิ่นมีอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำให้ยั่งยืน

3.ชุมชนจะมีกติกาอย่างไร ในการใช้น้ำลุ่มน้ำแม่ตาช้างอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์โครงการฯ

- 1.เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรม กระบวนการที่ทำให้เกิดการจัดการทรัพยากร เกิดการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ
- 2.เพื่อศึกษาฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิมในการจัดการทรัพยากร
- 3.เพื่อเรียนรู้กระบวนการทำงานนำไปสู่การวางแผนในอนาคต
- 4.เพื่อศึกษาความร่วมมือระหว่างองค์กรภาคประชาชนกับหน่วยงานรัฐ หาทางเลือกในการร่วมมืออย่างเหมาะสม

ดร.เจนกาน แก้วก้อย

แนวทางในการแก้ไขปัญหาในระยะ 3-5 ปี ไม่ใช่เรื่องเล็กๆ เรายังไม่แน่ใจเรื่องระยะเวลาเราได้ทำแผนแม่บทในการจัดการลุ่มน้ำอย่างเป็นระบบ ให้มีการทำผังเมืองโดยองค์กรภาคประชาชน ต้องมีการโซนนิ่ง จัดการพื้นที่ตรงไหนควรเป็นรีสอร์ท ตรงไหน ควรเป็นบ้าน ตรงไหนควรเว้นไว้ ตรงไหนควรเป็นป่าชุมชน เมืองทั้งเมืองจะสวยงามได้ต้องเกิดจากจุดเล็กๆ บ้านตัวเองต้องจัดการก่อน จากนั้นไปคุยกับคนข้างบ้านให้รู้เรื่อง ระหว่างคนข้างบ้านกับชุมชนต้องคุยกันให้ได้ถ้าเราจัดการในกลุ่มเล็กๆ ไม่ได้ก็ไม่มีประโยชน์ องค์กรหลายๆ แห่งดำเนินงานต่อไปไม่ได้เนื่องจากขาดปัจจัย เป็นสิ่งที่ดีที่ได้รับการสนับสนุนจาก สกส. เราต้องหาวิธีที่จะมีกองทุนของตัวเองในการทำวิจัย ในการจัดการแต่ละส่วนจะต้องได้รับการสนับสนุน จัดทำโครงการเช่น สร้างแหล่งน้ำสำหรับชุมชน หมู่บ้าน สร้างอย่างไร ให้ยุติธรรมในระบบ วิธีการ โดยหาทุนจากรัฐบาลเป็นโครงการหนึ่งที่เป็นประโยชน์ในการนำร่องที่ร่วมกันระหว่างรัฐกับประชาชน หัวข้อแลกเปลี่ยนที่เป็นปัจจัยที่จะเดินไปหาคำตอบที่ตั้งไว้

อ.เพิ่มศักดิ์

ประเด็นที่หนึ่ง นำมุมมองในด้านต่างๆ ประเด็นนี้เราพูดถึงต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ความพยายามด้านการจัดการน้ำ การกักเก็บน้ำ แนวคิดบางอย่าง ทำให้ส่วนรวมทางธรรมชาติโดยจากสายน้ำ และไม่ได้จัดการน้ำ ตัวอย่างเช่น ชาวบ้านเองใช้น้ำไม่เป็นเกิดน้ำท่วม ฉะนั้นแนวคิดในเรื่องของการจัดการน้ำจากการสร้างความสมดุลในการใช้ทรัพยากร ระบบความยุติธรรมต้องสร้างการรับผิดชอบคือเข้าใจคุณค่าร่วมกันทุกส่วน ความเคลื่อนไหวของการจัดการน้ำ ถ้าปัญหาเคลื่อนไปเร็วเท่าไร แต่พฤติกรรมใช้น้ำยังไม่เปลี่ยนเราเคยแต่ใช้แต่ไม่เคยจัดการอะไร ฉะนั้นประเด็นคือ การจัดการทรัพยากรน้ำทั้งระบบ ทำให้ไปสู่จุดการรับผิดชอบ ประเด็นที่สอง วัตถุประสงค์มีความสำคัญต้องเชื่อมโยงไปถึงการพัฒนานโยบายรัฐบาล นโยบายทางด้านน้ำของรัฐบาลในปัจจุบันเป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมข้างน้อย ฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่ามีปัจจัยภายนอกให้เกิดส่วนต่างๆ ในการสร้างและพัฒนาถ้าโครงการนี้

ได้เชื่อมโยงกับประสบการณ์ของประชาชนไปสู่ความรู้ ความเข้าใจของผู้กำหนดนโยบายได้คิดว่าเป็นผลกระทบทำให้เกิดนโยบายที่ดีได้ สิ่งที่ยังมองไปข้างหน้าเรื่องผังเมือง สิ่งทีใกล้เคียงกว่าผังเมืองและน่าจะทำให้ในช่วงแรกคือการวางแผนการใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วมของประชาชน

นิคม พุทธา

จากวัตถุประสงค์หลายเรื่องยังไม่เห็นภาพรวมของการเสนอ ถ้าช่วงแรกได้มีการศึกษาภาพรวมต่างๆ น่าจะมีกลุ่มประเด็นปัญหาซึ่งทุกประเด็นอาจจะต้องแบ่งกลุ่มทำงาน ทั้งภาครัฐประชาชน เอกชนต่างๆ ไปคิดแก้ไขปัญหาก็เป็นกลุ่มตัวอย่าง ปัญหาเรื่องป่าจะแก้ไขสภาพปัญหาป่าอย่างไร เรื่องน้ำ ปริมาณ การใช้ หรือกลุ่มคนที่จะมาดูแลการใช้ก็ต้องแบ่งกลุ่มประเด็นปัญหาศึกษากระบวนการที่เหมาะสมสำหรับแต่ละพื้นที่ คณะกรรมการลุ่มน้ำ การจัดการ การค้นหา การพัฒนาคน องค์การ ที่อาจจะเข้าไปคาบเกี่ยวกับรัฐบาล อบต. หรือเทศบาลสิ่งที่น่าจะศึกษากันไปด้วยเช่น แนวคิด หรือนโยบาย ขณะนี้ที่อิทธิพลจากภายนอกเข้ามากำหนดนโยบายการใช้ทรัพยากรมันสอดคล้องกับแนวทางการจัดการน้ำที่เรา กำลังจัดทำเริ่มต้นกันใหม่ ในระยะหนึ่งเราจะได้การจัดการที่สมบูรณ์นำไปสู่การจัดการได้จริง องค์ความรู้ในเรื่องการจัดการน้ำมีความจำเป็นที่จะต้องนำมาใช้เพราะโครงสร้างทางด้านสังคม ชุมชน และความสำคัญของชุมชนกับทรัพยากร เห็นด้วยกับการดำเนินการต่อ

นายไทรภพ แซ่ย่าง

การจัดการน้ำบนคอยจะเป็นไปตามกระแสสังคม ตัวอย่างบนคอยไปการจัดการคันน้ำไม่ใช่การจัดการหลังงานวิจัย ชาวบ้านจัดการจากกระแสสังคมก่อน อยากรู้ว่าความรู้สึกในสิ่งที่เราทำ การที่จะเข้าไปถึงปัญหาเหล่านี้ เราควรจะนำปัญหาเหล่านี้กลับไปหาภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น มั่งเคยทำอะไรแบบยังชีพเปลี่ยนมาทำแบบเศรษฐกิจ จากอดีตกรมป่าไม้ปลูกเกียะ คันสน กลับมาปลูกไม้ที่ชุ่มน้ำ นี่คือนิภูมิปัญญาที่ผ่านมานักวิชาการที่เคยทำวิจัยเกี่ยวกับองค์ปัญหารวม ในปัจจุบันการทำงานวิจัยไม่ยอมรับองค์ความรู้บางอย่าง เช่น คอยปุย ภาพถ่ายทางอากาศปี 2517 พื้นที่ตรงนั้นกับสภาพป่าปัจจุบันจากแหล่งน้ำเดิม ปากกล้วย เกิดการอนุรักษ์จากกลุ่มในพื้นที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน จากตรงนี้จะนำไปสู่ระดับนโยบาย เพราะทุกวันนี้ราชการเป็นลูกจ้างประชาชน แต่จากการกระทำที่ผ่านมาข้าราชการทำตัวเป็นนายประชาชนตามความรู้สึก ผมเป็นผู้ใหญ่บ้าน ปัญหาการนำภูมิปัญญาไม่สามารถนำไปสู่ระดับนโยบายได้ มาคาดคิดของสังคม คนข้างล่างมองคนข้างบนใช้น้ำ แต่คนบนคอยเองไม่เคยทำลาย การแก้ไขปัญหาดังกล่าว ไม่มีสูตรสำเร็จ การวิจัยน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องภาพพจน์มุมมองเกี่ยวกับคนบนคอย การวิจัยไม่ควรศึกษาเฉพาะในเชิงเดี่ยว ไม่ควรนำคนกลุ่มน้อยไปทำงานวิจัยเสนอคนหมู่มาก

๑.สุคนธา (ศทช.)

ประโยชน์ในความยั่งยืนของโครงการ พิจารณาการนำงบประมาณเข้าสู่ระบบ เช่น อบต. โครงการนี้จะเป็นต้นแบบต่อไป แนวคิดในการจัดการเกิดขึ้นจากอิทธิพลของภายนอกของเราเริ่มมีแนวคิดนี้เมื่อปี 2541 หันมาพิจารณาการจัดการแก้ไขปัญหาควาที่จะมีการจัดการในระบบลุ่มน้ำ ควรที่จะหันมาจัดการ การจัดการ มานั่งคิดกันว่าจะทำลักษณะไหน โดยมีคณะกรรมการชุดหนึ่งพิจารณาจะเห็นว่าการตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำขึ้นมาเป็นองค์กรจะเป็นสิ่งที่เหมาะสม บางท่านที่เคยเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการของลุ่มน้ำบึงคงจำได้ มีการสอบถามความเห็นด้านการจัดการลุ่มน้ำ เมื่อสอบถามแล้วกลับไปพิจารณาในการจัดการ พอมีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการจัดการก็ยิ่งซ้ำไป แล้วบังเอิญ ว่า ADB เข้ามาคอนหลัง มาบอกว่างานในเรื่องนี้ต้องจัดตั้งคณะกรรมการ

๑.วรวิทย์ จากคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุหาฉฉฉ

- 1.แนวคิดในการจัดการปัญหาควาที่ต้องการจ่ยต้นทุนซึ่งได้พยายามแก้แต่การไม่ได้แก้ปัญหาควาที่ต้นเหตุ สิ่งสำคัญทางชุมชนควมมีการสร้างฐานข้อมูลไว้ เศรษฐกิจ สังคม จะเห็นความเปลี่ยนแปลงที่แทรกเข้ามาจากภายนอก
- 2.ในคณะกรรมการชาวบ้าน ควรมีการจัดเวทีและสรุปเรื่องแนวคิดที่มองน้ำในเชิงองค์รวมที่เกี่ยวข้องระบบนิเวศน์เกี่ยวกับวิถีชีวิตระบบแต่งตั้ง ควรสร้างองค์ความรู้จากชาวบ้านแล้วช่วยกันสังเคราะห์
- 3.แค่แนวคิด และกติกา คงไม่พอต้องใช้องค์กรภายนอกเข้ามาร่วมเช่น รีสอร์ท ทำอย่างไรที่จะพัฒนาให้เข้าระบบนิเวศน์ร่วมกันได้โดยเปลี่ยนพฤติกรรมในการลงทุน
- 4.การพัฒนาสถาบันชุมชนโดยชาวบ้านเป็นผู้ร่วมวิจัย

ดร.เจษฎา แก้วกัลยา

การบริหารน้ำในไทยมีการปรับแก้มาตลอดเวลา ทุกอย่างปรับกระบวนได้ทุกอย่าง ทุกส่วนเข้าใจ และสามารถไปด้วยกันได้ การเข้าจัดการโดยใช้งานวิจัยโดยมีองค์กรเอกชนเป็นตัวช่วยพึ่งเคยมีกระบวนการเรียนรู้ องค์ความรู้ เทคนิคต่างๆ ได้ ประเด็นปัญหาต่างๆ ที่ได้จากประชาชนไม่ใช่ นักวิชาการเป็นประเด็นที่ได้จากการสร้างเวทีรวมทั้งแนวทางการแก้ไขต่างๆ การดำเนินงานโดยองค์กรเอกชน เป็นตัวประสานในการที่จะกำหนดแนวทางปัญหาและการแก้ไขระยะกลาง-ยาว โดยค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไปโดยการดำเนินการอยากให้ยึดถือเหมือนเดิม คือองค์กรประชาชนเป็นตัวตั้ง เชิญตัวแทนรัฐมาเป็นที่ปรึกษาและเสริมถึงจะได้แผนแม่บทจริงๆ ปัญหาหลักๆ ต้องได้รับการแก้ไขก่อนการกำหนดโซนนิ่งเข้ามาเสริม แต่ไม่มีการตีขอบเขตอุทยานต่างๆ ที่สำคัญด้านเทคนิคต้องเข้ามาเสริม สายน้ำหายไปใช้เทคนิคเข้ามาตรวจสอบ ภูมิปัญญาชาวบ้านแก้ไม่ได้แต่จะช่วยให้ในระดับหนึ่ง การวัดน้ำโดยนักวิชาการเข้า

มาวัดและชี้แนะบางประเด็น จะทำอะไรจะอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขทั้ง 3 ส่วน

นายชัยพันธ์ ประภาสวัต

“น้ำ” เริ่มมีปัญหาเรื่องคุณภาพในเรื่องปริมาณน้ำต้องดูคุณภาพเพิ่มด้วย เริ่มมีรอยแยกของภูเขา ทางระบายน้ำ ถนน

นายเฉลิม อันวิเศษ ประธานคณะกรรมการหมู่บ้าน

ชาวบ้านต้องการแก้ไขปัญหาระยะสั้น และระยะยาว งานวิจัยต้องการรายละเอียดมาก ศึกษาอะไร พื้นฟูอย่างไร จัดการอะไร การศึกษาไม่ควรจะศึกษาเฉพาะทรัพยากรในพื้นที่เท่านั้นต้องศึกษาว่าคนทุกระดับมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร การพัฒนาใน ค.บ้านโป่งเป็นการพัฒนาเพื่อสร้างปัญหาให้กับชาวบ้าน ปัญหามากมาย ลำห้วยหาย คนเข้ามาอยู่ในภูเขา ทุกคนต้องมีส่วนร่วมตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ในฐานะชาวบ้านไม่อยากเห็นความขัดแย้ง ระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำ อยากให้ทุกกลุ่มเอื้ออาทรจัดการน้ำ ป่าไม้ อย่างยุติธรรม เรื่องสิทธิชุมชนเสมอภาค หรือไม่คนชั้นล่างคนชั้นบนก็ทำลายป่าเหมือนกัน การแก้ไข ปัญหาเร่งด่วน คือ เร่งให้มีน้ำใช้ภายใน 4-5 เดือนทำอะไรถึงจะจัดการทรัพยากรให้ยั่งยืนทั้งระยะสั้น ระยะยาวต้องให้ทุกส่วนได้มีความเข้าใจและมีจิตสำนึก

อ.มนู โอมะคุปต์

รูปแบบของโครงการวิจัย เพิ่มวิสัยทัศน์เป้าหมายรวมของชาวบ้านให้ชัดเจน

อ.เพิ่มศักดิ์

รูปแบบของโครงการวิจัย วัตถุประสงค์ หลายข้ออาจจะเขียนไว้เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วม และวัตถุประสงค์นี้จะนำไปสู่เป้าหมายการวิจัยได้ การสร้างวิสัยทัศน์ และแนวทางการจัดการวิจัย ประเด็นสำคัญการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ทรัพยากร กลุ่มวัฒนธรรม เป็นโอกาสที่จะได้มีการวิจัยอย่างเป็นระบบ อาจจะตั้งประเด็นวิจัยย่อยๆ ไว้ในระดับนักศึกษา บัณฑิตศึกษา เป็นประเด็นสนับสนุนการศึกษาด้วย

นายไทรภพ แซ่ย่าง

ปัญหาการวิจัยใกล้เคียงกัน แต่รายละเอียดไม่เหมือนกันแต่ในสายตามังมองในด้านหนึ่ง ถึงคนพื้นราบ จะทำงานวิจัยมาถึง 30 ปีก็ตาม แต่ในสายตาชาติพันธุ์เองมองไม่เหมือนกันเรื่องเชื้อสายสำคัญ

ดร.สิลาภรณ์ สรุปการประชุมข้อเสนอใหม่ 6 ประเด็น

1.แนวคิดของโครงการเรื่องอะไร การเชื่อมโยง ทรัพยากร น้ำ ป่า คน เศรษฐกิจ ชีวภาพเข้าหากันแนวคิดเรื่องต่างๆ

2.เสนอทางเลือกอื่นๆแทนเรื่องสิทธิแต่จะเปลี่ยนเป็นเสนอให้ชาวบ้านรู้จักแบ่งปันเป้าหมายการทำงาน การสร้างกฎ การใช้น้ำให้เกิดความยั่งยืนและเกิดความเป็นธรรม

3.การทำงานที่ผ่านมา 4 เดือน มีกฎเกณฑ์ กระบวนการ แผนแม่บท ผังเมือง รูปแบบองค์กร อำนวยการตัดสินใจ เราสามารถพบปัญหาได้ด้วยการแยกกลุ่มปัญหาเพื่อการบริหารปัญหาได้ง่ายขึ้น

4.โจทย์หรือคำถามวิจัยของชาวบ้าน 3 ประเด็น คือ กระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้ และกลไกของชาวบ้าน รูปแบบควรเป็นอย่างไรควรให้เห็นชัด

5.แนวทางการดำเนินงาน ทำอย่างไร เจื่อนไขอะไร การดึงหน่วยงานเข้ามาร่วม(รัฐ) การเชื่อมโยง อบต.จะจัดกลุ่มปัญหาหรือไม่ เช่น กลุ่มผลิต กลุ่มอาชีพ กลุ่มป่าไม้ กลุ่มที่ดิน กลุ่มน้ำกิจกรรมที่จะเข้ามา

6.การเก็บข้อมูลด้านสถานการณ์ทรัพยากร การใช้น้ำ รายละเอียด ปริมาณต้นทุน คุณภาพน้ำ แผนที่ การจัดสรรเขตลุ่มน้ำ ความขัดแย้งในระดับต่างๆ การทำงานด้านที่ไม่ถนัด เรื่องการเก็บข้อมูล การเรียนรู้ร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาคัวเจ้าหน้าที่สำคัญ

3.4.สรุป

กระบวนการการรวมตัวของชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้างนั้นมีขั้นตอนซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เป็นโอกาสให้ชุมชนรวมตัวภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งที่รุนแรง และในกระบวนการรวมตัวขององค์กรผู้ใช้น้ำในลุ่มน้ำตาช้างนั้น ประกอบด้วยขั้นตอน ดังต่อไปนี้ ได้แก่ ขั้นตอนที่หนึ่ง ซึ่งในขั้นตอนนี้เป็นการสร้างเงื่อนไขให้กลุ่มผู้ใช้น้ำได้แลกเปลี่ยนปัญหาความขัดแย้งร่วมกับภาคภาคต่างๆ เช่น นักวิชาการ ชุมชน เอกชน ราชการ ขั้นตอนที่สอง เป็นเงื่อนไขที่ยกระดับของปัญหาให้เห็นภาพรวมร่วมกันในระดับตำบล ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการรวมตัวและการสร้างแกนนำระดับตำบล หรือ ให้เกิดการฟื้นฟูองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร ขั้นตอนที่สาม เป็นขั้นตอนที่ขยายสมาชิกระดับรากฐาน คือระดับหมู่บ้าน ให้เกิดแนวคิด ทิศทาง เป้าหมาย ร่วมในการจัดการทรัพยากรและเป็นการเลือกสรรผู้นำที่แท้จริง รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม ขั้นตอนที่ดี เป็นการยกระดับปัญหาจากระดับหมู่บ้านให้เป็นปัญหาระดับนโยบายซึ่งเวทีประชาคมเป็นเวทีที่พยายามสร้างการเชื่อมโยงของคนในระดับตำบลหรือระดับลุ่มน้ำ ขั้นตอนสุดท้าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดแผนงานร่วมกัน ที่จะสร้างกิจกรรมในการอนุรักษ์และการวางแผนในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ด้วยกระบวนการดังกล่าวทำให้ชุมชนเกิดกระแส แนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมในอนาคต หากจะเกิดการจัดการร่วมกัน ต้องมีการสร้างกระบวนการทุกระดับในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นกระบวนการรวมตัวของกลุ่มผู้ใช้น้ำกลุ่มต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น เกิดการสร้างเงื่อนไขดังกล่าว ซึ่งกระบวนการวิจัยจึงเป็นเครื่องมือในการทำให้ชุมชนได้มีการสร้างเงื่อนไขในการรวมตัวกัน เพื่อฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำแม่ตาช้างในระดับหนึ่ง

บทที่ 4 สรุปผลการวิจัย

กระบวนการวิจัยของโครงการศึกษาและฟื้นฟูลุ่มน้ำแม่ตาช้างนั้น เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ได้เน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจากองค์กรชุมชนทุกระดับ ตั้งแต่คำถามการวิจัย วัตถุประสงค์ และการสร้างกระบวนการวิจัย ซึ่งเน้นให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางแก้ไขปัญหาวางแผนในการจัดการร่วมกันได้

ดังนั้น หัวใจสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ คือ การใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือที่สร้างเงื่อนไขให้ชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางแก้ไขปัญห เพราะฉะนั้นงานวิจัยครั้งนี้จึงมีส่วนในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรและแก้ไขปัญหามาจัดแย้งได้ในระดับหนึ่ง

การจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้างในอดีตอยู่บนพื้นฐานความขัดแย้งและความแตกต่างทางชาติพันธุ์ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้ง คือ

ประการที่หนึ่ง ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ซึ่งมีสาเหตุหลักของปริมาณที่ลดลง(ไม่มีน้ำ) จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินทั้งในพื้นที่สูงและพื้นที่ราบ

ประการที่สอง วัตถุประสงค์ แนวคิดของการใช้น้ำที่แตกต่างกันของกลุ่มผู้ใช้น้ำในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ซึ่งกลุ่มต้นน้ำ ต้องการใช้เพื่อการเกษตร ครุวเรือน และมีแนวคิดในการจัดการน้ำที่ยังเชื่อมโยงกับประเพณีดั้งเดิม กลุ่มกลางน้ำ ดังเช่น กลุ่มผู้ประกอบการ ใช้น้ำเป็นต้นทุนการผลิตธุรกิจโดยไม่ต้องจ่ายค่าต้นทุนนี้และมีอิทธิพลอำนาจการใช้น้ำเหนือกว่าทุกกลุ่ม กลุ่มปลายน้ำ คนพื้นราบต้องการใช้น้ำเพื่อทำการผลิตเกษตรกรรมขนาดใหญ่

จะเห็นได้ว่าแต่ละกลุ่มต้องการใช้น้ำตามวัตถุประสงค์ของตนเองเป็นหลัก แต่ละฝ่ายได้อ้างสิทธิ ความชอบธรรม เพื่อสร้างอำนาจในการเข้าถึงน้ำ พร้อมทั้งกีดกันผู้ที่ด้วยอำนาจกว่า

ประการที่สาม ระบบการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำในอดีตยังไม่มีการใช้ทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมและผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจเป็นผู้ใช้ประโยชน์มากที่สุด

ประการที่สี่ ความอคติทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนพื้นราบกับกลุ่มชนเผ่าม้ง

ในการศึกษาค้นคว้าพบว่าเงื่อนไขที่สร้างให้เกิดการรวมตัวหรือเกิดการฟื้นฟูองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำ คือ

ประการที่หนึ่ง กระบวนการวิจัยได้สร้างเงื่อนไขในการรวมตัว ซึ่ง กระบวนการรวมกลุ่มนั้นมีขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ ขั้นตอนที่หนึ่ง การระดมปัญหาระดับภาพรวม โดยมีภาคภาคีต่าง ๆ เข้าร่วม ขั้นตอนที่สอง การสร้างเวทีระดม และเปลี่ยนปัญหาระดับตำบล ขั้นตอนที่สาม การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนปัญหาระดับหมู่บ้าน ขั้นตอนที่สี่ การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนระดับประชาคมตำบล ขั้นตอนที่ยี่ห้า การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนปัญหากลุ่มอนุรักษ์ ขั้นตอนที่ยี่หก การสร้างกิจกรรมในการอนุรักษ์

ในกระบวนการดังกล่าวเป็นการจัดตั้งองค์กรชุมชนให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาได้ ซึ่ง กระบวนการดังกล่าวมีระดับในการสร้างการรวมตัวกัน คือ

ระดับที่หนึ่ง สร้างการแลกเปลี่ยนในแนวคิดที่แตกต่างกัน เป็นการเปิดโลกทัศน์เสนอมุมมองใหม่ในการแก้ไขปัญหา

ระดับที่สอง ชุมชนมีการวิเคราะห์ปัญหาและเห็นสาเหตุของปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำ หรือการแก้วิกฤติการณ์น้ำ

ระดับที่สาม ชุมชนสามารถหาแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกันได้ เพราะได้รับรู้สาเหตุของปัญหาร่วมกันในเวทีที่ผ่านมา

ระดับที่สี่ ชุมชนมีแนวคิดในการจัดการร่วมภายใต้พื้นฐานความแตกต่างทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

จากกระบวนการวิจัยดังกล่าวได้เกิดองค์ความรู้ซึ่งเป็นการประมวลความรู้จากการปฏิบัติ คือ องค์ความรู้ในกระบวนการการรวมตัวขององค์กรท้องถิ่น

จากการจัดตั้งคณะกรรมการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง โดยมีตัวแทนจากหลายส่วน เข้ามาเป็นคณะกรรมการร่วมกันซึ่งในแต่ละส่วนมีความแตกต่างในเรื่องความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี สังคม วิถีชีวิต ของแต่ละชุมชนในแต่ละพื้นที่ การสร้างองค์กรในเริ่มแรกได้ใช้ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่ทุกคนมีส่วนร่วม ในการจัดการองค์กร ดังเช่น 1. การจัดรูปแบบหรือโครงสร้างขององค์กร 2.การ แบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคน 3.การวางแผนการดำเนินงาน 4.การจัดเวทีร่วมกันเพื่อ ระดมความคิดเห็นหาแนวทางแก้ไขปัญหา 5.การยอมรับมติเสียงข้างมากหากมีกรณีให้ลงมติทุกคน ต้องยอมรับเพราะเป็นเงื่อนไขที่ทุกคนร่วมกันสร้างขึ้น 6.การร่างระเบียบ ข้อบังคับองค์กร

การจัดตั้งคณะกรรมการฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้างขึ้นโดยมีตัวแทนทุกกลุ่มเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ มีองค์ประกอบ 2 ส่วนดังนี้

1. คณะกรรมการกลาง 290 คน ประกอบด้วย
 - ตัวแทนหมู่บ้านๆ ละ 5 คน จาก 56 หมู่บ้าน รวม 280 คน
 - ตัวแทนกลุ่มรีสอร์ทฯ ละ 1 คน จาก 10 รีสอร์ท จำนวน 10 คน
2. คณะกรรมการดำเนินการ 18 คน ประกอบด้วย
 - ตัวแทนตำบลๆ ละ 2 คน จาก 8 ตำบล รวม 16 คน
 - ตัวแทนกลุ่มรีสอร์ทฯ 2 คน

การจัดตั้งคณะกรรมการฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นวิธีการคลี่คลายปัญหาและหาทางออกได้ดีที่สุดในขณะนั้น และสามารถทำให้บรรยากาศความเครียดของความขัดแย้งที่เป็นปัญหาหับดมมานานเกือบ 10 ปีผ่อนคลายลงได้ในระดับหนึ่ง

องค์กรที่เกิดจากการรวมตัวของชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้าง (คณะกรรมการศึกษาฟื้นฟูการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำแม่ตาช้าง) สามารถสร้างมาตรการ และกติกา ที่ใช้ในหมู่บ้านโดยใช้เงื่อนไขความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในหมู่บ้านซึ่งยังคงมีระบบพึ่งพาซึ่งกันและกันอยู่ ทำให้สามารถดูแลและจัดการได้โดยง่าย และชาวบ้านทุกคนยอมรับมาตรการ กติกา

ศักยภาพของคณะกรรมการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง

ในปัจจุบันคณะกรรมการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ได้มีแนวคิด ทิศทางร่วม เป้าหมายเพื่อฟื้นฟูการรวมตัวหรือการสร้างองค์กรในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน และมีความพยายามเรียนรู้ระบบการจัดการน้ำร่วมกัน รวมทั้งพยายามสร้างกลไกการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งในปัจจุบันมีอุปสรรค ปัญหาร่วมกัน คือ

1. คณะกรรมการมีแนวคิดในการจัดการร่วม แต่ขาดทักษะความรู้ระบบการจัดการทรัพยากรร่วมที่สามารถนำไปใช้เชิงปฏิบัติได้
2. วิธีคิดในการจัดการทรัพยากรในบางส่วนของคณะกรรมการฯ ยังคิดแก้ไขปัญหาแบบแยกส่วน ไม่ได้คิดแก้ไขปัญหาแบบองค์รวม ทำให้การแก้ไขปัญหามิเป็นจริง

3. การฟื้นฟูการจัดการทรัพยากรและองค์กรท้องถิ่น ต้องการองค์กรภายนอกเข้ามาสนับสนุน เพราะต้องการการยกระดับทางด้านการประมวลความรู้ของท้องถิ่น และการวางแผนในการจัดการร่วม

การรวมตัวของกลุ่มผู้ใช้น้ำในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง สามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งและการจัดการทรัพยากรได้ในระดับหนึ่ง แต่สิ่งสำคัญคือ ชุมชนได้เกิดแนวคิด เป้าหมายที่จะจัดการปัญหาและจัดการทรัพยากรท้องถิ่นโดยชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นการสะท้อนว่า "การจัดการน้ำที่ไม่เป็นธรรมและถูกรวมศูนย์การจัดการโดยรัฐ หรือกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่น(ทุน) ส่งผลให้เกิดการทำลายทรัพยากรจากทุกกลุ่มคนทางสังคม"เนื่องจากชุมชนไม่มีส่วนร่วมและมีอำนาจในการตัดสินใจบริหารทรัพยากรท้องถิ่น

กระบวนการสร้างศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรยังคงมีอย่างต่อเนื่องเพื่อชุมชนจะได้ร่วมกันยกระดับให้เกิดการแก้ปัญหาที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง

ภาคผนวก

การประเมินน้ำท่าห้วยแม่ท่าช้าง จ.เชียงใหม่

วุฒิชัย รัตนสุระ วิศวกรชลประทาน 7 วช.

ฝ่ายวิศวกรรม สำนักชลประทานที่ 1

1. คำนำ

น้ำท่า หมายถึง น้ำฝนส่วนที่ตกลงมาแล้วไหลไปตามผิวดินลงสู่ลำน้ำหลังจากที่บางส่วนได้ระเหยและรั่วซึมลงไปในดินแล้ว ในระหว่างที่น้ำไหลไปตามผิวดินเรียกว่า Overland Flow และส่วนที่ไหลลงลำน้ำเรียกว่า Stream Flow ตามปกติปริมาณน้ำส่วนที่ไหลไปลงลำน้ำจะมีค่าเป็นสัดส่วนของปริมาณฝนที่วัดได้ เช่น 15-35% ของปริมาณน้ำฝน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ สภาพภูมิอากาศ ดิน ทางน้ำ ลักษณะลุ่มน้ำ สภาพพื้นที่ สภาพป่าไม้ในลุ่มน้ำ และอื่นๆ

การคำนวณหาปริมาณน้ำท่ารวมที่ไหลในลำน้ำ จะทำให้ทราบว่าพื้นที่ลุ่มน้ำเหนือจุดที่จะหา นั้น จะมีน้ำไหลผ่านปีละจำนวนเท่าใด ซึ่งจะสามารถนำไปใช้กำหนดขนาดที่เหมาะสมของอาคารที่จะสร้างกั้นลำน้ำนั้น เช่น ใช้กำหนดขนาดที่เหมาะสมของอ่างเก็บน้ำในการกักเก็บน้ำและซึ่งจะสามารถกำหนดพื้นที่ส่งน้ำที่พอเหมาะกับปริมาณน้ำที่มีอยู่ในแต่ละลุ่มน้ำได้

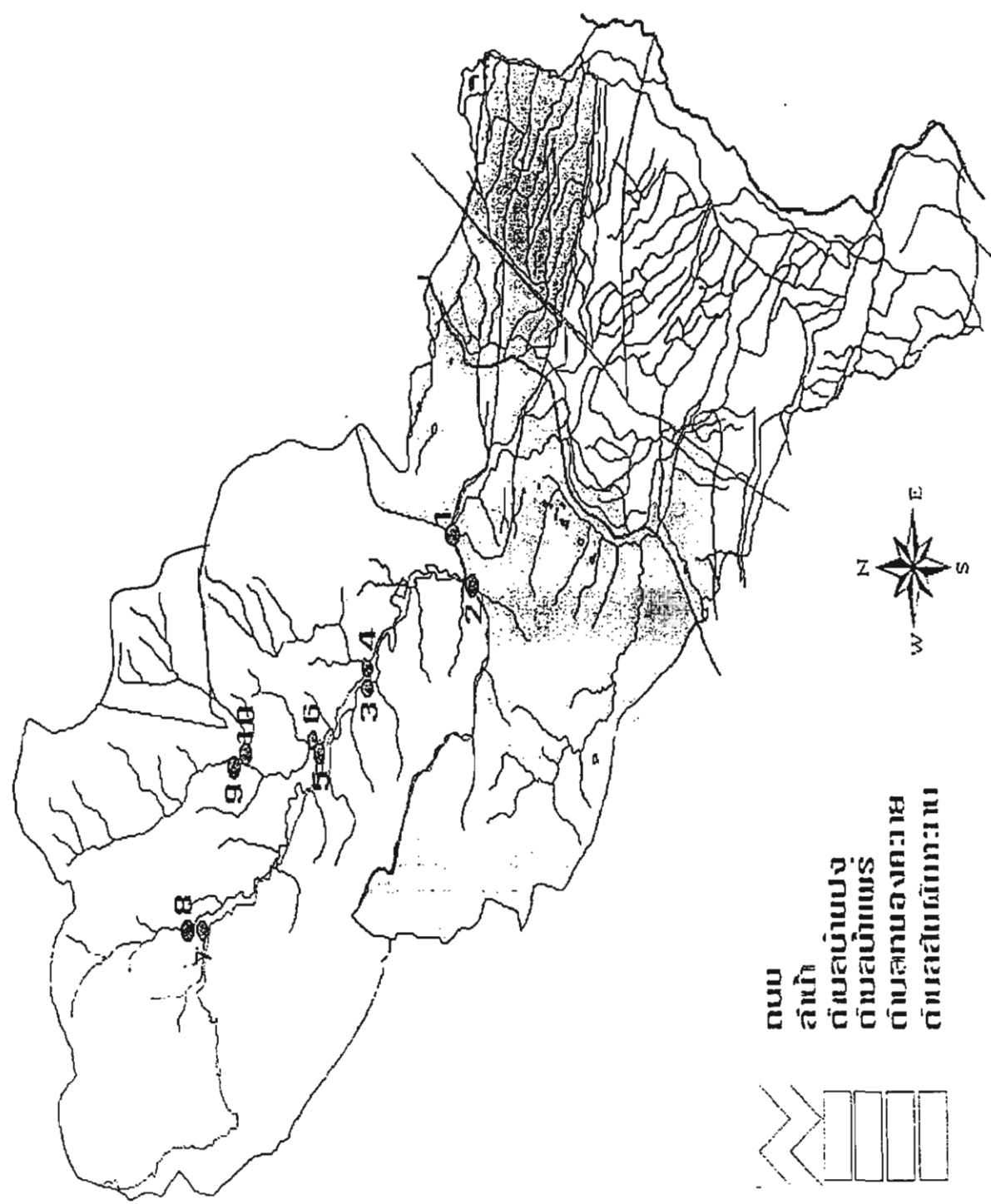
ในธรรมชาติแล้วฝนที่ตกในเขตพื้นที่รับน้ำฝน จะมีน้ำบางส่วนระเหยกลับไปสู่บรรยากาศตามเดิม และอีกส่วนหนึ่งจะขังอยู่ตามแอ่งน้ำหรือที่ลุ่มบนผิวดินหรือไหลลงสู่ทะเลสาบในช่องว่างในดิน แล้วรากพืชที่ดูดน้ำในดินจะคายน้ำออกทางใบ นอกจากนี้ น้ำที่ไหลลงไปในดินอาจจะไหลซึมลึกลงไปขังสะสมอยู่ในดินให้เป็นแหล่งน้ำใต้ดิน โดยไม่ไหลกลับสู่ลำน้ำ ดังนั้นน้ำฝนที่ตกลงมาจำนวนมาก หลังจากการสูญเสียดังกล่าวข้างต้นแล้ว ส่วนที่เหลือจึงไหลไปตามผิวดินลงสู่ลำน้ำกลายเป็นน้ำท่าที่ไหลในลำน้ำต่างๆ

ในทางทฤษฎี หากกำหนดให้ตัวแปรอื่นๆ ในพื้นที่รับน้ำฝนหนึ่งๆ คงที่แล้ว ปริมาณน้ำท่า ที่ไหลผ่าน ณ จุดต่างๆ ในลำน้ำ ของลุ่มน้ำหรือพื้นที่รับน้ำฝนใดๆ จะแปรผันไปตามขนาดของพื้นที่รับน้ำฝนเหนือจุดนั้นๆ กล่าวคือในพื้นที่รับน้ำฝนขนาดเล็กๆ หากเราทำการวัดปริมาณน้ำท่าที่ไหลในลำน้ำ ณ จุดต่างๆ ปริมาณน้ำท่าที่วัดได้จะมากน้อยตามขนาดของพื้นที่รับน้ำฝนเหนือจุดวัดน้ำ นั้น ดังนั้นปริมาณน้ำท่าจึงสามารถหาค่าเฉลี่ยในแต่ละพื้นที่รับน้ำฝนย่อยได้ในรูปของ ปริมาณน้ำ ต่อ พื้นที่รับน้ำฝน เช่น ถ้า Average Yield of Runoff ซึ่งมีหน่วยเป็น ลิตร/วินาที/ตารางกิโลเมตร เป็นดังนี้

2. การประเมินน้ำท่าห้วยแม่ท่าช้าง

การคำนวณปริมาณน้ำท่าห้วยแม่ท่าช้างนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อหาปริมาณน้ำท่ารายปี ค่าเฉลี่ยของปริมาณน้ำท่า ณ จุดต่างๆ ในพื้นที่รับน้ำฝนของห้วยแม่ท่าช้าง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่รวมประมาณ 96.5 ตารางกิโลเมตร เพื่อนำไปเปรียบเทียบกับผลการวัดปริมาณน้ำจริงในสนาม โดยจะแบ่งพื้นที่ทั้งหมดออกเป็น 10 ส่วน ดังรูปที่ 1 และคำนวณหาปริมาณน้ำของแต่ละพื้นที่

ຈຸດວັດນັກ

เนื่องจากบริเวณห้วยแม่ท่าช้างนี้ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับการวัดปริมาณน้ำท่าในลำน้ำ จึงใช้วิธีการประเมินปริมาณน้ำจากจำนวนฝนที่ตกในเขตลุ่มน้ำนั้น โดยมีวิธีการดังต่อไปนี้ (ดูตารางประกอบ)

1. หาพื้นที่รับน้ำฝน (Drainage Area)

เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำเหนือจุดที่จะทำการวัดปริมาณน้ำ ซึ่งมีอาณาเขตล้อมรอบบรรจบกันเป็นวงปิดด้วยแนวสันปันน้ำ (Water Shed) หรือสันเนินสูงสุด ภายในพื้นที่รับน้ำนี้ หากมีฝนตกจนเกิดน้ำไหลนองแล้ว น้ำทั้งหมดจะไหลลงมายังจุดที่จะทำการวัดปริมาณน้ำนั้น

2. หาสถิติฝนเฉลี่ยรายเดือน (Monthly Rainfall - mm.)

เลือกหาสถานีน้ำฝนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงและคาดว่าจะใช้เป็นตัวแทนของฝนที่ตกในเขตลุ่มน้ำนั้นได้ สำหรับพื้นที่ห้วยแม่ท่าช้างนี้ มีสถานีวัดน้ำฝนที่อยู่ใกล้เคียงคือ สถานีอุทยานแห่งชาติคอยสุเทพ-ปุย อำเภอเมืองเชียงใหม่ และมีสถิติฝนเฉลี่ยรายเดือนเป็นมิลลิเมตร (Monthly Rainfall - mm.) ในช่วง พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2536

3. หาเปอร์เซ็นต์ของน้ำท่าจากข้อมูลปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายเดือน

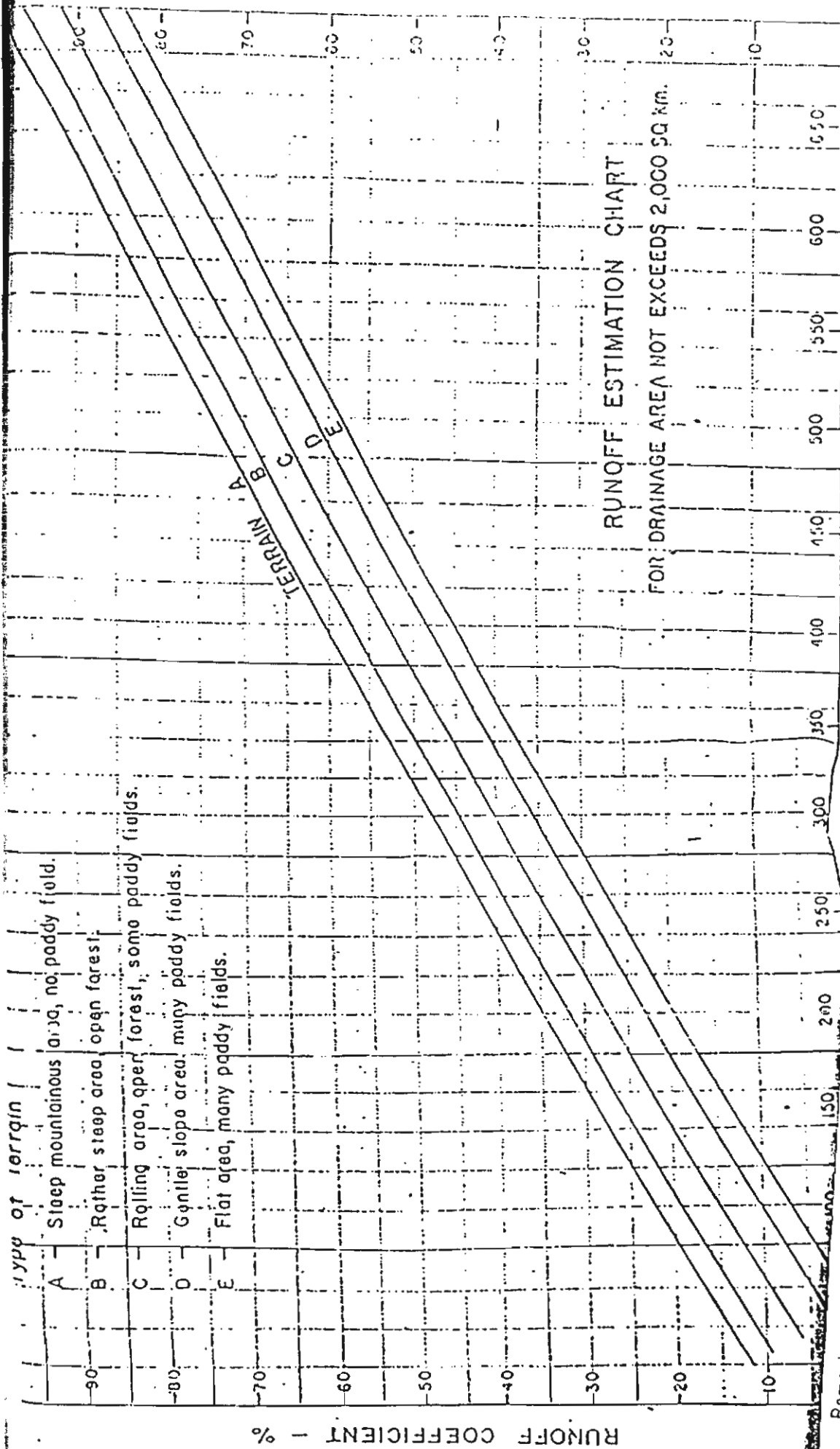
โดยใช้กราฟความสัมพันธ์ ระหว่างปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายเดือน (Monthly Rainfall - mm.) กับปริมาณน้ำท่า (Runoff Coefficient - %) ดังรูปที่ 2 เนื่องจากพื้นที่ห้วยท่าช้างมีสภาพภูมิประเทศเป็นลูกเนินสลับไปมา มีสภาพป่าเป็นแบบป่าโปร่ง หรือมีทุ่งนาบ้างเล็กน้อย จึงสภาพใกล้เคียงกับภูมิประเทศชนิด C (Terrain type C : Rolling Area, Open Forest, Some Paddy Fields) ปีน้ำท่าจะเริ่มตั้งแต่เดือนเมษายนเป็นต้นไป เมื่อฝนตกลงมาในช่วงเดือนแรกๆ น้ำฝนจะซึมลงในดินเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากดินยังอยู่ในสภาพแห้งจะดูดซับน้ำได้มากน้ำฝนจะกลายป็นน้ำท่าน้อย ดังนั้นในช่วงสามเดือนแรกของปีน้ำท่า (เมษายน - มิถุนายน) เมื่ออ่านค่าเปอร์เซ็นต์น้ำท่าจากปริมาณน้ำฝนแล้วต้องหักเปอร์เซ็นต์น้ำท่าจากค่าที่อ่านได้ 3-5 % และเมื่อฝนตกต่อไปปริมาณน้ำได้ดินจะสะสมตัวเป็นปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆ ดินก็จะอุ้มน้ำมากขึ้นเช่นกัน ดังนั้นในช่วงเดือนท้ายๆ ของปีน้ำท่า เมื่อมีฝนตกมาอีกปริมาณน้ำฝนส่วนใหญ่จะซึมลงในดินได้น้อยและจะกลายป็นน้ำท่ามากขึ้น หรือบางครั้งอาจจะมีปริมาณน้ำได้ดินส่วนหนึ่งไหลลงสู่ลำน้ำกลายเป็นน้ำท่าอีกส่วนหนึ่งด้วย ดังนั้นในช่วงสองเดือนท้ายของฤดูฝน (กันยายน - ตุลาคม) จะต้องเพิ่มเปอร์เซ็นต์น้ำท่าจากค่าที่อ่านให้ 5 % หลังจากหมดฤดูฝนแล้ว (ตั้งแต่พฤศจิกายนเป็นต้นไป) อาจจะไม่มฝนตกเลยหรืออาจตกน้อยมากหรือตกน้อยกว่า 35 มม. ปริมาณฝนนั้นจะซึมลงในดินจนหมด กล่าวคือไม่มีปริมาณน้ำท่าไหลออกสู่ลำน้ำเลย จากกราฟแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายเดือน กับ ปริมาณน้ำท่า ของ Terrain type C เป็นเส้นตรงซึ่งสามารถแสดงได้ด้วยสมการ

$$y = 0.1295 x + 1.489 \quad \text{เมื่อ } x \geq 35 \text{ mm.} \quad (1)$$

$$\text{และ } y = 0 \quad \text{เมื่อ } x < 35 \text{ mm.} \quad (2)$$

โดยที่ y คือ เปอร์เซ็นต์น้ำท่า (Runoff Coefficient - %)

x คือ ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายเดือน (Monthly Rainfall - mm.)

Remarks: -

1. At the beginning of Rainy Season on month of Apr., May, June decreases 3-5 %

2. At the end of Rainy Season on month of Sept., Oct. increases 5 %

Project Planning Sect

รูปที่ 2 กราฟแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณน้ำฝนกับค่าสัมประสิทธิ์การระบายน้ำ

4. การประเมินปริมาณน้ำท่า (Runoff Estimation)

จากเปอร์เซ็นต์น้ำท่าที่ได้ สามารถแปลงเป็นปริมาณน้ำท่าของแต่ละพื้นที่ซึ่งเป็นสัดส่วนของปริมาณน้ำฝนในแต่ละเดือน ปริมาณน้ำท่าตลอดทั้งปีจะหาได้จากผลรวมของปริมาณน้ำท่าทุกๆ เดือน เนื่องจากในช่วงปลายฤดูฝนและก่อนเริ่มฤดูฝนปริมาณน้ำท่าจะมีค่าน้อยมากหรือไม่มีเลย แต่ในสภาพจริงในลำน้ำยังคงมีน้ำอยู่บ้าง ดังนั้นจึงต้องทำการปรับแก้ปริมาณน้ำท่าดังกล่าว ซึ่งนิยมประเมินการแผ่กระจายของน้ำท่าในแต่ละเดือนเท่ากับการแผ่กระจายของปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายเดือน หลังจากนั้นจึงสามารถหาปริมาณน้ำท่าที่ทำการปรับแก้แล้วในแต่ละเดือนและคำนวณเป็นค่าเฉลี่ยต่อวินาทีได้

5. ทำการตรวจสอบค่า Average Yield of Runoff

ค่า Average Yield of Runoff เป็นค่าเฉลี่ยของปริมาณน้ำท่าต่อพื้นที่รับน้ำฝน จาก Yield Map ของสำนักอุทกวิทยาและบริหารน้ำ กรมชลประทาน ดังรูปที่ 3 ค่า Average Yield of Runoff สำหรับลุ่มน้ำแม่ท่าช้างนี้มีศูนย์กลางของพื้นที่รับน้ำฝนอยู่ประมาณ Latitude $18^{\circ} 47.5'$ และ Longitude $98^{\circ} 51'$ มีค่าประมาณ 10 ลิตร/วินาที/ตารางกิโลเมตร ซึ่ง ค่า Average Yield of Runoff ของแต่ละพื้นที่ที่คำนวณได้ ควรจะมีค่าใกล้เคียงกับค่านี้

ตัวอย่างการคำนวณปริมาณน้ำท่าของพื้นที่รับน้ำหมายเลข 1 ในเดือนเมษายน

พื้นที่รับน้ำฝน (Drainage Area) = 96.50 กม.²

ช่องที่ (3) ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายเดือน (Monthly Rainfall) = 50.85 มม.

ปริมาณฝนเฉลี่ยตลอดทั้งปีเท่ากับผลรวมของปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายเดือนทั้ง 12 เดือน

= 1384.55 มม.

ช่องที่ (4) เปอร์ของน้ำฝนในเดือนเมษายน = $(50.85/1384.55) \times 100$

= 3.67 %

ช่องที่ (5) หาได้จากการอ่านค่าเปอร์เซ็นต์น้ำท่าจากกราฟดังรูปที่ 2 หรือแทนค่าลงในสมการ (1)

% Runoff = $0.1295 \times 50.85 + 1.489$

= 8.07 %

เนื่องจาก เดือนเมษายนเป็นช่วงเริ่มฤดูฝนปริมาณน้ำท่าจะน้อยกว่าปกติ ดังนั้นต้องลดปริมาณลง 5 %

ดังนั้น % Runoff = $8.07 - 5 = 3.07$ %

ช่องที่ (7) ปริมาณน้ำท่า (Runoff) = $(50.85/1000) \times (3.07/100) \times 1000^2$

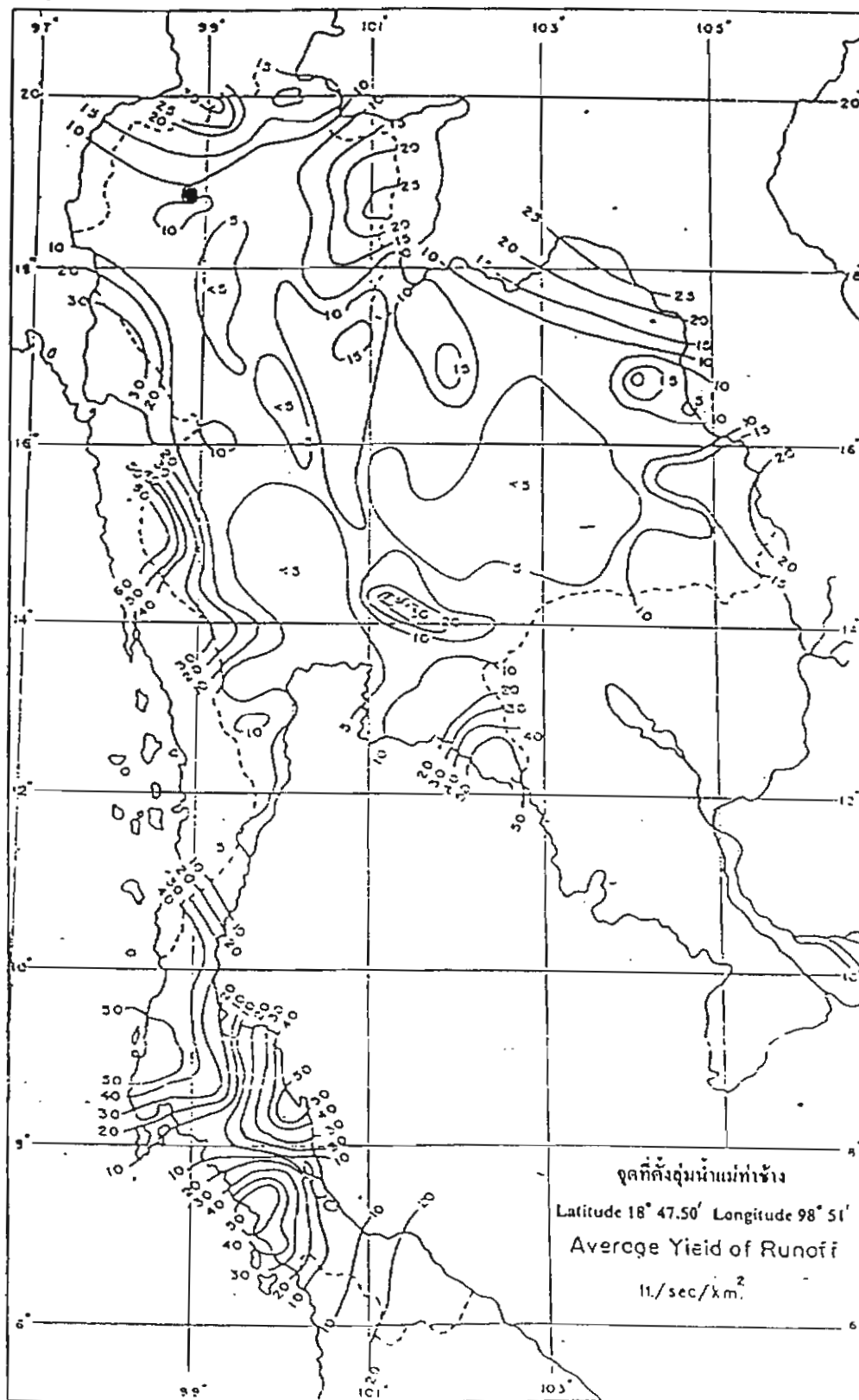
= 150,846 ลบ.ม.

ปริมาณน้ำท่าตลอดทั้งปีเท่ากับผลรวมของปริมาณน้ำท่ารายเดือนทั้ง 12 เดือน

= 35,365,661 ลบ.ม.

% Runoff ตลอดทั้งปี = $35,365,661 / (1385/1000)^3 / (96.50 \times 1000^3) \times 100$

= 26.47 %

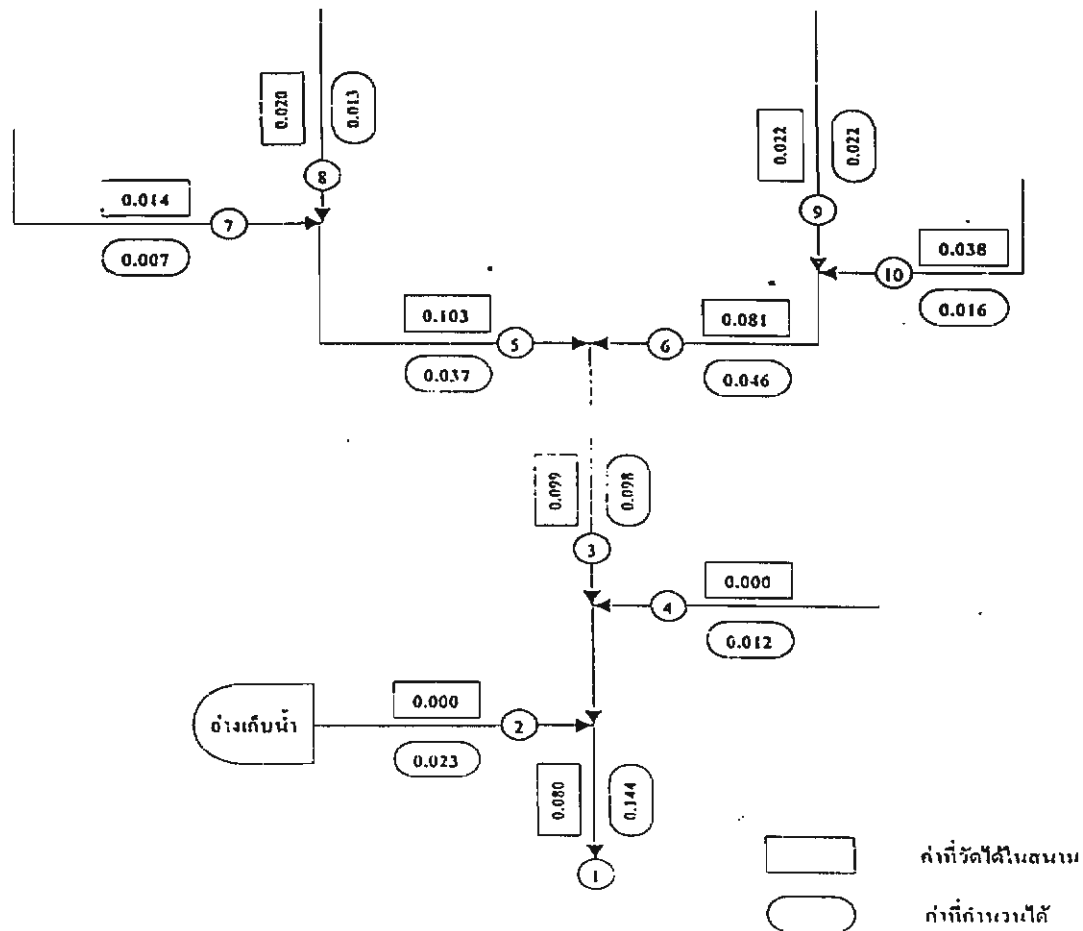
รูปที่ 3 Yield Map

นั่นคือ ปริมาณฝนที่ตกเฉลี่ยตลอดทั้งปีจะกลายเป็นน้ำท่าเท่ากับ 26.47 %

ทำการปรับแก้ปริมาตรน้ำท่าโดยให้เปอร์เซ็นต์การแผ่กระจายของน้ำท่าเท่ากับเปอร์เซ็นต์ของฝนเฉลี่ยรายเดือนนั่นคือ ช่อง (8) เท่ากับ ช่อง (4)

ช่อง (10) ปริมาตรน้ำท่าที่ปรับแก้แล้ว	=	$(3.67/100) \times 35,365,661$
	=	1,298,865 ลบ.ม. / ปี
หรือ ช่อง (11)	=	$1,298,865 / (30 \times 24 \times 60 \times 60)$
	=	0.501 ลบ.ม. / วินาที
หรือ ช่อง (12)	=	$(1,298,865 \times 1000) / (30 \times 24 \times 60 \times 60) / (96.50)$
	=	5.193 Lit / sec / km ²
ดังนั้น ปริมาณน้ำไหลเฉลี่ยตลอดทั้งปี	=	$35,365,661 / (365 \times 24 \times 60 \times 60)$
	=	1.121 ลบ.ม. / วินาที
และ Average Yield of Runoff	=	$1.121 \times 1000 / 96.50$
	=	11.621 Lit / sec / km ²

การคำนวณหาปริมาณน้ำท่าของทั้ง 10 พื้นที่ได้แสดงดังตารางที่ 1 - 10 สภาพการไหลของน้ำ และจุดที่คำนวณและวัดปริมาณน้ำทั้ง 10 จุด ตามรูปที่ 1 สามารถแสดงเป็นไดอะแกรมการไหลเพื่อให้ เห็นภาพรวมได้ดังรูปที่ 4

รูปที่ 4 ไดอะแกรมแสดงจุดวัดน้ำทั้ง 10 จุด

3.การวิเคราะห์ผล

จากไดอะแกรม ค่าที่วัดได้ในสนามเป็นปริมาณน้ำหน่วยเป็น ลบ.ม./วินาที ซึ่งวัดในวันที่ 10 และ 13 มีนาคม 2543 ทั้งหมดจำนวน 10 จุด ส่วนปริมาณน้ำท่าที่คำนวณได้เป็นค่าปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยในเดือนมีนาคม

จะเห็นว่าปริมาณน้ำท่าที่คำนวณได้จะแตกต่างจากปริมาณน้ำที่วัดได้จริงในสนาม ดังแสดงการเปรียบเทียบไว้ในตารางที่ 11

ตารางที่ 11 แสดงการเปรียบเทียบปริมาณน้ำที่วัดได้ในสนามกับปริมาณน้ำท่าที่คำนวณได้จากสถิติน้ำฝนเฉลี่ยรายเดือนของเดือนมีนาคม .

จุดที่วัดน้ำหรือ จุดที่คำนวณ	พื้นที่ (กม. ²)	ปริมาณน้ำที่คำนวณได้ (ลบ.ม. / วินาที)	ปริมาณน้ำที่วัดได้ (ลบ.ม. / วินาที)	เปอร์เซ็นต์ความ แตกต่าง
1	96.50	0.144	0.080	45
2	15.10	0.023	0.000	100
3	65.40	0.098	0.099	-1
4	7.90	0.012	0.000	100
5	24.50	0.037	0.103	-181
6	30.90	0.046	0.081	-75
7	4.45	0.007	0.014	-110
8	8.35	0.013	0.020	-60
9	14.475	0.022	0.022	-2
10	10.65	0.016	0.038	-138

หมายเหตุ * ค่าบวก หมายถึง ค่าที่คำนวณมากกว่าค่าที่วัด

ค่าลบ หมายถึง ค่าที่คำนวณน้อยกว่าค่าที่วัด

ปริมาณน้ำท่าที่คำนวณได้จากสถิติน้ำฝนเฉลี่ยรายเดือนเพื่อหาปริมาณน้ำรวมทั้งปีนั้น เป็นวิธีที่นิยมและใช้กันอย่างแพร่หลายในกรณีที่พื้นที่ขนาดเล็กและไม่มีข้อมูลหรือสถานีวัดน้ำท่า แต่การนำค่าเฉลี่ยต่อวินาทีมาเปรียบเทียบกับปริมาณน้ำที่วัดได้จริงในสนามดังแสดงในตารางที่ 11 นั้น มีความแตกต่างกันมากเพราะในสภาพความเป็นจริงปริมาณน้ำในแต่ละวินาทีจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น ในช่วง 15 วันแรกจะลงดินเดือนปริมาณน้ำอาจเท่ากับ 0 ลบ.ม./วินาที ต่อมาสมมุติในวันที่ 16 เกิดฝนตกลงมาทำให้น้ำท่าไหลในลำน้ำ 2 ลบ.ม./วินาที และสมมุติว่าไหลต่อเนื่องไปอีก 15 วัน ในปริมาณเท่าเดิม ฉะนั้นจะได้น้ำท่าทั้งสิ้นในรอบ 30 วันเท่ากับ $2 \times 60 \times 60 \times 24 \times 15 = 2,592,000$ ลบ.ม./เดือน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ $2,592,000 / 30 / 24 / 60 / 60 = 1$ ลบ.ม./วินาที เมื่อนำค่าเฉลี่ยไปเปรียบเทียบกับปริมาณน้ำช่วงต้นเดือนและปลายเดือนจะแตกต่างกันถึง 100% ดังนั้นจึงเห็นว่าปริมาณน้ำเฉลี่ยต่อวินาทีที่หาได้จากการคำนวณด้วยวิธีนี้ไม่สามารถนำไปเปรียบเทียบกับค่าที่วัดได้จริงในสนาม

อย่างไรก็ตามวิธีนี้ยังมีความเหมาะสมในการประเมินน้ำท่ารายปีเพราะผลการคำนวณน้ำท่ารายปี ด้วยวิธีนี้ได้ปริมาณน้ำท่ารวมทั้งสิ้น 35,365,661 ลบ.ม./ปี คิดเป็น Average Yield of Runoff เท่ากับ

11.621 Lit / sec/ km²

ซึ่งใกล้เคียงกับค่า 10 Lit / sec/ km² จาก Yield Map ของสำนักอุทกวิทยา และบริหารน้ำ กรมชลประทาน ดังได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

จากรูปที่ 4 เมื่อพิจารณาค่าปริมาณน้ำที่คำนวณได้ จะเห็นว่าปริมาณน้ำ ณ จุดที่ 7 และ 8 รวมกัน เท่ากับ $0.007 + 0.013 = 0.02$ ลบ.ม./วินาที น้อยกว่า ปริมาณน้ำ ณ จุดที่ 5 ซึ่งเท่ากับ 0.037 ลบ.ม./วินาที ซึ่งหมายความว่าหากไม่มีการใช้น้ำระหว่างช่วงจุดที่ 7,8 กับ จุดที่ 5 แล้ว ปริมาณน้ำ ณ จุดที่ 5 จะเท่ากับ ผลรวมของปริมาณน้ำ ณ จุดที่ 7 กับ 8 รวมกับปริมาณน้ำที่เดิมเข้ามาในช่วงระหว่างจุดที่ 7,8 กับ จุดที่ 5 นั้นเอง ในทำนองเดียวกันจุดอื่นๆก็ต้องเป็นไปในลักษณะนี้ด้วย

จากผลการวัดปริมาณน้ำจริงดังแสดงในรูปที่ 4 จะเห็นว่าปริมาณน้ำ ณ จุดที่ 7 และ 8 รวมกัน เท่ากับ $0.014 + 0.020 = 0.034$ ลบ.ม./วินาที น้อยกว่า ปริมาณน้ำ ณ จุดที่ 5 ซึ่งเท่ากับ 0.103 ลบ.ม./วินาที ย่อมหมายความว่าปริมาณน้ำเดิมเข้ามาในช่วงระหว่างจุดที่ 7,8 กับ จุดที่ 5 เท่ากับ 0.069 ลบ.ม./วินาที

ปริมาณน้ำที่วัดได้จริง ณ จุดที่ 9 และ 10 รวมกันเท่ากับ $0.022 + 0.038 = 0.060$ ลบ.ม./วินาที น้อยกว่า ปริมาณน้ำ ณ จุดที่ 6 ซึ่งเท่ากับ 0.081 ลบ.ม./วินาที ย่อมหมายความว่าปริมาณน้ำเดิมเข้ามาในช่วงระหว่างจุดที่ 9,10 กับ จุดที่ 6 เท่ากับ 0.021 ลบ.ม./วินาที

ปริมาณน้ำที่วัดได้จริง ณ จุดที่ 5 และ 6 รวมกันเท่ากับ $0.103 + 0.081 = 0.184$ ลบ.ม./วินาที มากกว่า ปริมาณน้ำ ณ จุดที่ 3 ซึ่งเท่ากับ 0.099 ลบ.ม./วินาที แสดงว่ามีปริมาณน้ำบางส่วนถูกดึงออกไป ใช้ในช่วงระหว่างจุดที่ 5,6 กับ จุดที่ 3 ไม่น้อยกว่า 0.085 ลบ.ม./วินาที

ปริมาณน้ำที่วัดได้จริง ณ จุดที่ 3,4 และ 2 รวมกันเท่ากับ $0.099 + 0 + 0 = 0.099$ ลบ.ม./วินาที มากกว่า ปริมาณน้ำ ณ จุดที่ 1 ซึ่งเท่ากับ 0.080 ลบ.ม./วินาที แสดงว่ามีปริมาณน้ำบางส่วนถูกดึงออกไป ใช้ในช่วงระหว่างจุดที่ 3,4 กับ จุดที่ 1 ไม่น้อยกว่า 0.019 ลบ.ม./วินาที

4.สรุปผลในเบื้องต้น

จากผลการประเมินน้ำท่าในลุ่มน้ำแม่ท่าช้างประกอบกับการวัดปริมาณน้ำท่าจริงในสนามทำให้ หอสรุปได้ว่า ณ วันที่ 10 – 13 มีนาคม 2543

1. ณ กลางเดือนมีนาคม 2543 พื้นที่รับน้ำฝนในช่วงระหว่างจุดวัดน้ำที่ 5 กับ จุด 7,8 ยังคงพอมี น้ำจากพื้นที่ไหลลงมาเติมในห้วยแม่ท่าช้างอยู่ประมาณ 0.069 ลบ.ม./วินาที หรือประมาณวันละ 5,960 ลบ.ม.

2. ณ กลางเดือนมีนาคม 2543 พื้นที่รับน้ำฝนในช่วงระหว่างจุดวัดน้ำที่ 6 กับ จุด 9,10 ยังคงพอ มีน้ำจากพื้นที่ไหลลงมาเติมในห้วยแม่ท่าช้างอยู่ประมาณ 0.021 ลบ.ม./วินาที หรือประมาณวันละ 1,800 ลบ.ม.

3. ณ กลางเดือนมีนาคม 2543 มีการใช้น้ำในพื้นที่ช่วงระหว่างจุดวัดน้ำที่ 3 กับ จุด 5,6 ประมาณไม่น้อยกว่า 0.085 ลบ.ม./วินาที หรือประมาณวันละ 7,300 ลบ.ม.

4. ณ กลางเดือนมีนาคม 2543 มีการใช้น้ำในพื้นที่ช่วงระหว่างจุดวัดน้ำที่ 1 กับ จุด 3,4 ประมาณไม่น้อยกว่า 0.019 ลบ.ม./วินาที หรือประมาณวันละ 1,640 ลบ.ม.

5.ข้อคิดเห็น

1.ปริมาณน้ำทำในลุ่มน้ำแม่ท่าช้าง มีประมาณปีละ 35 ล้านลบ.ม. ซึ่งถือว่ามากพอที่ประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำและพื้นที่ท้ายน้ำจะสามารถจัดสรรแบ่งปันกันได้ หากมีการจัดการที่ดีพอ เช่น มีแหล่งกักเก็บที่เหมาะสม

2.ฝนตกบนหลังคาบ้านใคร เจ้าของบ้านก็ควรมีสิทธิทำรางน้ำฝนเอาน้ำไปเก็บไว้ในคุ่มของตนเอง ส่วนที่เหลือตกบนพื้นดินแม้จะเป็นที่ดินของใครก็ควรต้องปล่อยให้ไหลลงสู่ลำน้ำธรรมชาติด้วยสรุป ก็คือให้สิทธิแต่ละคนใช้น้ำได้เท่าที่จำเป็น